

SOLVA

regio | project | partner

AALST SINT-MARTINUSKERK

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

INTERGEMEENTELIJKE SAMENWERKING VOOR STREEKONTWIKKELING IN
ZUID-OOST-VLAANDEREN

GENTSESTEENWEG 1 B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM
TEL 053 64 65 20

INFO@SO-LVA.BE
WWW.SO-LVA.BE

AALST SINT-MARTINUSKERK

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

EINDVERSLAG - 2017G8

SOLVA ARCHEOLOGIE RAPPORT 167

AUTEURS: SIGRID KLINKENBORG, WOUTER DE MAEYER, ARNE DE GRAEVE & BART CHERRETTÉ

COLOFON

PROJECT

Archeologisch onderzoek - Opgraving
Aalst - Sint-Martinuskerk (12-AAL-SMK)

Projectcode

2017G8

OPDRACHTGEVER

Stad Aalst

Contactpersoon

Hilde Eylenbosch

Contact

Werf 9 • 9300 Aalst
Tel 053 77 93 00
hilde.eylenbosch@aalst.be

OPDRACHTHOUDER

Projectteam

Archeologie

Contact

Gentsesteenweg 1B • 9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM
Tel 053 73 74 27
sigrid.klinkenborg@so-lva.be

BEWAARPLAATS ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Erkend onroerend erfgoeddepot **SOLVA** archeologisch depot
p/a Industrielaan 25b • 9320 EREMBODEGEM
Tel 053 64 65 36
archeologie@so-lva.be

WETTELIJK DEPOTNUMMER

D/2018/12.857/31

COPYRIGHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van **SOLVA**.
Alle foto's, tenzij anders vermeld: © **SOLVA** (coverfoto: Dirk Wollaert)

1. INHOUDSTAFEL

02	DANKWOORD	11
03	INLEIDING	15
04	BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS	19
4.1.	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	21
4.2.	SAMENVATTING VAN HET ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK EN DE RESULTATEN	23
4.3.	DE ONDERZOEKSOPDRACHT	23
4.4.	VRAAGSTELLING	23
4.4.1.	DE RANDVOORWAARDEN	29
4.4.2.	BESCHRIJVING GEPLANDE WERKEN (BIJ OPGRAVINGEN IN HET KADER VAN BODEMVERSTORINGEN)	29
4.5.	WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING	29
4.5.1.	MOTIVERING VAN DE ONDERZOEKSSTRATEGIE, -METHODE EN –TECHNIEKEN	29
4.5.2.	BESCHRIJVING VAN DE ORGANISATIE VAN DE OPGRAVING	32
4.5.3.	BESCHRIJVING VAN HET GEBRUIKTE MATERIAAL	33
4.5.4.	BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN EVENTUELE AFWIJKENDE METHODIEK EN VAN EVENTUELE BIJSTELLINGEN VAN DE OORSPRONKELIJKE STRATEGIE	34
4.5.5.	MOTIVATIE VAN DE KEUZE TEN AANZIEN VAN DE SELECTIE VAN VONDSTEN	36
4.5.6.	MOTIVATIE VAN DE KEUZE TEN AANZIEN VAN DE STAALNAME	36
4.5.7.	TEKSTUELE OMSCHRIJVING VAN DE INBRENG VAN SPECIALISTEN	36
4.5.8.	TEKSTUELE OMSCHRIJVING VAN DE ALGEMENE WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING DOOR PERSONEN DIE BUITEN HET PROJECT STONDEN	36
05	ASSESSMENTRAPPORT	37
5.1.	TEKSTUELE BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN DE BIJ HET ASSESSMENT GEHANTEERDE METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA	39
5.2.	BESCHRIJVING VAN DE OBSERVATIES EN REGISTRATIES UIT HET ASSESSMENT	39
5.2.1.	ASSESSMENT VAN VONDSTEN	39
5.2.2.	ASSESSMENT VAN STALEN	39
5.2.3.	CONSERVATIE-ASSESSMENT	40
5.2.4.	ASSESSMENT VAN SPOREN, SPOORCOMBINATIES EN ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN	40
5.3.	TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN DE AARD DAARVAN, MET WAARDERING	40
5.4.	TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET UIT TE VOEREN ONDERZOEK	41

5.4.1. TE BEANTWOORDEN ONDERZOEKSVRAGEN	41
5.4.2. STRATEGIE VOOR DE VERWERKING	41
5.4.3. CONSERVATIESTRATEGIE	42
5.4.4. ONDERZOEKSVRAGEN VOOR VERVOLGONDERZOEK	42
06 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	45
6.1. BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	47
6.1.1. BESCHRIJVING VAN DE LANDSCHAPPELIJKE LIGGING	47
6.1.2. HISTORISCH KADER	54
6.1.3. ARCHEOLOGISCH KADER	62
6.2. BESCHRIJVING VAN DE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN	65
6.2.1. GENESE VAN DE BODEMS OF ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN	65
6.2.2. BEWARING VAN DE BODEMS OF ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN	65
6.2.3. EFFECTEN VAN DE AANWEZIGE BODEMS EN SEDIMENTEN OP DE BEWARING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE EN DE ARCHEOLOGISCHE ARTEFACTEN DAARBINNEN	65
6.2.4. REFERENTIE AAN GELIJKAARDIGE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN OP GEKENDE ARCHEOLOGISCHE SITES	65
6.3. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE VONDSTENSPREIDING	65
6.3.1. ANALYSE VAN DE OPBOUW VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	65
6.3.2. ANALYSE VAN ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN, SPOORCATEGORIEËN, SPOORCOMBINATIES EN INDIVIDUELE SPOREN	67
6.4. BESCHRIJVING VAN HET BESTAND AAN CULTURELE VONDSTEN EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE VONDSTEN	131
6.4.1. BESCHRIJVING VAN DE ANALYSEMETHODEN EN -TECHNIEKEN	131
6.4.2. BESCHRIJVING VAN DE UITWERKINGSMETHODEN	132
6.4.3. BESCHRIJVING VAN DE VONDSTEN	132
6.4.4. BESCHRIJVING EN ANALYSE VAN DE VONDSTCATEGORIEËN	132
6.4.5. ANALYSE VAN DE TYPOLOGISCHE, CHRONOLOGISCHE EN RUIMTELIJKE INDELING VAN DE VONDSTEN	132
6.5. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	132
6.5.1. RELATIEVE DATERING OP BASIS VAN HET SPORENBESTAND EN VONDSTENBESTAND	132
6.5.2. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN VONDSTEN	132
6.5.3. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN NATUURWETENSCHAPPELIJKE DATERINGSTECHNIEKEN	132
6.5.4. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN HISTORISCHE BRONNEN	132
6.5.5. TAFONOMISCHE OPBOUW EN FORMATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	132

6.6. SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE	133
6.6.1. GEMOTIVEERDE INTERPRETATIE VAN DE VONDSTEN, VONDSTCATEGORIEËN, SPOREN, SPOORCOMBINATIES, SPOORCATEGORIEËN, ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN, EN ACTIVITEITENZONES	133
6.6.2. BEVINDINGEN TEN OPZICHTE VAN DE RESULTATEN VAN EERDER UITGEVOERD ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK	142
6.6.3. BESLUIT	143
6.6.4. AFBAKENING VAN ZONES WAAR GEEN ARCHEOLOGISCH ERFGOED AANWEZIG IS	143
6.7. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSDOELEN BEANTWOORD	143
6.8. SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK (GERICHT OP GESPECIALISEERD PUBLIEK)	144
6.9. SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK (GERICHT OP NIET-GESPECIALISEERD PUBLIEK)	144
▶ 07 BIBLIOGRAFIE	147
7.1. BOEKEN	149
7.2. ARTIKELS	149
7.3. WEBSITES	150
▶ 08 BIJLAGEN	153
8.1. HANDLEIDING BIJ HET RAADPLEGEN VAN DE BIJLAGEN	155
8.2. LIJSTEN	156
8.3. GRONDPLAN	157

02 | DANKWOORD

2. DANKWOORD

Vooreerst willen we alle partners bij dit project bedanken voor de vlotte samenwerking: in de eerste plaats zijn dit Stad Aalst en de Stedelijke Diensten, en in het bijzonder Julie De Smedt en Hilde Eylenbosch. Daarnaast zijn we ook de firma Monument Vandekerckhove met Femke Van Renterghem en Patrick Fock én architectenbureau Karel Brede met Isolde Verhulst, Maud Rochez en Lode De Clercq erkentelijk voor de logistieke ondersteuning en de goede samenwerking op het terrein.

Luc Robijns en de Z.E.H. Deken Marc Verwaeren van de kerkfabriek zijn we dankbaar voor de vlotte samenwerking, voor het aanleveren van de historische documentatie en voor het gebruik van de kerkinfrastructuur.

Voor de fotografische documentatie op terrein bedanken we graag Dirk Wollaert.

03 | INLEIDING

3. INLEIDING

Naar aanleiding van de 5de fase van de restauratie van de Sint-Martinuskerk van Aalst wenste Stad Aalst een nieuwe verwarmingsinstallatie te plaatsen, funderingswerken uit te voeren in de Bloemenkelder en de aanpalende tuinzone aan te leggen. Als nieuwe verwarmingsinstallatie werd geopteerd voor een ondergronds systeem met 19 ventillo-convectoren.

Gelet op het feit dat het werkzaamheden betreft in een beschermd monument, en gelet op het historische en archeologische belang van deze locatie adviseerde het Agentschap Onroerend Erfgoed, voorafgaandelijk aan de eigenlijke werken, een screening van het bodemarchief door middel van een niet-destructief grondradaronderzoek. Dit is uitgevoerd in 2013.

Bij de uiteindelijke inplanting van de convectorputten werd reeds in belangrijke mate rekening gehouden met de resultaten van het grondradaronderzoek waarbij in hoofdzaak muren, vloeren, gebouwde structuren en mogelijke grafkelders werden aangeduid. Hoewel de locatie van deze zo veel mogelijk vermeden werd in de inplanting, was het zeer plausibel dat er op de locatie van de verwarmingsputten en leidingen nog vloerniveaus, inhumatiegraven, opgevulde kelders en andere archeologische sporen aanwezig waren die onderzocht moesten worden. Het onderzoek hiervan werd door SOLVA uitgevoerd in de zomer van 2017.

Het voorliggende rapport behandelt de resultaten van dit onderzoek

04 | BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

4. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

4.1. ADMINISTRatieve GEGEVENS

Projectcode: 2017G8

Sitecode: 12-AAL-SMK

Wettelijk depotnummer: D/2018/12.857/31

Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog: SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038

Locatie: Oost-Vlaanderen, Aalst, Priester Daensplein, Sint-Martinuskerk (Fig. 1)

Bounding box: punt 1: x=126939,28/y=180873,8696; punt 2: x=126992,0975/y=180895,45

Kadastrale gegevens: Aalst 1ste Afdeling, Sectie A, perceelnummers 1271 (Fig. 2 & 4)

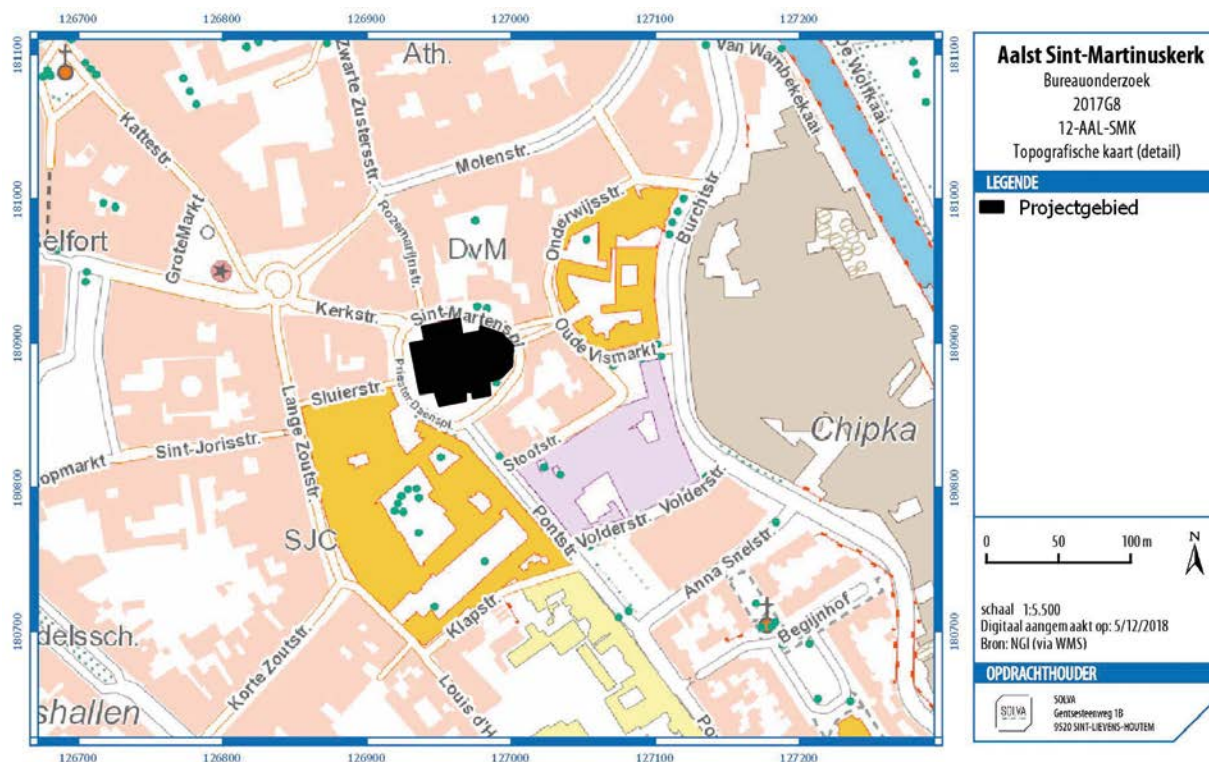
Topografische kaart: zie figuur 1

Betrokken actoren en specialisten:

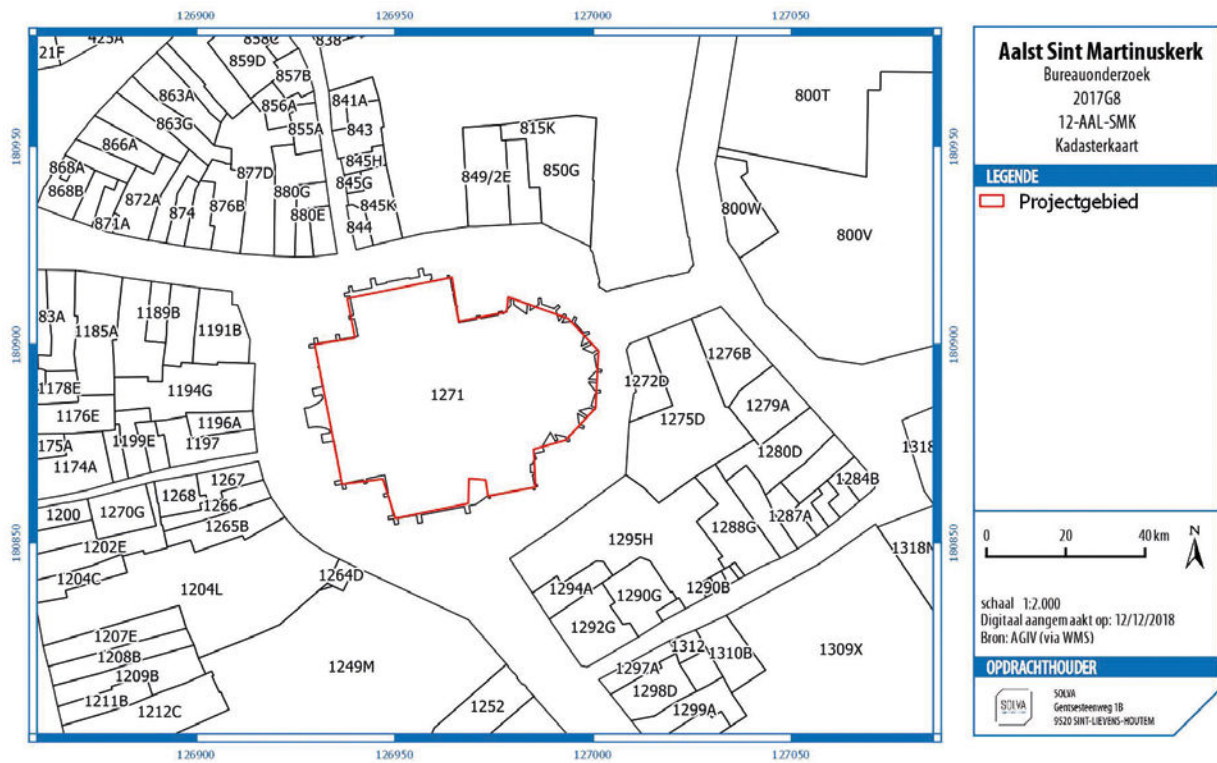
- Erkend archeoloog: Sigrid Klinkenborg
- Tekst: Sigrid Klinkenborg, Wouter De Maeyer & Arne De Graeve
- Kaartmateriaal: Silke De Smet
- Redactie: Bart Cherretté

Wetenschappelijke advisering: Niet van toepassing

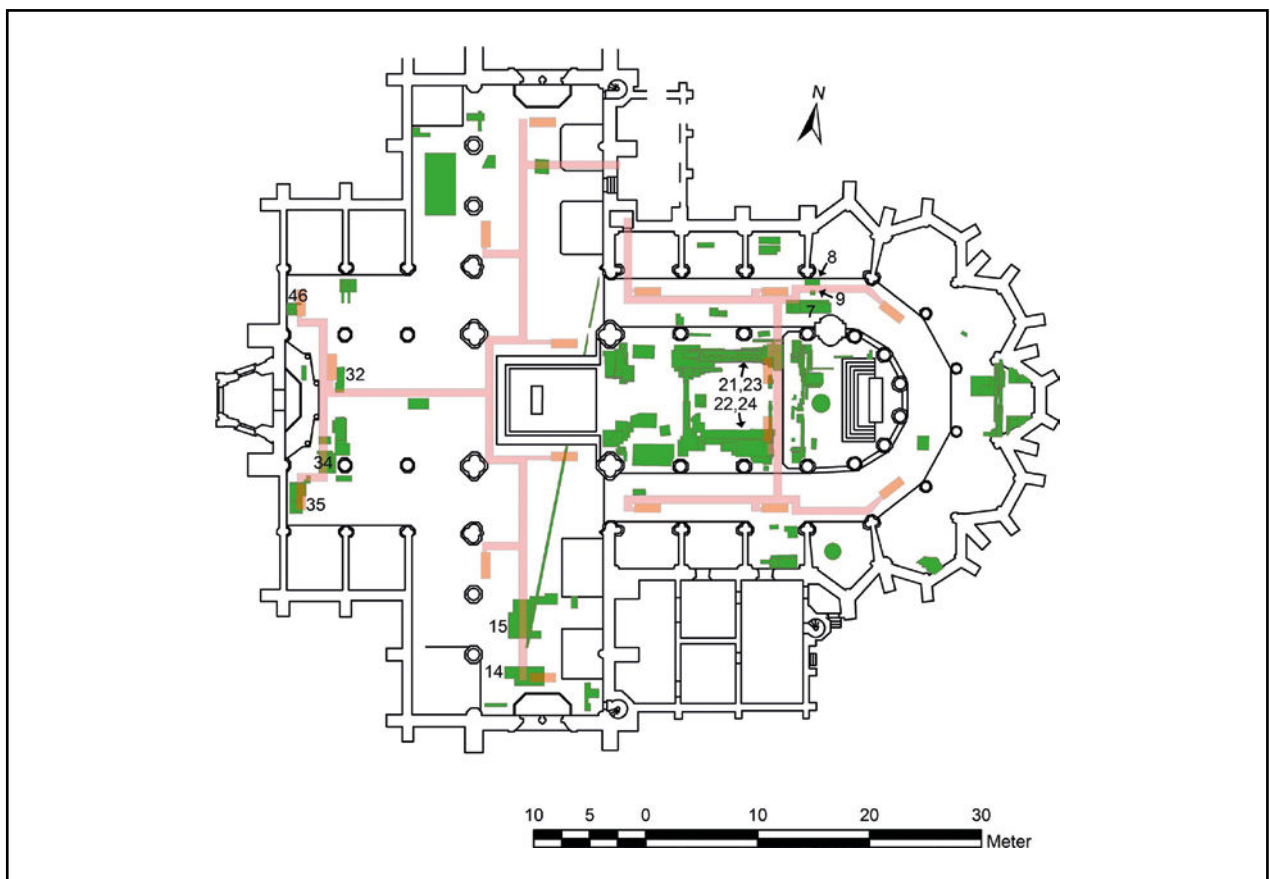
Begin- en einddatum: 10/07/2017 - 14/09/2017

Figuur 1. Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: NGI, geraadpleegd via WMS; digitaal aangemaakt op 12-12-2018).

Figuur 2. Kadasterkaart van het projectgebied (Bron AGIV, geraadpleegd via WMS; digitaal aangemaakt op 12-12-2018).

Figuur 3. Gezamenlijke interpretatie van alle depth slices (groen), en locatie van de geplande verwarmingsinstallatie (oranje en roze).

4.2. SAMENVATTING VAN HET ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK EN DE RESULTATEN

In de Sint-Martinuskerk te Aalst konden met behulp van de georadar een aantal archeologische sporen waargenomen worden (Fig. 3). Naast een tiental mogelijke grafstenen, meestal op geringe diepte onder de huidige marmeren vloer, en waarvan sommige aanzienlijke afmetingen vertonen, gaat het om resten van het koordoksaal en het koorgestoelte. Daarnaast konden de vermoedelijke resten gedetecteerd worden van een portiekaltaar in de oostelijke straalkapel, en van een mogelijke westelijke afsluitmuur in het schip. Al deze resten behoren tot vroegere fasen van het huidige kerkgebouw. Van de voorlopers van de huidige kerk konden geen duidelijke sporen waargenomen worden. Indien aanwezig, bevinden deze zich buiten het bereik van de georadar, m.a.w. op een diepte groter dan ca. 1,5 m. Op basis van deze resultaten konden zones aangeduid worden waar de aanleg van de geplande verwarmingsinstallatie met bijzondere aandacht dient gevolgd te worden.¹

4.3. DE ONDERZOEKSOPDRACHT

De Sint-Martinuskerk bevindt zich in de oudste ontstaanskern van Aalst en was tot 1873 de enige parochiekerk van Aalst. De oudste vermelding van de kerk dateert van 1183. Zeer waarschijnlijk is de kerk van oudere datum. Het patronaat van Sint-Martinus was vooreerst zeer succesvol van de 6de tot de 8ste eeuw. Koningen en adellijke grootgrondbezitters kozen hem als patroonheilige van hun domeinkerken. De ligging van deze kerk vlakbij het Zelfhof (de vermeende Karolingische domeinhoeve) maakt het aannemelijk dat ze de oorspronkelijke domeinkerk van de *villa Alost* was.² Het archeologisch noodonderzoek van 1997 ter hoogte van de noordelijke kruisbeuk, bracht daadwerkelijk indicaties van een vroegmiddeleeuwse, mogelijk Karolingische, voorganger van de kerk aan het licht. Verschillende indicaties (naamgeving, historische context, topografische ligging, archeologische indicaties) duiden derhalve op een mogelijk vroegmiddeleeuwse oorsprong.

Het archeologisch onderzoek kan dus, behoudens bouwhistorische inzichten, een wezenlijke bijdrage leveren aan onze kennis van de vroegste geschiedenis van Aalst. Bovendien kunnen nieuwe antropologische gegevens ingewonnen worden, die tegenover de reeds eerder geboekte onderzoeksresultaten (noodonderzoek 1997-1998) kunnen geplaatst worden. Tenslotte is ook het aantreffen van oudere sporen, van voor de inrichting als parochiekerk, niet uitgesloten. Het noodonderzoek uit 1997-1998 bracht namelijk een greppel uit de Metaaltijden aan het licht. De ligging van het onderzoeksgebied bovenop een zandopduiking langsheen de Dender, maakt dit immers een geschikte locatie.

4.4. VRAAGSTELLING

Bij de restauratie van de Sint-Martinuskerk wordt voorzien in de aanleg van een ondergronds verwarmingssysteem (Fig. 5). Hierbij zal op deze plaatsen het archeologisch bodemarchief van dit monument geroerd worden.

De oudste vermelding van de kerk dateert van 1183, maar bij een archeologisch noodonderzoek door het IAP in 1997-1998 werden in de kruisbeuk sporen aangetroffen van een vroegmiddeleeuwse, mogelijk Karolingische, voorganger van deze kerk. Er werden eveneens begravingen uit 2 periodes aangetroffen.

De wetenschappelijke doelstelling van het onderzoek is gericht op het reconstrueren van de bouwgeschiedenis en de bouwevolutie van de kerk en het genereren van informatie uit het onderzoek van eventuele inhumateresten. Hierbij moeten minimaal volgende

¹ Verdonck 2013, 3.

² De Groote & Moens 1999, 56.

126940.0000

126960.0000

180900.0000

180880.0000

180860.0000

126940.0000

126960.0000

Figuur 4. Kadasterkaart met aanduiding van het projectgebied en projectie van sporen en vondstenconcentraties (bron: AGIV; digitaal aangemaakt op 12-12-2018)

126980.0000

127000.0000

BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

Aalst Sint-Martinuskerk

Opgraving
2017G8

12-AAL-SMK

Allesporenplan op kadaster

LEGENDE

- Muren en vloeren
- Skeletten
- Lagen
- Onderzoekszone
- Verstoring
- Kadaster

180900.0000

180880.0000

180860.0000

0 5 10 Meters

Schaal 1:250

Digitaal aangemaakt op: 13/12/2018

Bron: SOLVA & AGIV

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

126980.0000

127000.0000

126940.0000

126960.0000

180900.0000

180880.0000

180860.0000

126940.0000

126960.0000

Figuur 5. Bouwplannen met een projectie van de aangetroffen sporen of vondstenconcentraties (enkel bij opgravingen in het kader van bodemverstoringen)

126980.0000

127000.0000

BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

Aalst Sint-Martinuskerk

Opgraving
2017G8

12-AAL-SMK

Allesporenplan op ontworpen
toestand

LEGENDE

 Muren en vloeren

 Skeletten

 Lagen

 Onderzoekszone

 Verstoring

 Kadaster

180900.0000

180880.0000

180860.0000

BLIJVE DUW ZUID
DE INSTALLATIE
NOORD (Bn)

Schaal 1:250

Digitaal aangemaakt op: 13/12/2018

Bron: SOLVA & K. Breda Arch. Bur.

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

126980.0000

127000.0000

onderzoeksvragen beantwoord worden:

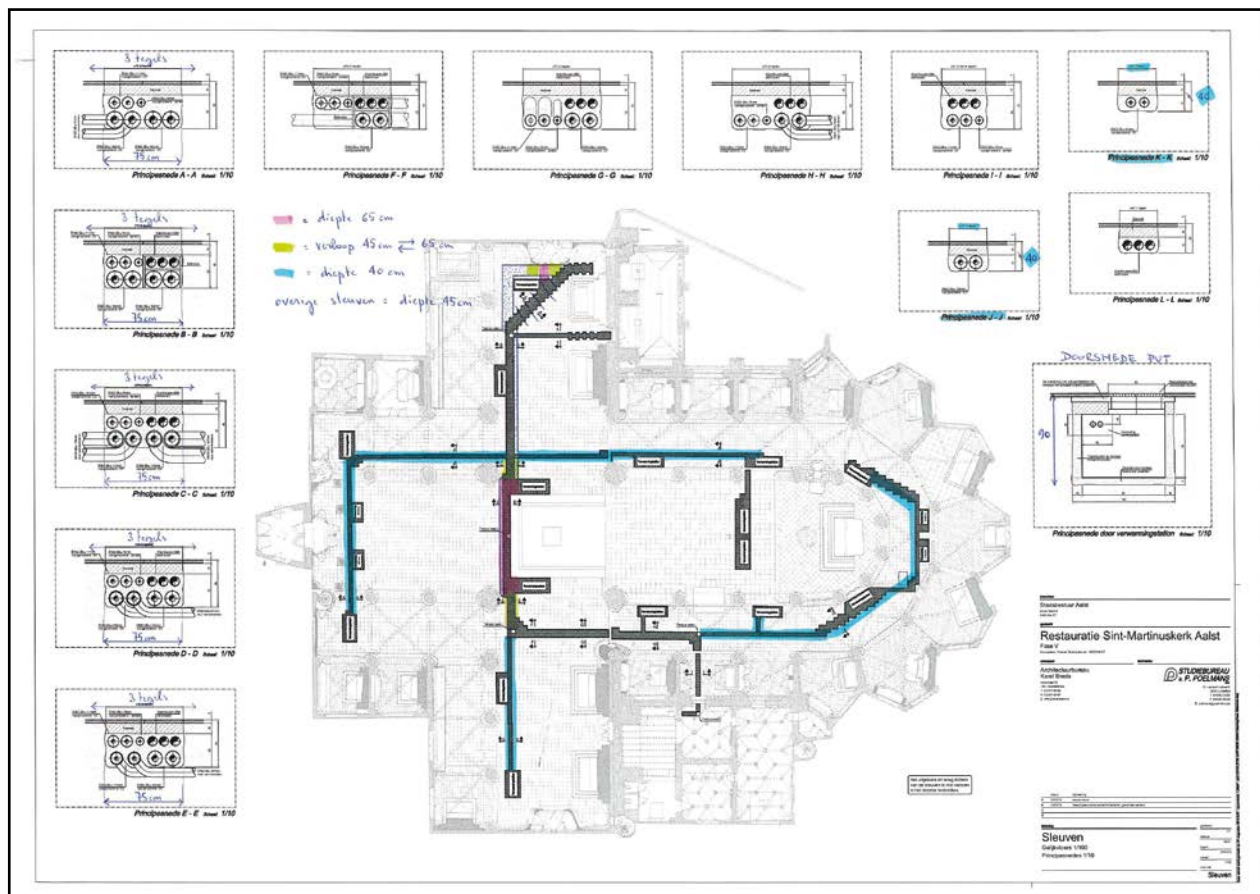
-Indien er menselijke resten worden aangetroffen:

Op welke diepte(s) bevinden zich de inhumaties? Wat is de bewaringstoestand van het skeletmateriaal? In welke periode kunnen de inhumaties gedateerd worden? Welke fasen van begravingen zijn er te herkennen? Aan welke fase binnen de bouwgeschiedenis van de kerk kunnen ze worden verbonden? Kan er een differentiatie in grafgebruik vastgesteld worden, en zo ja: wat zijn de kenmerken van de grafgebruiken en hoe kunnen ze verklaard worden? Zijn er aanwijzingen voor een specifieke ruimtelijke spreiding of densiteit van begravingen binnen de kerk, en zo ja: hoe kan deze verklaard worden? Wat zijn de eigenschappen van de overledenen (leeftijd, geslacht, pathologieën)? En wat zegt dit over mogelijke doodsoorzaken? Zijn er grafvondsten aanwezig? Zijn de graven toe te kennen aan bepaalde individuen? Aan de hand van welke gegevens?

-Zijn er (resten van) oudere vloerniveaus, ophogingslagen of loopniveaus aanwezig? Kunnen deze niveaus geassocieerd worden met specifieke fasen binnen de bouwhistoriek van het gebouw of algemeen de gebruiksgeschiedenis van het plangebied?

-Zijn er funderingsresten of sporen van oudere bouwfasen aanwezig? Op welk(e) niveau(s) bevinden zich funderingsresten of sporen? Kunnen eventuele funderingsresten toegewezen worden aan één of meerdere bouwfasen? Werden deze muren, vloeren of gebouwde structuren gedetecteerd tijdens het geofysisch onderzoek?

-In welke mate dragen de onderzoeksresultaten bij tot onze huidige kennis van de geschiedenis van het monument en van de stad Aalst in het algemeen? Bevestigen de resultaten de gekende gegevens of heeft het onderzoek nieuwe elementen opgeleverd? Zo ja, welke?

Figuur 6: Overzicht van de geplande werken met aanduiding van de omvang en dieptes van de sleuven en convectorsputten. (Bron: Studiebureau ir. P. Poelmans)

-Zijn er sporen of gebouwde resten aangetroffen van de Karolingische voorganger van de Sint-Martinuskerk? Kunnen er buiten de effectief op te graven zone nog sporen van de Karolingische voorganger van de kerk worden aangetroffen op basis van de verkregen archeologische data?

-Zijn er sporen aanwezig die verder teruggaan in de tijd dan de diverse kerkfasen? Zo ja, hoe kunnen deze sporen geïnterpreteerd worden? Uit welke periode zijn deze afkomstig?

Achteraan dit eindrapport volgt een beantwoording van deze onderzoeksvragen.

4.4.1. De randvoorwaarden

Er werden geen concrete randvoorwaarden gesteld.

4.4.2. Beschrijving geplande werken (bij opgravingen in het kader van bodemverstoringen)

Volgende werken (Fig. 6) worden gepland:

- aanleg 19 verwarmingsputten verspreid in de kerk (ca. 2.35m l x 1 m br. x 1m diep)
- aanleg leidingsleuven tussen de verwarmingsinstallatie (tussen 28 - ca.55 cm diep en tussen 75 en 28 cm breed)
- aanleg 3 trekputten van wachtleidingen in het tracé van de leidingen
- funderingsherstel (inclusief verwijderen van de teelaarde) aan de buitenzijde van de bloemkelder.

Voor een gedetailleerde beschrijving van de werken: zie technisch bestek in bijlage.

4.5. WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING

4.5.1. Motivering van de onderzoeksstrategie, -methode en -technieken

4.5.1.1. Opgravingsstrategie

De opgraving vindt plaats op een site met complexe verticale stratigrafie. Op de locatie van elke verwarmingsput, de tussenliggende leidingen en de wachtleidingen vond een archeologische opgraving plaats voorafgaand aan de aanleg van het verwarmingssysteem. Ook bij de funderingswerken aan de buitenzijde van de bloemenkelder werd een archeologische opgraving voorzien. Het onderzoek was beperkt in omvang. Het betreft een gabarit van 28 tot 75 cm breed en 28 tot 55 cm diep voor de leidingen en een profielput van 2,35 bij 1 m met een diepte van 1 m voor de verwarmingsputten. Voor de uitgravingen is er uiteindelijk 90,07 m³ grondverzet geweest.

Na opbraak van de tegelvloer gebeurde het aansluitend, manueel verdiepen van de opgravingsputten door de archeologen. Het archeologisch onderzoek werd voorzien in de zones waar de bodem door de aanleg van de verwarmingsputten verstoord zou worden. De putten werden onderzocht tot op de voorziene verstoringsdiepte. Opendgelegde opgravingsvlakken zijn niet betreden met zwaar materieel. Na de registratie van het laatste vlak werd eventueel muurwerk uitgebroken onder begeleiding van de veldwerkleider en dit tot op de geplande verstoringsdiepte.

Alles is stratigrafisch opgegraven met het oog op het verzamelen van dateerbaar materiaal/ laag. Aandacht is gegeven aan de profielen, gezien de leidingtracés een ruime zone van de kerk doorsnijden, en dit zowel in de lengte als in de breedte. Bijzondere aandacht is gegaan naar eventuele muurverbanden en relaties.

De opgraving en rapportage is gebeurd aan de hand van een volledige digitale registratie in de relationele archeologiedatabank van SOLVA. In deze integrale en geïntegreerde databank zijn alle stappen en informatie van opgraving tot en met deponering en beheer vervat. De relationele databank maakt een doorgedreven analyse van sporen, spoorcombinaties en structuren mogelijk, in relatie tot elkaar en tot de vondsten, maar tevens in relatie/confrontatie met de eerdere opgravingsprojecten te Aalst. De databank streeft tevens naar gegevensuitwisseling met andere databanken. Daartoe zijn op diverse niveaus in de databank exports mogelijk, zodat de gegevens ook kunnen beschikbaar gesteld worden en geïntegreerd worden in andere databanken. Aan dit aspect zal ook in het natraject aandacht geschonken worden (bv. gegevensuitwisseling met de opgravingsresultaten van het in 1997-1998 uitgevoerde noodonderzoek door het IAP in de kruisbeuk van de Sint-Martinuskerk).

4.5.1.2. Methoden en technieken

De opgraving en rapportage is uitgevoerd conform de bepalingen van de Code van Goede Praktijk, eventueel aangevuld met de bepalingen vastgelegd in het technisch bestek van het restauratieproject Sint Martinuskerk Fase V. We vermelden hieronder enkele bijzondere aandachtspunten.

De afgraving gebeurt tot het eerste relevante archeologische niveau. Indien meerdere vlakken zijn aangelegd, werd het bovenliggende vlak steeds volledig afgewerkt vooraleer er verdiept werd. De vlakken werden steeds gelinkt aan de profielen. De verdiepingen gebeurden handmatig.

Bij het verdiepen was er steeds aandacht voor metaaldetectie.

Bij elk grondplan dat werd aangelegd, werd het vlak opgekuist en gefotografeerd en de aanwezige sporen geregistreerd en beschreven (relationele databank). Het aanwezige vondstmateriaal werd integraal gerecupereerd. Vervolgens werden de sporen gecoupeerd om een beter inzicht te verwerven in hun aard en samenstelling. Deze coupes werden eveneens volledig geregistreerd en beschreven en het vondstmateriaal gerecupereerd.

De relevante profielen werden geregistreerd en beschreven. Indien een spoor zich tegen de putwand bevond, werd het werkputprofiel opgeschoond om de relatie tussen het spoor en de bodemhorizonten te registreren. Er werd dagelijks voorzien in een volledige opmeting van vlak en sporen.

Muren zijn in detail gedocumenteerd in functie van de identificatie van fundering en opgaand muurwerk, bouwnaden en dergelijke meer. Van muren werden steeds de omtrek, bouwnaden en eventuele negatieve indrukken ingetekend (voor zover mogelijk binnen de werkzone). Baksteenformaten werden genoteerd (lengte x breedte x dikte). Muren werden in hun geheel en in delen volledig gefotografeerd, frontaal, met overlapping in de foto's.

Vloeren werden in detail gedocumenteerd in functie van gebruikssporen en resten van er op of in gebouwde constructies (binnenmuren, doorgangen, negatieve sporen, ...). Vloeren werden minstens in hun geheel gefotografeerd. Bij een vloer met een bepaald patroon worden detailfoto's genomen met schaallat. Alle eco- en artefacten in een opmaaklaag zijn ingezameld.

Er werden stalen genomen van relevante mortellagen en opmaaklagen van gebouwde archeologische structuren in functie van radiokoolstofdatering en identificatie.

Van vloeren, muren en andere constructies werd een representatief staal van het bouw materiaal genomen. Bij muren in herbruikmateriaal werden enkel de stenen met bouwsculptuur (bv. maaswerk, zuilelementen e.d.) ingezameld, indien ze niet in situ konden bewaard worden.

Van natuurstenen muren werd een fragment van het bouw materiaal bewaard voor mogelijke steendeterminatie, per onderscheiden bouw fase.

Het opgraven van de begravingsspoorcombinaties: inhumaties werden als volgt geregistreerd:

- Elk individueel graf werd gefotografeerd.
- Skeletgraven: de skeletten werden vrij gelegd, schoongemaakt, gefotografeerd, en zijn ingemeten via digitale 3D-fotografie met duidelijk zichtbare topografisch verankerde merktekens en zijn beschreven aan de hand van skeletfiches. Het schoonmaken gebeurde met aangepast opgravingsmateriaal, zonder schade aan het beendermateriaal te berokkenen. Er worden per skelet overzichtsfoto's genomen langs hoofd- en voeteinde (zo horizontaal mogelijk), alsook detailfoto's van de handen, voeten, hoofd en nekwerfels (na het wegnemen van de onderkaak). Alle skeletten die zich in context en anatomisch verband bevinden en dermate volledig zijn dat ze relevant en waardevol zijn in functie van een eventueel antropologisch, paleo-pathologisch vervolgonderzoek, werden geregistreerd en geborgen in kunststof verpakkingen, de resten van de linker- en rechterhand en van de linker- en rechtervoet werden elk in een aparte kunststof verpakking bij het skelet bijgehouden. Het hoofd werd volledig met de schedelinhoud en omringende aarde ingezameld. Het bergen van het skelet gebeurde dermate dat het uitleggen nadien eenvoudig kan verlopen (links-rechts gescheiden en ook de voornaamste lichaamsdelen gescheiden). Skeletmateriaal dat niet meer in situ of anatomisch verband ligt, werd verzameld en beschouwd als losse vondst. Er was bij de registratie en berging bijzondere aandacht voor elementen die informatie verschaffen over het fysieke aspect van de funeraire structuren (in volle grond, kisten, grafkelders, grafstenen, ...), aan het begrafenisritueel (spatiale organisatie, bijgiften, positie van het lichaam en ledematen, elementen die kunnen wijzen op een begraving met kledij of in een lijkwade, balseming (pollenanalyse)...).

Bij het aantreffen van grafkelders werd in de eerste plaats gestreefd naar behoud in situ. In dat geval stelde de erkende archeoloog maatregelen voor om dit behoud te realiseren. Eventuele beschilderingen op de wanden evenals grafstenen werden hierbij ook uitvoerig gedocumenteerd.

De opgraving en rapportage is, zoals reeds eerder vermeld, gebeurd aan de hand van een volledige digitale registratie in de relationele archeologiedatabank van SOLVA. Het gebruik van gestandaardiseerde fiches en een gestandaardiseerde nummering van de sporen en de lagen in een spoor – en alles wat daarmee samenhangt (foto's, plannen, vondsten...) – heeft niet alleen te maken met het stroomlijnen van de registratie op het veld, maar ook met de verwerking van deze gegevens tijdens de rapportage.

De dienst archeologie van SOLVA heeft in de loop van 2009 de ontwikkeling van een databank geïnitieerd. Haar doel is zowel het kunnen invoeren en opslaan, als raadplegen en beheren van alle gegevens – velddata en externe informatie – in één systeem. Daarenboven is het de opzet om met de databank overzichtelijke lijsten te kunnen genereren, die als bijlagen kunnen dienen in de rapporten.

De absolute basis van de databank, de kleinste atomaire eenheid als het ware, is het spoor. Dit valt uiteen in acht types: 'laag', 'muur', 'vloer', 'skelet', 'hout', 'vondst', 'vertical feature interface' of 'VFI' en 'horizontal feature interface' of 'HFI'. Voor elk type spoor bestaat één gestandaardiseerde fiche in de databank. Aan deze kleinste eenheid wordt alles gekoppeld: plannen, tekeningen, foto's én vondsten. Bovendien worden op dit niveau de eerste relaties gelegd tussen de sporen onderling: een spoor 'is recent', 'is ouder', 'gelijktijdig met' of 'hetzelfde als' een ander spoor.

Op een tweede niveau in de databank staan de spoorcombinaties. Deze groeperen één of

meerdere sporen. Elke spoorcombinatie krijgt een individueel nummer, namelijk het nummer van het eerste spoor dat tot deze spoorcombinatie behoort. Het is evenwel niet zo dat elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een spoorcombinatie. Verstoringen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een spoorcombinatie gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau. De plannen, tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan een spoor worden door de databank automatisch verbonden aan de spoorcombinatie waartoe ze behoren. Vanuit dit niveau kan men dus makkelijk navigeren in de verschillende sporen van die spoorcombinatie en waaraan de vondsten, plannen, tekeningen en foto's verbonden zijn. Op dit niveau laat de databank eveneens toe chronologische/stratigrafische relaties te leggen tussen de spoorcombinaties onderling.

Het derde niveau in de databank bevat de structuren. Structuren groeperen op hun beurt één of meerdere spoorcombinaties. Ook zij krijgen een individueel nummer, met name het eerste spoorcombinatienummer dat tot deze structuur behoort. Indien bijvoorbeeld een gebouwplattegrond (structuurniveau) is vastgesteld, bestaande uit verschillende paalsporen (spoorcombinatieniveau), dan zal deze gebouwplattegrond het nummer dragen van een spoorcombinatie (een paalspoor) die deel uitmaakt van deze structuur. Elk paalspoor (spoorcombinatieniveau) kan op zijn beurt bestaan uit een paalkern (spoorniveau) en een insteek (spoorniveau). Opnieuw is het zo dat niet elke spoorcombinatie tot een structuur hoeft te behoren. De databank groepeert onder een structuur telkens de plannen, tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan de spoorcombinaties die deel uitmaken van de structuur. Opnieuw is vanuit het structuurniveau gemakkelijk te navigeren tussen de verschillende spoorcombinaties die ertoe behoren en zo, verder afdalend, uiteindelijk tussen de verschillende sporen. Op dit niveau kunnen eveneens chronologische/stratigrafische relaties gelegd worden tussen structuren.

Wat de vondsten en de staalnames betreft, wensen we mee te geven dat de databank een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie, datering en assessment voorziet. Dit gebeurt zoals vermeld op het spoorniveau. Hieraan zijn de verschillende vondst- en staalnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, spoorcombinatie- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden.

De databank bevat tot slot alle relevante documenten met betrekking tot een project in een map 'bijlagen': rapporten, plannen, overzichtsfoto's, rapporten natuurwetenschappelijk onderzoek, totaalplan...

4.5.2. Beschrijving van de organisatie van de opgraving

Het verwijderen van de bestaande tegelvloer gebeurde door de arbeiders van Monument-Vandekerckhove. Nadien gebeurde het manueel verdiepen door de archeologen en arbeiders van SOLVA. De veldwerkleider van het project was Sigrig Klinkenberg. Ze werd bijgestaan door Wouter De Maeyer (10/7 t.e.m. 20/7), Ewoud Deschepper (10/7 t.e.m. 13/7), Evelien Taelman (13/7 t.e.m. 18/9) en Jolan De Kempeneer (verschillende dagen van 20/7 t.e.m. 8/9) (assistent-archeologen) en Harry Bonnarens, Wim Vanrolleghem, Antonio Diaz-Arroyo, Sami Belbachir en Mathias Van Crombrughe (arbeiders). Inhoudelijke keuzes en afwegingen zijn in overleg geschied tussen Sigrig Klinkenberg, Evelien Taelman en Wouter De Maeyer.

Figuur 7. Zicht op werkput XIV nadat de werkmannen van Monument Vandekerckhove de bestaande tegelvloer hebben uitgebroken.

4.5.3. Beschrijving van het gebruikte materiaal

De opgraving vond plaats tussen 10-07-2017 – 18-09-2017. De bestaande verharding werd opgebroken door de aannemer (Monument Vandekerckhove) (Fig. 7). Dit gebeurde manueel. Daarna werd onder begeleiding van de veldwerkleider stelselmatig manueel verdiept met schop en truweel.

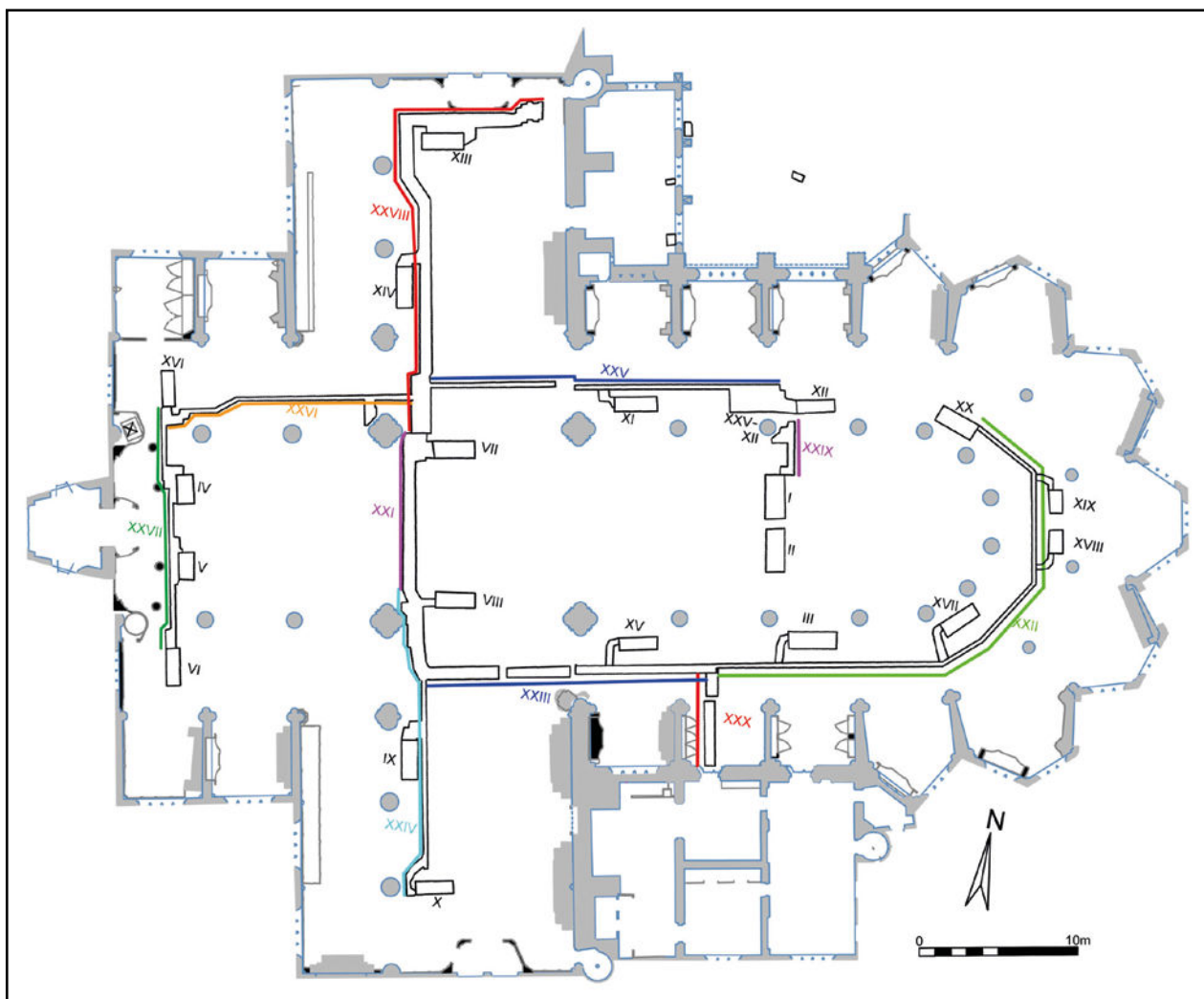
De sporen zijn na het afgraven onmiddellijk manueel opgeschoond, gefotografeerd met een fotobordje (met projectcode 12-AAL-SMK/2017G8), beschreven in de SOLVA-Archeologiedatabank en topografisch ingemeten met een RTS. Alle vondsten kregen een uniek identificatienummer (= vondstnummer).

Bij de verwerking van de opgravingsgegevens worden alle spoorbeschrijvingen, plannen, foto's, vondstbeschrijvingen en –behandelingen ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank.³

Na de veldregistratie is op de bodem van de uitgravingen zand gestort als buffer tussen het in situ bewaarde bodemarchief en de te plaatsen collectoren en leidingen.

Alle vondsten zijn gewassen, gedroogd, geteld en ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank. De terreinfoto's zijn uitgeselecteerd en eveneens opgeladen in de SOLVA-Archeologiedatabank. De foto's zijn gebruikt om een 3D-model te maken van de skeletten. Door de gegenereerde orthofoto te georefereren was het mogelijk deze foto's met hoge precisie onder het opmetingsplan te schuiven.

³ De SOLVA-Archeologiedatabank omvat alle informatie die op terrein ingezameld wordt (spoorfiches, plannen, tekeningen, foto's, ...) alsook de vondsten. Op basis van deze basisinformatie worden tevens archeologische spoorcombinaties en structuren gecreëerd, alsook diverse bijlagen (rapporten, rapport natuurwetenschappelijk onderzoek...). De databank beheert zodoende alle opgravingsdata ingezameld op projecten die door SOLVA worden uitgevoerd. Ze is te allen tijde te consulteren op de bureaus van SOLVA.

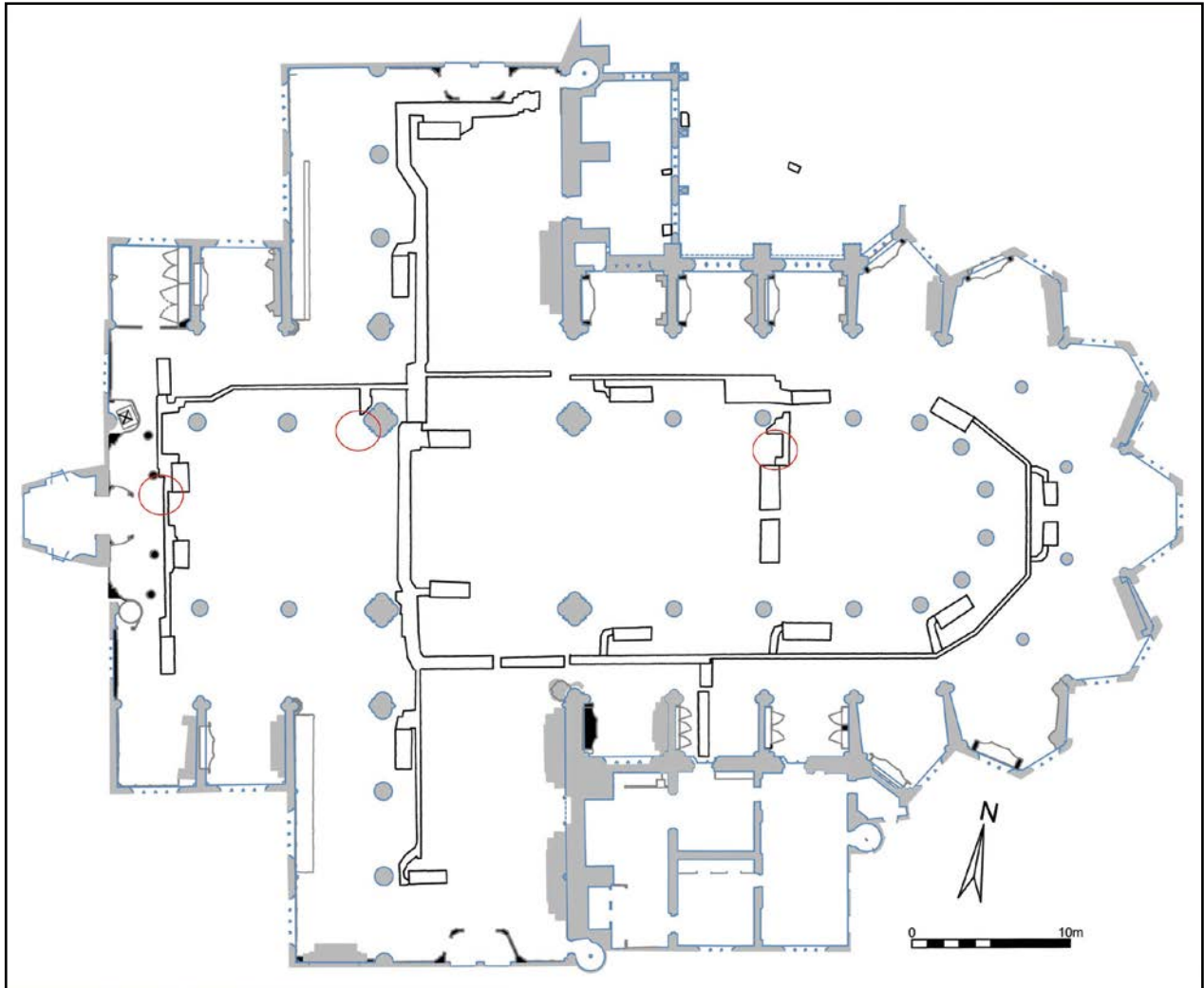
Figuur 8. Overzicht van alle sleuven met hun werkputnummer.

4.5.4. Beschrijving en motivering van eventuele afwijkende methodiek en van eventuele bijstellingen van de oorspronkelijke strategie

Tijdens het archeologisch onderzoek bleken de vooropgestelde uitgravingen enigszins gewijzigd. Het onderzoek besloeg in totaal 20 verwarmingsputten (16 met een oppervlakte van 2,35 bij 1 m, 2 van 1,5 bij 1 m en 2 van 1,85 bij 1 m) die tot een diepte van 1 m onder het huidige looppniveau werden onderzocht. Deze putten werden als afzonderlijke zones onderzocht en kregen elk een Romeins cijfer om de zone weer te geven. Terwijl het onderzoek aan de gang was - en naar aanleiding van aanwezige muurmassieven in de putten - werd besloten de geplande verwarmingsconvectoren op een aantal locaties lichtjes te verplaatsen. Op deze wijze dienden niet alle muurmassieven afgebroken te worden en konden enkele grafkelders gevrijwaard blijven. Dit had evenwel ook tot gevolg dat er op sommige plaatsen een grotere oppervlakte diende onderzocht te worden dan oorspronkelijk gepland.⁴ Aansluitend werden de tussenliggende leidingsleuven onderzocht. De breedte en de diepte van deze uitgravingen varieerde: tussen 28 en 80 cm breed en tussen 40 en 65cm diep.⁵ Deze sleuven werden eveneens opgesplitst in zones (opnieuw voorzien van een Romeins cijfer. Bijkomend werden tijdens het onderzoek enkele funderingsputten gepland, met het oog op het achterhalen van de funderingsopbouw van de huidige kerk. Deze putten dienden uiteraard eveneens voorafgaandelijk archeologisch onderzocht te worden. Het betreft een uitbreiding van sleuf XXIX, van sleuf XXVI en van sleuf XXVII ter hoogte van put IV.

⁴ Dat was onder meer het geval in zone III en XII

⁵ Oorspronkelijk was er sprake van een uitgraving tussen 28 en 55cm diepte.

Figuur 9. Grondplan van de kerk met weergave van de onderzochte sleuven en putten en met aanduiding van de extra funderingsputten (rood omcirkeld)

Op enkele plaatsen bleef het archeologisch onderzoek niet beperkt tot de geplande verstoringsdiepte. In een poging een beter zicht te krijgen op de oudste archeologische sporen en hun onderlinge samenhang, werd in zone VII, VIII en IX plaatselijk verder verdiept. De beperkte bewegingsvrijheid in de relatief kleine onderzoekspullen zorgde er evenwel voor dat niet meer dan 1 m dieper kon uitgegraven worden.

Wat het archeologisch onderzoek ter hoogte van de bloemenkelder betreft, werd al snel duidelijk dat de geplande bodemingrepen eerder beperkt bleven en dit tot op een diepte waarop nog geen archeologische sporen konden herkend worden.⁶ Enkel muurresten kwamen op deze diepte wel aan het licht. Het onderzoek in deze zone bleef dan ook beperkt tot een werfopvolging waarbij de vrijgekomen muurresten systematisch geregistreerd werden.

Teneinde een beeld te kunnen vormen van de algemene bodemopbouw en om de diepte van de natuurlijke bodem vast te stellen werden tenslotte in 7 verwarmingsputten bijkomende boringen uitgevoerd.

⁶ Vooral aan de buitenzijde van de bloemenkelder blijkt de ploeglaag een dik humeus pakket te zijn, mogelijk ten gevolge van ophoging bij het inrichten van de groenzone (na opgave van het kerkhof)

4.5.5. Motivatie van de keuze ten aanzien van de selectie van vondsten

Er werd geen selectie gemaakt wat betreft de vondsten: alle vondsten werden ingezameld.

4.5.6. Motivatie van de keuze ten aanzien van de staalname

Gelet op de beperkte hoeveelheid vondsten, en dus de beperkte dateringsmogelijkheden, werden uitvoerig stalen genomen van natuursteen, baksteen en mortel van de aangetroffen muren. Bij de menselijke begravingen werden steeds, indien mogelijk, buikholte- en referentiestalen genomen. In sommige gevallen bleek er tevens hoofdhaar bewaard bij de skeletten, hiervan werd ook steeds een staal bemonsterd. Van de vermoedelijk oudst aangetroffen sporen werden, bij gebrek aan ander dateerbaar materiaal, houtskoolstalen gerecupereerd.

4.5.7. Tekstuele omschrijving van de inbreng van specialisten

Tijdens het archeologisch onderzoek gaven Sofie Van Turtelboom (Agentschap Onroerend Erfgoed) en Lode De Clercq (Architectenbureau Karel Breda) advies voor de in situ bewaring van de grafkelder in leidingsleuf XXV.

Bij de rapportage zal het assessment van de menselijke skeletten gebeuren door Katrien Van de Vijver (KBIN). De identificatie van de natuursteen gebeurde door Marleen De Ceukelaire (KBIN) en de radiokoolstofdateringen door Mathieu Boudin (KIK).

4.5.8. Tekstuele omschrijving van de algemene wetenschappelijke advisering door personen die buiten het project stonden

Niet van toepassing.

05 | ASSESSMENTRAPPORT

5. ASSESSMENTRAPPORT

5.1. TEKSTUELE BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN DE BIJ HET ASSESSMENT GEHANTEERDE METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA

Voor de gehanteerde methoden en technieken van het assessment van vondsten en stalen: zie bijlage.

Voor het conservatie-assessment: niet van toepassing

Voor het assessment van sporen, spoorcombinaties en structuren: zie 5.2.4.

5.2. BESCHRIJVING VAN DE OBSERVATIES EN REGISTRATIES UIT HET ASSESSMENT

5.2.1. Assessment van vondsten

Het assessment van de vondsten gebeurt op spoorcombinatieniveau en is, met uitzondering van de metalen objecten, terug te vinden in de lijsten in bijlage. De metalen objecten, hoofdzakelijk bestaande uit kistnagels, beslaan in totaal 22 plateau's voor röntgenopnames. Op basis van deze röntgen is een assessment uitgevoerd dat in de lijsten terug te vinden is. Met uitzondering van de menselijke resten zou een verder assessment van het vondstenareaal, gelet op het eerder beperkte aantal vondsten en het weinig significante karakter van het overgrote deel van deze vondsten, weinig bijbrengen.

Met uitzondering van de menselijke resten en het metaal is het gerecupereerde materiaal reeds integraal gedetermineerd, vanuit die hoek valt dus geen bijkomende informatie meer te verwachten.

Het onderzoek leverde 34 gedeeltelijk tot fragmentair bewaarde skeletten op. Hierrond valt op vlak van fysisch-antropologisch onderzoek geen grote vraagstelling te ontwikkelen. Een assessment ervan kan evenwel bijdragen tot het beantwoorden van vraagstellingen die bij een eventueel toekomstig archeologisch onderzoek in de kerk aan bod komen. Het assessment van de menselijke skeletten wordt uitgevoerd in februari-maart 2019. Het verslag wordt nadien bezorgd.

5.2.2. Assessment van stalen

Van verschillende muurfragmenten zijn stalen van natuursteen, mortel en pleister (indien aanwezig) genomen. Het assessment van deze categorie is te vinden in bijlage.

Van de vermoedelijk oudst aangetroffen sporen werd, bij gebrek aan andere (dateerbare) vondsten, houtskool bemonsterd voor radiokoolstofdatering. Bij de inhumatiegraven werden, indien mogelijk, steeds buikholve- en referentiestalen genomen en in enkele gevallen werd eveneens een staal van het kisthout gerecupereerd. Bij enkele individuen was het haar nog gedeeltelijk bewaard, dit werd steeds als staal verzameld. Bij gebrek aan relevante vraagstellingen binnen het fysisch-antropologisch onderzoek, zullen deze stalen voorlopig niet verder onderzocht worden. Ze zullen evenwel in geschikte omstandigheden bewaard worden voor eventueel toekomstig onderzoek.

Op basis van de stratigrafische relatie kunnen er absolute dateringsmethoden toegepast worden op enkele essentiële elementen. Vanuit deze vraagstelling/optiek zijn volgende zaken in aanmerking te nemen: natuurstenen structuren die zich ter hoogte van het koor bevinden (mortelstalen) en inhumaties die stratigrafisch met elkaar in verband te brengen

zijn.

De volledige lijst van stalen en hun assessment is te vinden in de bijlagen.

5.2.3. Conservatie-assessment

Niet van toepassing.

5.2.4. Assessment van sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren

Tijdens de opgraving zijn er 663 individuele sporen geregistreerd. Deze kunnen terug gebracht worden tot 415 spoorcombinaties. Qua interpretaties zijn er 209 spoorcombinaties te identificeren als laag-ongedefinieerd, 68 als graf-inhumatie, 46 als muur, 30 als kuil-ongedefinieerd, 13 als vloer, 13 als laag-ophoging, 9 als laag-opmaak, 8 als uitbraakspoor, 8 als insteek, 8 als kuil-puin, 1 als paalspoor, 1 als hout-constructie en tot slot 1 als loopvlak.

Voor een alle sporenplan: zie bijlage. Bij de bespreking in 5.3.2.4 van de verschillende werkputten is per werkput een overzicht te vinden van de verschillende grondplannen en skeletgrondplannen.

Deze sporen zijn onder te verdelen in vier onderdelen. In de eerste plaats zijn dit de sporen die in verband te brengen zijn met de nog bestaande kerk, zoals bijvoorbeeld ondergrondse kettingmuren. In de tweede plaats gaat het om de inhumatiegraven, zoals bijvoorbeeld de begravingen in kisten en grafkelders. Ten derde gaat het om muurfragmenten die kunnen toegewezen worden aan een voorloper van de huidige kerk. Tot slot zijn er nog enkele sporen die toe te wijzen zijn aan het oudste gebruik van het terrein. Of dit voorafgaand is of gelijktijdig met het gebruik van het terrein als kerk is wegens de beperkte omvang van het onderzoek niet duidelijk.

Door de beperkte omvang van de werken was het ruimtelijk inzicht vaak beperkt en kunnen er dus ook geen grote conclusies getrokken worden i.v.m. mogelijke voorlopers van de huidige kerk. Bovendien is er slechts in beperkte mate info beschikbaar over de chronologie van kerk. Wel is het mogelijk om per werkput een relatieve chronologie op te stellen.

5.3. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN DE AARD DAARVAN, MET WAARDERING

De Sint-Martinuskerk bevindt zich in de oudste ontstaanskern van Aalst en was tot 1873 de enige parochiekerk van Aalst. De oudste vermelding van de kerk dateert van 1183. Zeer waarschijnlijk is de kerk van oudere datum. Het patronaat van Sint-Martinus was vooreerst zeer succesvol van de 6de tot de 8ste eeuw. Koningen en adellijke grootgrondbezitters kozen hem als patroonheilige van hun domeinkerken. De ligging van deze kerk vlakbij het Zelhof (de vermeende Karolingische domeinhoeve) maakt het aannemelijk dat ze de oorspronkelijke domeinkerk van de *villa Alost* was.⁷ Het archeologisch noodonderzoek van 1997 ter hoogte van de noordelijke kruisbeuk, bracht daadwerkelijk indicaties van een vroegmiddeleeuwse, mogelijk Karolingische, voorganger van de kerk aan het licht. Verschillende indicaties (naamgeving, historische context, topografische ligging, archeologische indicaties) duiden derhalve op een mogelijk vroegmiddeleeuwse oorsprong.

Ook tijdens het huidige onderzoek zijn restanten uit deze vroegste periode (Karolingische periode) aan het licht gekomen. Samen met de gegevens uit de vorige onderzoeken werpen ze een blik op hoe dit gebied erin de vroege middeleeuwen uitzag en hoe het gebruikt is

⁷ De Groote & Moens 1999, 56.

geweest. Ondanks de beperkte omvang van het onderzoek levert het dus een wezenlijke bijdrage voor onze kennis over de vroegste ontwikkeling van Aalst.

5.4. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET UIT TE VOEREN ONDERZOEK

5.4.1. Te beantwoorden onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen werden bij aanvang van het onderzoek geformuleerd:

De wetenschappelijke doelstelling van het onderzoek is gericht op het reconstrueren van de bouwgeschiedenis en de bouwevolutie van de kerk en het genereren van informatie uit het onderzoek van eventuele inhumatieresten. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

-Indien er menselijke resten worden aangetroffen:

Op welke diepte(s) bevinden zich de inhumaties? Wat is de bewaringstoestand van het skeletmateriaal? In welke periode kunnen de inhumaties gedateerd worden? Welke fasen van begravingen zijn er te herkennen? Aan welke fase binnen de bouwgeschiedenis van de kerk kunnen ze worden verbonden? Kan er een differentiatie in grafgebruik vastgesteld worden, en zo ja: wat zijn de kenmerken van de grafgebruiken en hoe kunnen ze verklaard worden? Zijn er aanwijzingen voor een specifieke ruimtelijke spreiding of densiteit van begravingen binnen de kerk, en zo ja: hoe kan deze verklaard worden? Wat zijn de eigenschappen van de overledenen (leeftijd, geslacht, pathologieën)? En wat zegt dit over mogelijke doodsoorzaken? Zijn er grafvondsten aanwezig? Zijn de graven toe te kennen aan bepaalde individuen? Aan de hand van welke gegevens?

-Zijn er (resten van) oudere vloerniveaus, ophogingslagen of loopniveaus aanwezig? Kunnen deze niveaus geassocieerd worden met specifieke fasen binnen de bouwhistoriek van het gebouw of algemeen de gebruiksgeschiedenis van het plangebied?

-Zijn er funderingsresten of sporen van oudere bouwfasen aanwezig? Op welk(e) niveau(s) bevinden zich funderingsresten of sporen? Kunnen eventuele funderingsresten toegewezen worden aan één of meerdere bouwfasen? Werden deze muren, vloeren of gebouwde structuren gedetecteerd tijdens het geofysisch onderzoek?

-In welke mate dragen de onderzoeksresultaten bij tot onze huidige kennis van de geschiedenis van het monument en van de stad Aalst in het algemeen? Bevestigen de resultaten de gekende gegevens of heeft het onderzoek nieuwe elementen opgeleverd? Zo ja, welke?

-Zijn er sporen of gebouwde resten aangetroffen van de Karolingische voorganger van de Sint-Martinuskerk? Kunnen er buiten de effectief op te graven zone nog sporen van de Karolingische voorganger van de kerk worden aangetroffen op basis van de verkregen archeologische data?

-Zijn er sporen aanwezig die verder teruggaan in de tijd dan de diverse kerkfasen? Zo ja, hoe kunnen deze sporen geïnterpreteerd worden? Uit welke periode zijn deze afkomstig?

Na het terreinonderzoek kunnen geen nieuwe onderzoeksvragen geformuleerd worden.

Achteraan dit eindrapport volgt een beantwoording van deze onderzoeksvragen.

5.4.2. Strategie voor de verwerking

De verzamelde terreingegevens zullen verder verwerkt worden in de Archeologiedatabank van SOLVA. Nadien zullen deze gegevens door Sigrid Klinkenborg en Wouter De Maeyer

geconfronteerd worden met de verschillende historische bronnen. Tot slot volgt een interpretatie in functie van de vraagstelling.

5.4.3. Conservatiestrategie

Alle vondsten worden conform de vigerende norm bewaard in het erkende depot van SOLVA. Gezien de beperkte hoeveelheid vondsten is er geen bijkomende noodzaak tot conservatie. Het aardewerk is gewassen, gedroogd en gedetermineerd en wordt volgens de regels van de kunst opgeslagen in het depot. De enkele metaalvondsten zijn in hoofdzaak afkomstig van de postmiddeleeuwse kistbegravingen en nopen niet tot verdere conservatie. Deze worden in een zuurstofarme omgeving op een gestabiliseerde manier bewaard, zodat ze beschermd zijn voor verdere desintegratie. Er werden geen organische vondsten verzameld die een bijzondere conservatiestrategie vragen.

5.4.4. Onderzoeksvragen voor vervolgonderzoek

De wetenschappelijke doelstellingen geformuleerd bij aanvang van het onderzoek waren toegespitst op het reconstrueren van de bouwgeschiedenis en de bouwevolutie van de kerk en het genereren van informatie uit het onderzoek van de eventuele inhumatieresten.

De geregistreerde begravingen en het gerecupereerde botmateriaal leveren een vrij versnipperd beeld op van de funeraire organisatie binnen de kerk. Bovendien kan geen precieze absolute datering bekomen worden van de individuele begravingen. Enkel wanneer graven elkaar oversnijden, beschikken we over een relatieve chronologie. Verwacht wordt dan ook dat de vooropgestelde onderzoeksvragen met betrekking tot de inhumatieresten niet of slechts gedeeltelijk zullen kunnen beantwoord worden. Enkele C14-dateringen van zorgvuldig gekozen botresten en een fysisch-antropologisch assessment en eventueel bijkomend onderzoek van de botresten, zullen dit verder uitwijzen. Bijkomende onderzoeksvragen zijn in dit geval dus niet mogelijk.

Op verschillende plaatsen binnen de kerk werden resten van oude vloerniveaus en funderingsresten aangetroffen. De beperkte oppervlakte van het onderzoeksgebied maakt het vrijwel onmogelijk deze vloerresten met absolute zekerheid te linken aan de huidige of oudere bouwfasen van de kerk. Voorlopig is ook nog geen precieze datering van de funderingsresten voorhanden, waardoor deze moeilijk te koppelen zijn aan een specifieke bouwphase van de kerk. Een opvallende vaststelling vormt het feit dat nagenoeg geen enkele funderingsrest tijdens het geofysisch onderzoek werd aangetroffen. De eerder massieve natuurstenen funderingen werden zelfs helemaal niet gedetecteerd.

Door de beperkte onderzoekspotten kan geen duidelijk beeld verkregen worden van eventuele relaties tussen de muurmassieven en al helemaal niet van eventuele gebouwplattengronden waar deze funderingen deel van uitmaakten. Op basis van hun aard en samenstelling lijken enkele massieven echter wel tot een zelfde bouwphase te horen. Verder onderzoek zal dan ook toegespitst worden op het achterhalen van bepaalde groepen binnen deze massieven en - indien mogelijk - ook van een meer precieze datering ervan. Om dit te kunnen bekomen zullen in de eerste plaats de gerecupereerde natuurstenen (macro- en microscopisch) onderzocht worden. Bijkomend kunnen ook de mortelstalen verder geanalyseerd worden. Indien - op basis van voorgaande - bepaalde groepen kunnen herkend worden, zal vervolgens door middel van C14-datering op een mortelstaal getracht worden een datering van elke groep te bekomen. Bijkomende onderzoeksvragen zijn in dit geval dus niet mogelijk.

06 | INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

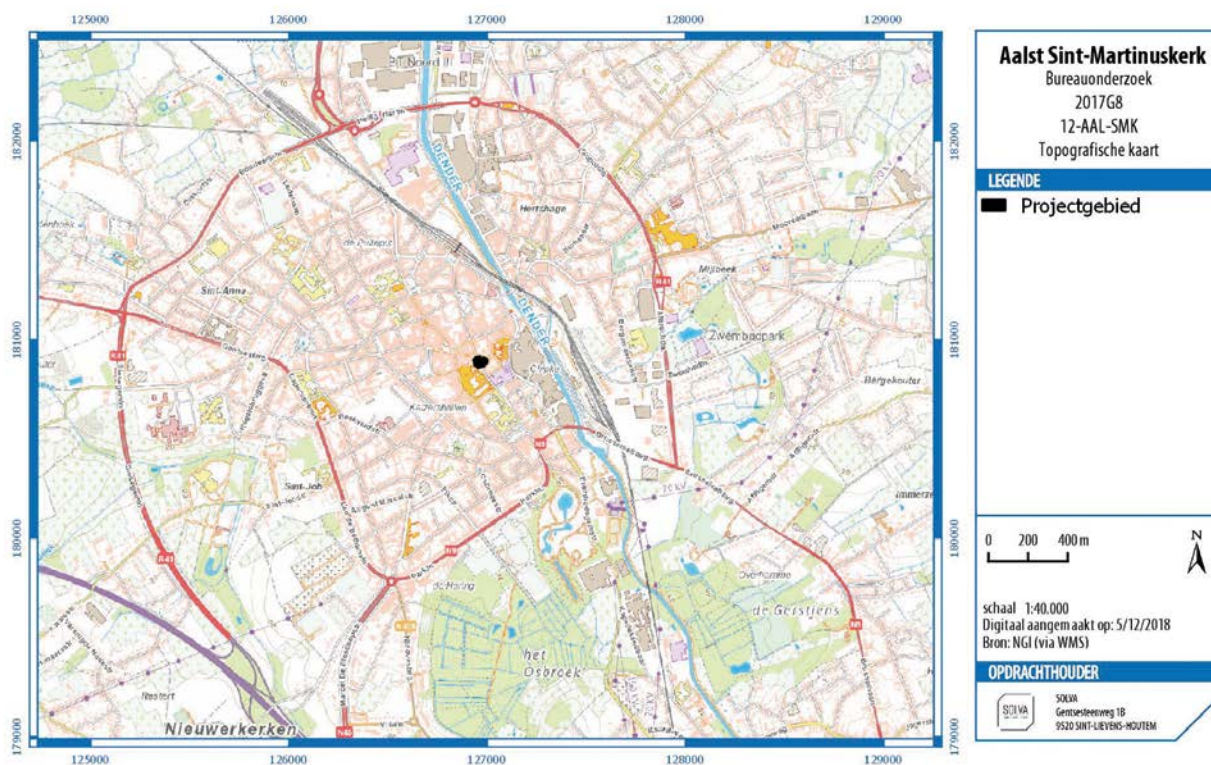
6. INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

6.1. BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

6.1.1. Beschrijving van de landschappelijke ligging

6.1.1.1. Algemene landschappelijke situering

De Stad Aalst is gelegen in het oosten van de provincie Oost-Vlaanderen en bevindt zich in de Dendervallei. De historische binnenstad is grotendeels te situeren op de linkeroever van de Dender (Fig. 10). Aalst bevindt zich op de overgang van het zandleemdistrict naar het lemig heuveldistrict (Fig. 11).

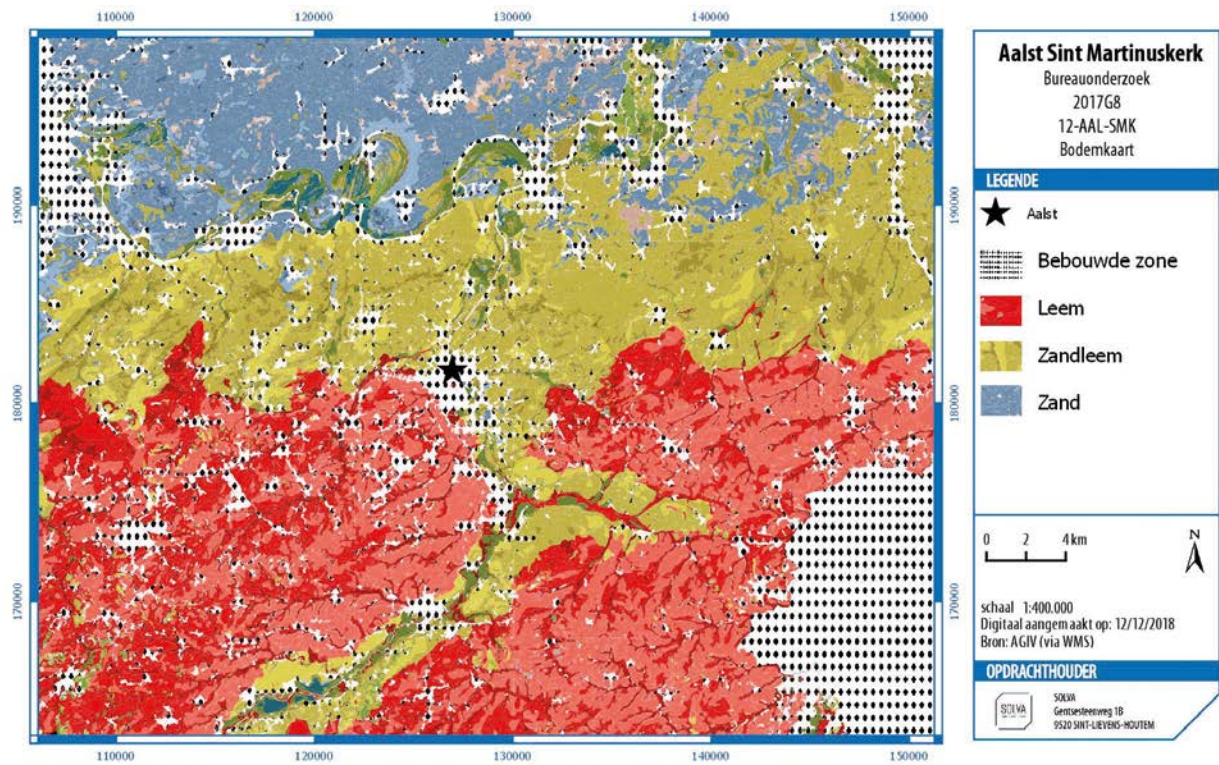

Figuur 10. Ligging van het projectgebied op de topografische kaart. (Bron: NGL, geraadpleegd via WMS; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

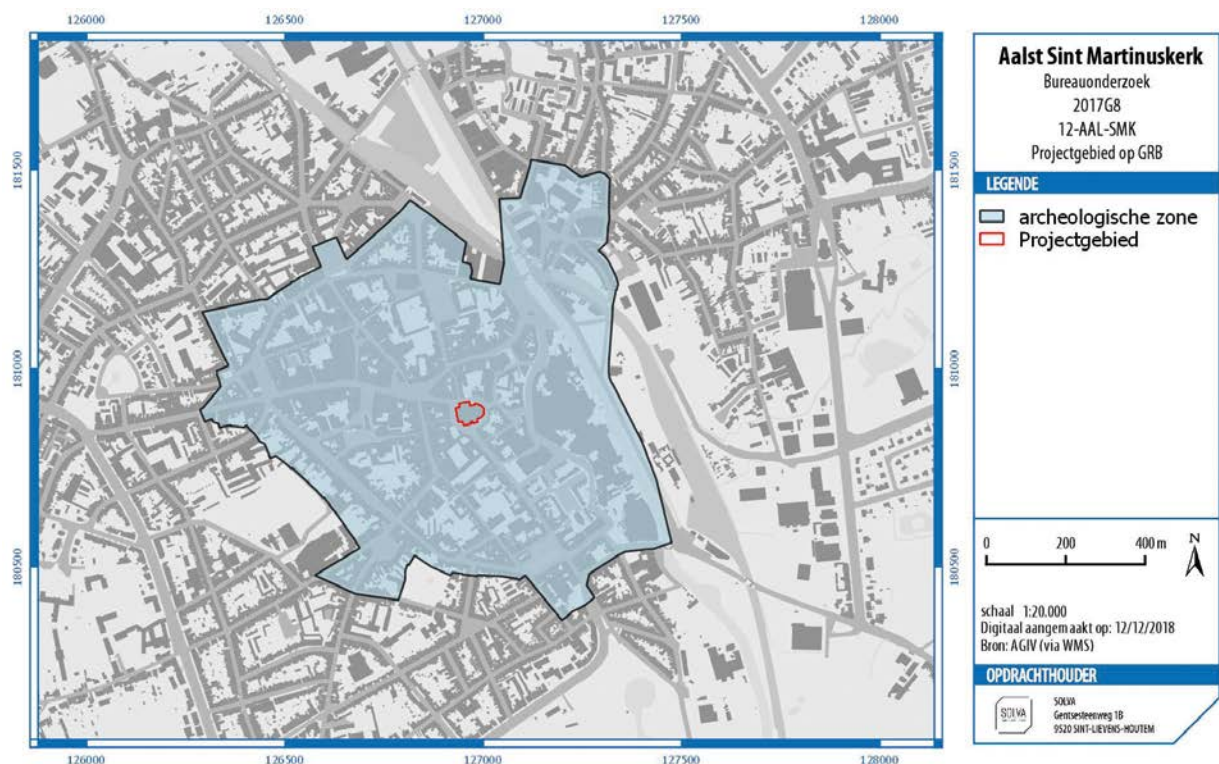
Het projectgebied is gelegen in de archeologische zone van Aalst (Fig. 12), zoals vastgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed.⁸ Het projectgebied bevindt zich in de Sint-Martinuskerk, die te situeren is tussen het Sint-Martensplein en het Priester Daens plein.

Volgens het Gewestplan van Aalst (Fig. 13) ligt het projectgebied in een gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut.

⁸ <https://geo.onroerenderfgoed.be/>

Figuur 11. Ligging van het projectgebied op regionaal niveau. Blauw: zandstreek; geel: zandleemstreek; rood: leemstreek (Bron: AGIV, geraadpleegd via WMS; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

Figuur 12. Ligging van het projectgebied ten opzichte van de archeologische zone van Aalst (Bron: AGIV & Agentschap Onroerend Erfgoed, geraadpleegd via WMS; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

Figuur 13. Gewestplan met aanduiding van het projectgebied (Bron: Departement Ruimte Vlaanderen, geraadpleegd via WMS; 13-12-2018).

6.1.1.2. Aardkundige en hydrografische situering⁹

Het projectgebied is gesitueerd in het zogenaamde Midden-Vlaams glooiend zandleemdistrict. Het district bestaat uit een weinig tot matig geaccidenteerd tertiair glooiend landschap waarop voornamelijk zandlemige eolische gronden werden afgezet. Het district bevindt zich in Midden-Vlaanderen.

Het district vormt in feite een overgangszone tussen het 'Pleistoceen riviervalleidendistrict' (Vlaamse vallei) in het noorden en het 'Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict' in het zuiden. In principe zijn dergelijke gebieden soort- en gradiëntrijk, waarbij naast de typische ecosystemen van zandige en lemige gebieden ook allerlei soorten voorkomen die aan gradiënten gebonden zijn. Het is een bijna open kouterlandschap met nat bos en weiden in de depressies. In principe zou het ecodistrict nog verder in 3 subgebieden onderverdeeld kunnen worden: een vlak nat zandleemgebied vooral in het noordelijke deel van het district, een droog zandleemgebied voornamelijk in het centrale gedeelte en een golvend zandleemgebied met sterke invloed van de Tertiaire ondergrond vooral in het zuidelijk deel. Deze subgebieden duiden nog maar eens op het feit dat het district eerder als een overgangsgebied te beschouwen is.

Tertiair

Tijdens het tertiair werden mariene zand- en kleilagen afgezet, achtereenvolgens de Formatie van Kortrijk, Formatie van Tielt, Formatie van Gent, Formatie van Lede en Formatie van Maldegem. Na daling van de zeespiegel werden deze sedimenten in het Pleistoceen (Quartaair) door erosie aangetast, en dan voornamelijk de zandige formaties. De kleiige lagen boden meer weerstand aan de erosie en vormden de heuveltoppen van het tertiair reliëf. Het resultaat is een vrij sterk golvend en versneden tertiair oppervlak met een lichte daling naar

⁹ We baseren ons voor deze beschrijving op de definitie en karakterisering van de ecodistricten in Vlaanderen (zie Sevenant et al. 2002). In het concept 'ecodistrict' worden diverse geologische, geomorfologische, bodemkundige, hydrografische en historisch-geografische aspecten, die ook een determinerende invloed hebben gehad op het menselijk handelen in het verleden, in relatie tot elkaar besproken. Specifiek voor het pleistoceen rivierendistrict vermelden we hier de meest relevante passages die een invloed zouden kunnen hebben op het projectgebied.

het noorden toe.

Het tertiaire substraat bestaat in het oostelijke deel overwegend uit klei (leden uit de Formatie van Maldegem), terwijl het westelijke deel meer zandig is, met plaatselijk (kleiige) heuveltoppen. Dit weerspiegelt zich sterk in het huidige landschap (reliëf, waterhuishouding). Tijdens het Weichselglaciaal werd het tertiaire landschap grotendeels afgedekt met een quartaire voornamelijk niveo-eolische dekmantel. Dit pakket bezit een dikte van 0 tot 10m. De variatie in dikte wordt verklaard door topografie en de overheersende westenwind-richting tijdens de afzettingen. Het eolisch materiaal is het dikst in de depressies en op zwakke, naar het oosten gerichte hellingen (5 tot 10m). Op de ruggen bedraagt het nog 1 à 2m, terwijl het op de heuveltoppen dikwijls ontbreekt.

Quartair

De quartaire afzettingen werden in verschillende perioden tijdens het Weichselglaciaal afgezet. Het materiaal, dat tijdens de eerste twee fasen sedimenteerde, werd in de nabijheid van de Tertiaire verhevenheden vaak weggeërodeerd. In het begin van de derde fase werd ten gevolge van afspoeling en afglijding vaak tertiair, vooral zandig materiaal, verplaatst en vermengd met de niveo-eolische sedimenten. Dit verspoelde materiaal komt voor in de ondergrond van de meeste zandleemprofielen en is van groot belang voor de bodemgesteldheid, inclusief de waterhuishouding van de gronden. Op het einde van het Tardiglaciaal werden langs de Dender (Wieze-Denderbelle) duinruggen afgezet door verwaaiing van lokale voornamelijk licht zandleem sedimenten. Tijdens het Holoceen werd alluvium in de valleien afgezet en in recente tijden traden nieuwe verstuingen en afzettingen op ten gevolge van ontbossingen.

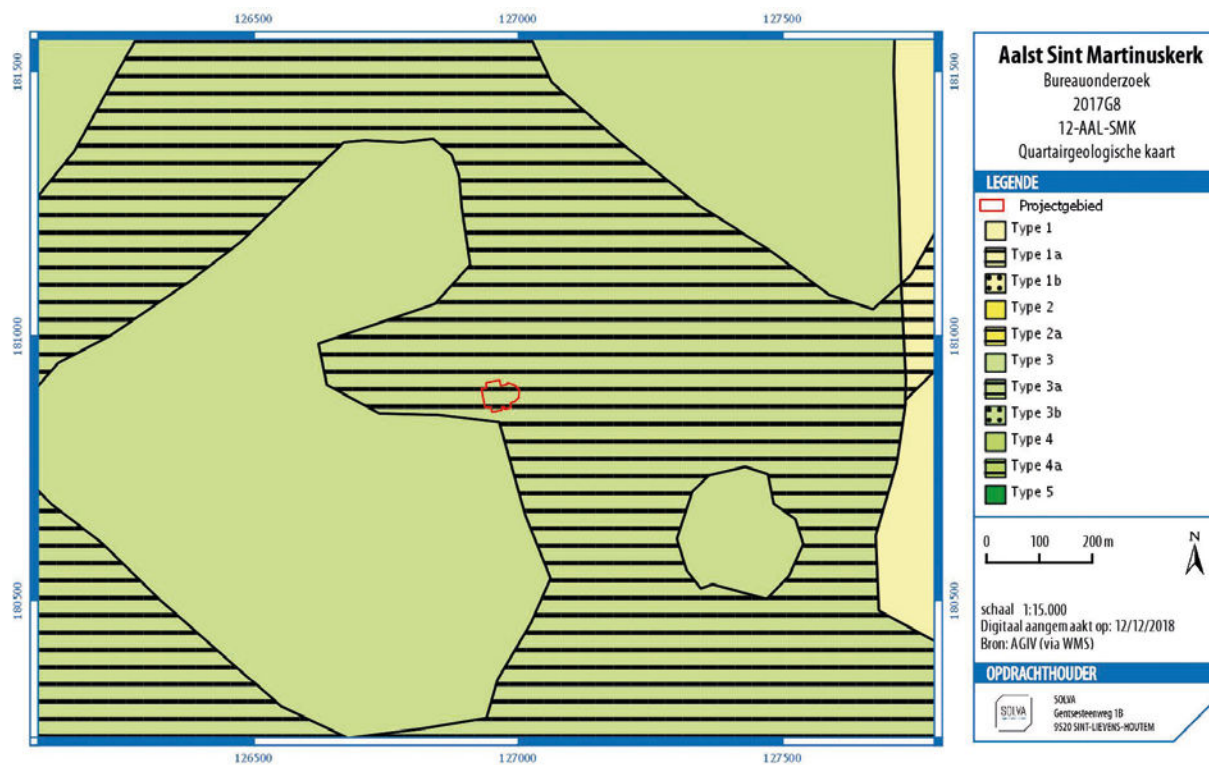
Geomorfologie

Hoewel de quartaire afzettingen een verzachting van het tertiaire landschap teweegbrachten, is het reliëf in hoofdzaak als een erosiereliëf te beschouwen. Het reliëf wordt in dit zandlemig gebied nog beïnvloed door het onderliggende tertiaire substraat. Vooral in het zuidelijke deel (aansluitend op het 'Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict') is deze invloed nog vrij duidelijk aanwezig. Het tertiair geaccidenteerd landschap in het noordelijk gedeelte is vrijwel geheel genivelleerd door de quartaire niveo-eolische dekmantel die tijdens het Weichselglaciaal werd afgezet.

Bodem

De Pleistocene sedimenten zijn de voornaamste bodemvormende bestanddelen in het district. Het zandige lössleem, dat in dit gebied afgezet werd tijdens de laatste ijstijd, wordt op een lager reliëfs niveau aangetroffen dan de zuivere lössafzettingen (afgezet in de zuidelijk gelegen districten). Het bezit soms een sterk variërende textuur indien het tijdens zijn afzetting vermengd werd met verspoeld tertiair zand. Niet tot zwak gleyige bodems met een textuur B-horizont (grijsbruine podsolachtige bodems) bevinden zich eerder in het zuiden van het district. Deze bodems werden gevormd onder een gemengd loofbos en zijn typisch voor zandleem- en leemgebieden. Doorgaans vertonen deze gronden een normale waterhuishouding. Elders overwegen gronden met een sterk gevlekte of verbrokkelde textuur B-horizont. Het betreft gedegradeerde grijsbruine podsolachtige bodems, die onder andere ontstaan zijn door het in cultuur brengen van gronden (en dus het rooien van de natuurlijke bosvegetatie). De zandleemgronden zijn niet tot matig gleyige gronden. Op de tertiaire opduikingen komen niet tot sterk gleyige gronden voor met een niet bepaalde profielontwikkeling. De beekvalleien worden gevormd door hydromorfe alluviale gronden.

De textuur van de meeste zandleemgronden wordt lichter (zandiger) naarmate ze dieper liggen of gaan over tot verspoeld, kleiig, tertiair materiaal. In het zandleemgebied, waar het

Figuur 14. Ligging van het projectgebied op de Quartaargeologische kaart (Bron: Databank Ondergrond Vlaanderen, geraadpleegd via WMS; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

quartaire dek vaak op matige diepte op een zandig-lemig complex rust, hebben vele gronden een gebrekkige waterhuishouding, te wijten aan de langzame oppervlakkige drainering en aan een tijdelijk opgehouden watertafel. Deze watertafel wordt plaatselijk gevormd op een weinig doorlatende (tertiaire) laag (indien deze op minder dan 2-3 m diepte voorkomt). Op andere heuvels (bijvoorbeeld de heuvel ter hoogte van Lede), waar een sterk doorlatende tertiaire ondergrond voorkomt (tertiair zand), liggen goed ontwaterde gronden.

-Het projectgebied

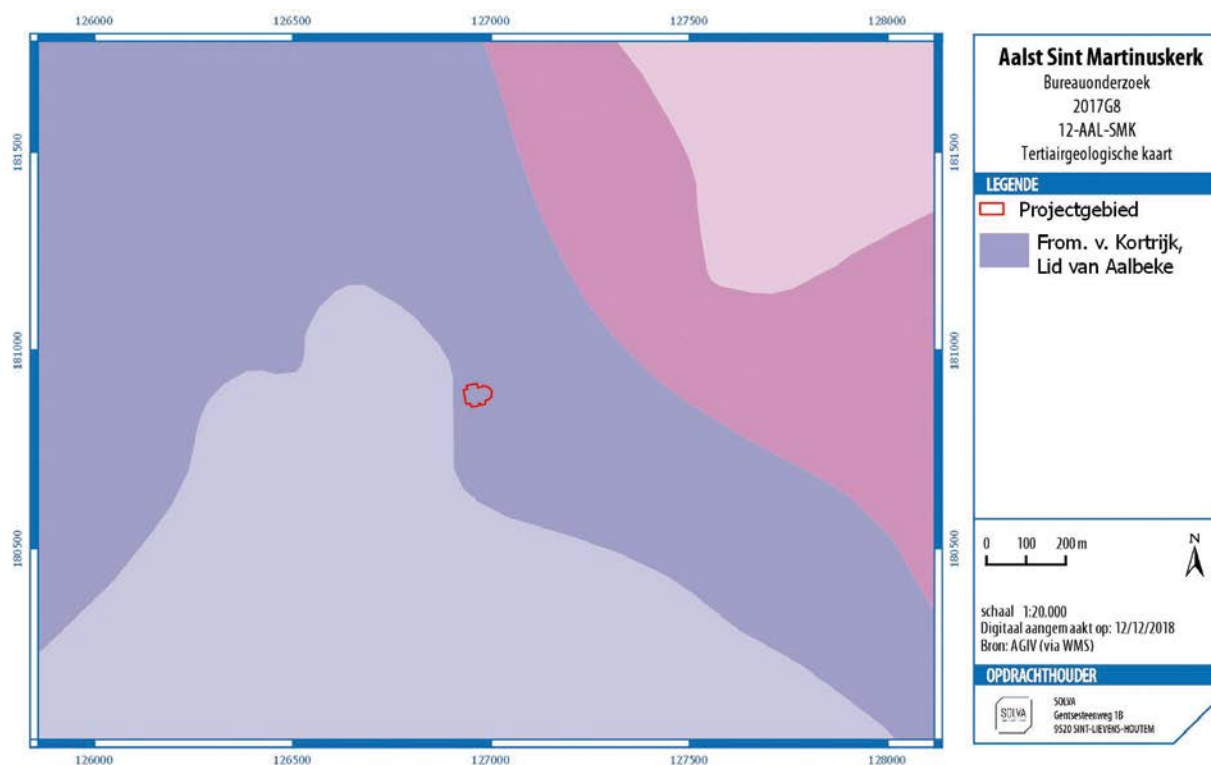
Op de **quartaire geologische** profieltypekaart (Fig. 14) valt af te lezen dat op het terrein geen holocene en/of tardiglaciale afzettingen bovenop de pleistocene sequentie afwezig zijn (type 3, groen).¹⁰

Op de **tertiaire geologische** profieltypekaart (Fig. 15) is te zien dat het projectgebied volledig gelegen is op de Formatie van Kortrijk, en meer bepaald op het Lid van Aalbeke, gekenmerkt door donkergrijze tot blauwe klei met glimmers.

Meer specifiek vermelden we enkele **boringen** in de omgeving van het gebied (data Dienst Ondergrond Vlaanderen). Ten zuiden, op het zuidelijke hof van de Pupillensite (ca. 20 m) is tot op 3 m sprake van *opvulling of geremanieerd materiaal* (boornummer kb22d71e-B1). Gelet op de oppervlakkigheid van de werken wordt de diepere bodemopbouw hier niet besproken. Ten noorden van het projectgebied, in de Esplanadestraat, wordt de 1ste meter onder het maaiveld niet beschreven, wellicht omdat het opnieuw geremanieerd materiaal betreft. Daarna is tot op een diepte van 11 m sprake van *grijsgeel kwartsachtig zand* (boornummer kb22d71e-B124). Opnieuw beperken we ons bij de bespreking van deze boring tot de bovenste laag.

Voor het gebied is **geen geomorfologische kaart** beschikbaar.

¹⁰ www.dov.vlaanderen.be

Figuur 15. Ligging van het projectgebied op de Tertiairgeologische kaart (Bron: Databank Ondergrond Vlaanderen, geraadpleegd via WMS; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

6.1.1.3. Fysisch-geografische gegevens

De middeleeuwse stad is ontstaan op de plaats waar één van de uitlopers van deze heuvels steil afdaalt naar de alluviale bedding van de Dender (Fig. 16 & 17).¹¹ Tijdens de winter kwam de bedding van de Dender tot aan de rand van deze uitloper. Aan de zuidzijde begrenst de vallei van de Hoezebeek en de Siesegembeek het hoger gelegen deel. Het zuidelijke deel van deze uitloper bestaat uit de Hoezekouter die langzaam afloopt in noordoostelijke richting. Waarschijnlijk is de middeleeuwse Aalsterkouter, zoals vermeld in de bronnen, te situeren in dit noordoostelijk deel.¹²

Via een dwarsdoorsnede (Fig. 18 & 19) vanaf het projectgebied naar de Dender toe krijgen we een beter beeld op het profiel van het terrein. De ligging van het projectgebied op een lemige rug langs de winterbedding van de Dender is hierop duidelijk zichtbaar.

Het projectgebied ligt volledig op bebouwde gronden (Fig. 20).¹³

De bodemassociatiekaart (Fig. 21) toont duidelijk dat het projectgebied ligt in een niet-gekarteerde zone. Ten oosten (blauw) tekenen zich natte, alluviale gronden af. Rondom de niet-gekarteerde zone liggen gebieden geassocieerd met normale, matig droge tot natte zandleembodems met textuur B-horizont.

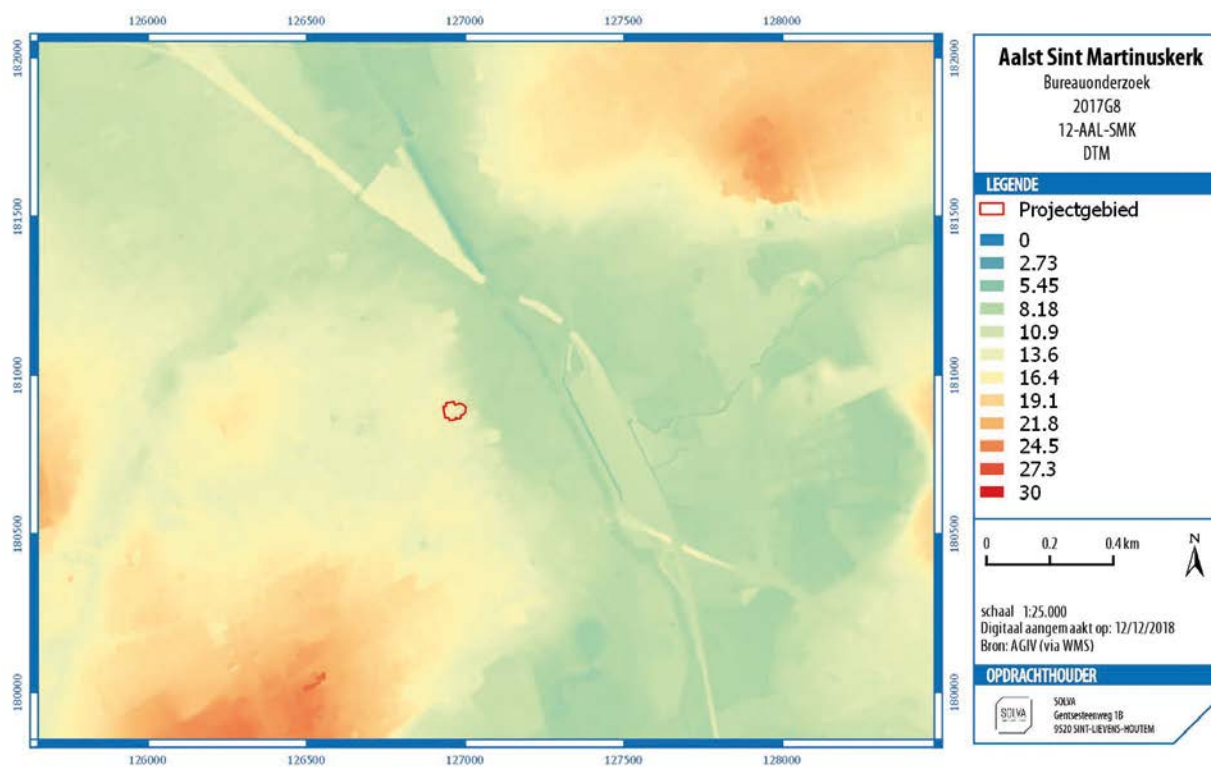
6.1.1.4. Grondgebruik

De bodembedekkingskaart en de bodemerosiekaart zijn niet bijgevoegd aangezien deze in deze context niet relevant zijn. De opgraving bevond zich in een gebouw en er is geen erosie aanwezig op het terrein.

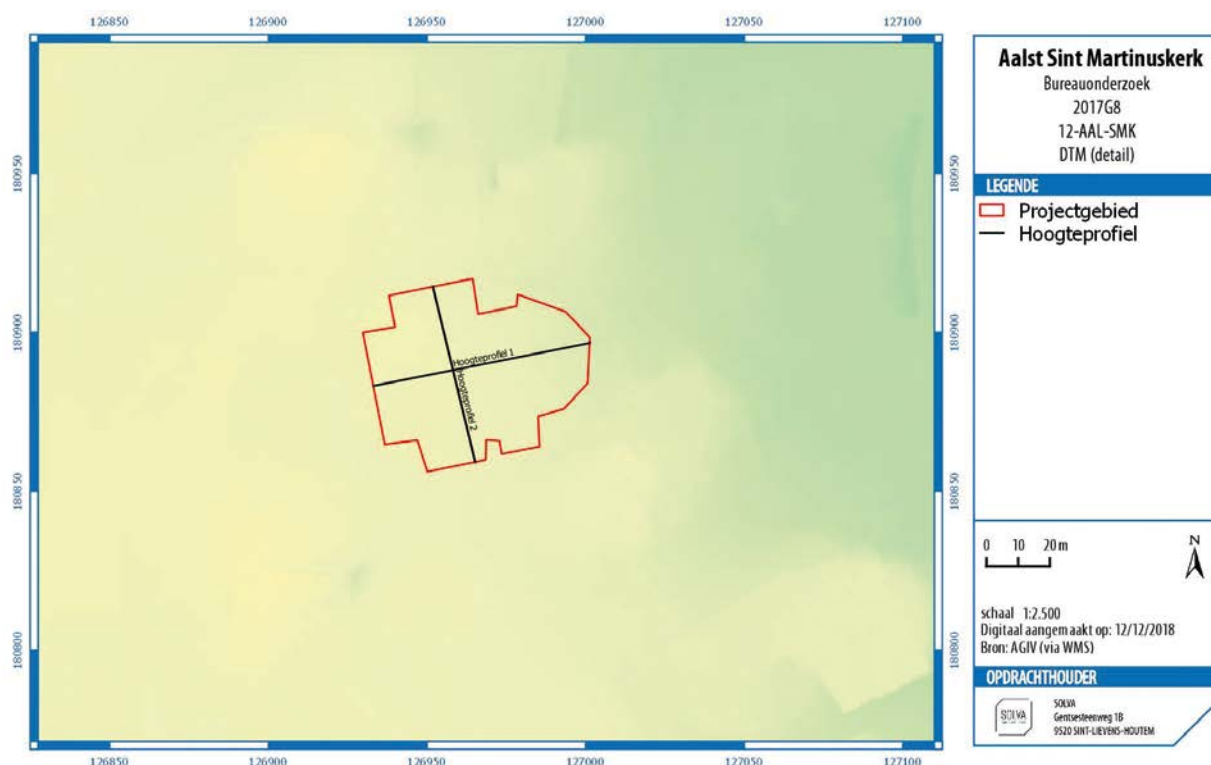
11 In het huidige straatbeeld is nog een belangrijk hoogteverschil te merken tussen de Grote Markt en de Dender.

12 De Grootte 2010, p.250.

13 www.dov.vlaanderen.be

Figuur 16. Hoogtemodel van het projectgebied en omgeving (DHM II, DTM, raster, 1 m resolutie; bron: AGIV, eigen bewerking; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

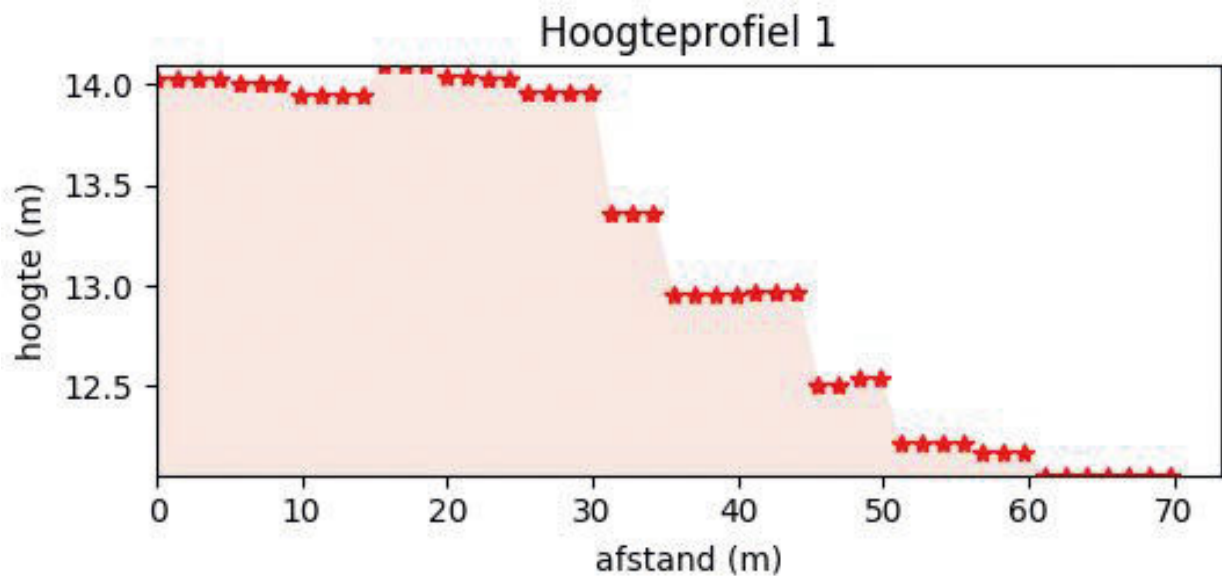

Figuur 17. Hoogtemodel van het projectgebied (DHM II, DTM, raster, 1 m resolutie; bron: AGIV, eigen bewerking; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

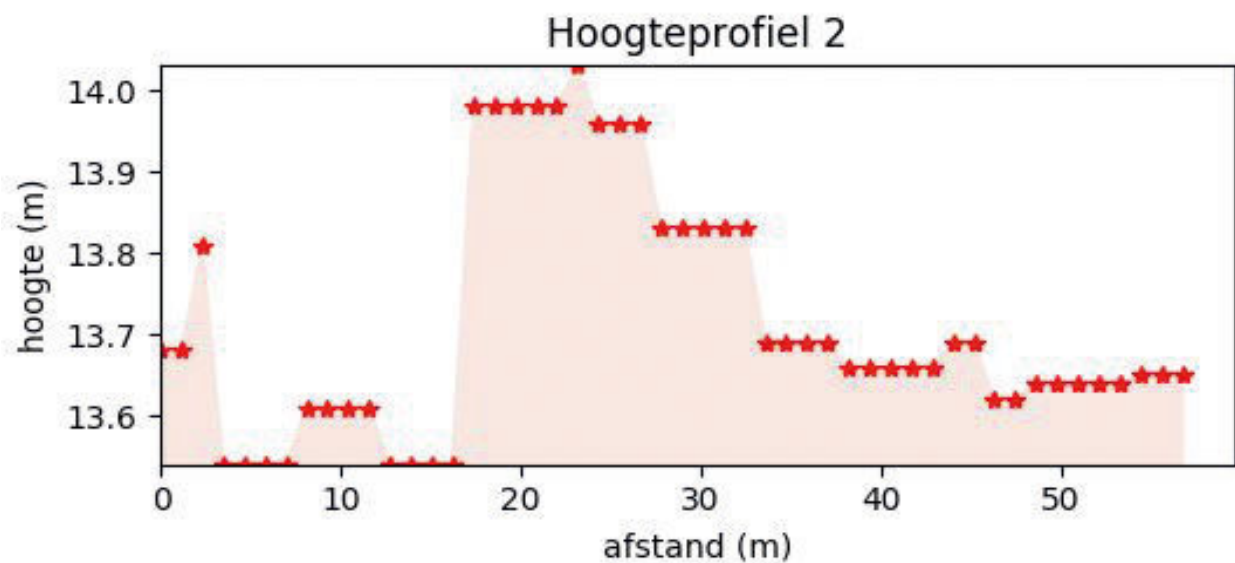
6.1.1.5. Specifieke bijkomende terreininformatie

De werken vonden plaats in een beschermd monument¹⁴.

14 De bescherming is geldig sinds 20-07-1946. (Bron: inventaris Onroerend Erfgoed)

Figuur 18. Hoogteprofiel van het projectgebied (DHM II, DTM, raster, 1 m resolutie; bron: AGIV, eigen bewerking; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

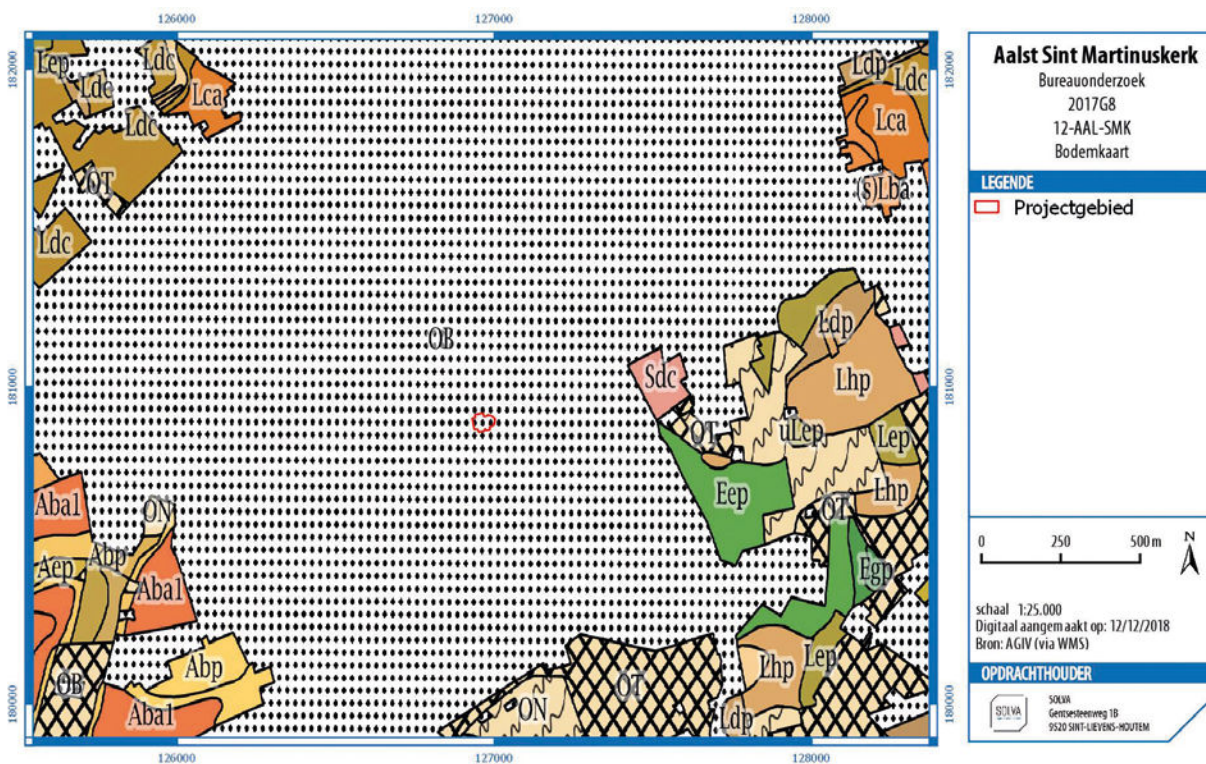
Figuur 19. Hoogteprofiel van het projectgebied (DHM II, DTM, raster, 1 m resolutie; bron: AGIV, eigen bewerking; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

6.1.2. Historisch kader

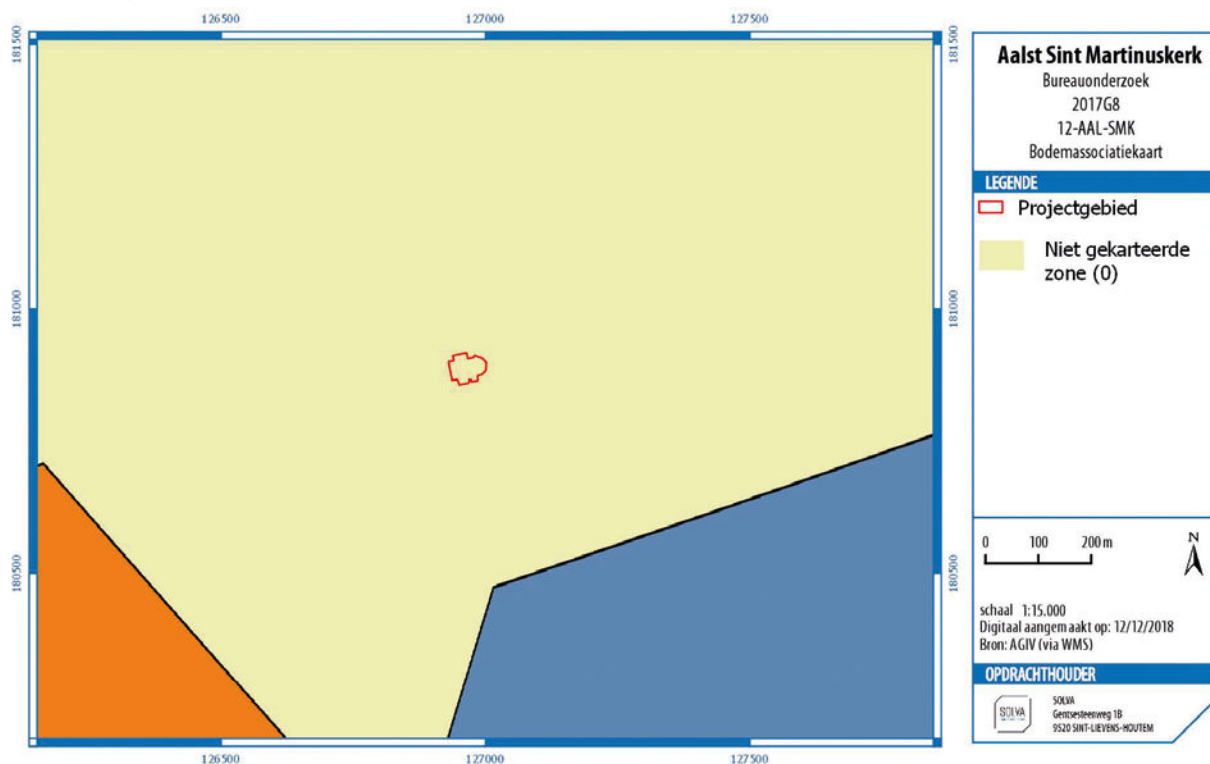
6.1.2.1. Archeologisch Aalst

De archeologische activiteiten te Aalst hebben steeds veel aandacht opgebracht voor de middeleeuwse stadsontwikkeling. Het onderzoek naar het ontstaan en de (pre)stedelijke ontwikkeling van Aalst werd omkaderd door een hypothetisch model dat destijds door Dirk Callebaut (toenmalige NDO, Nationale Dienst voor Opgraving) werd opgesteld, op basis van een confrontatie van historische, cartografische en toponymische bronnen.¹⁵ Volgens dit model ontwikkelde zich rond een Karolingische curtis (Villa Alost) een prestedelijke kern die in de volle middeleeuwen omweld werd. Deze in oorsprong D-vormige omwalling die aansloot op de Dender, zou volgens het model van Callebaut op een bepaald ogenblik

¹⁵ Callebaut 1983a.

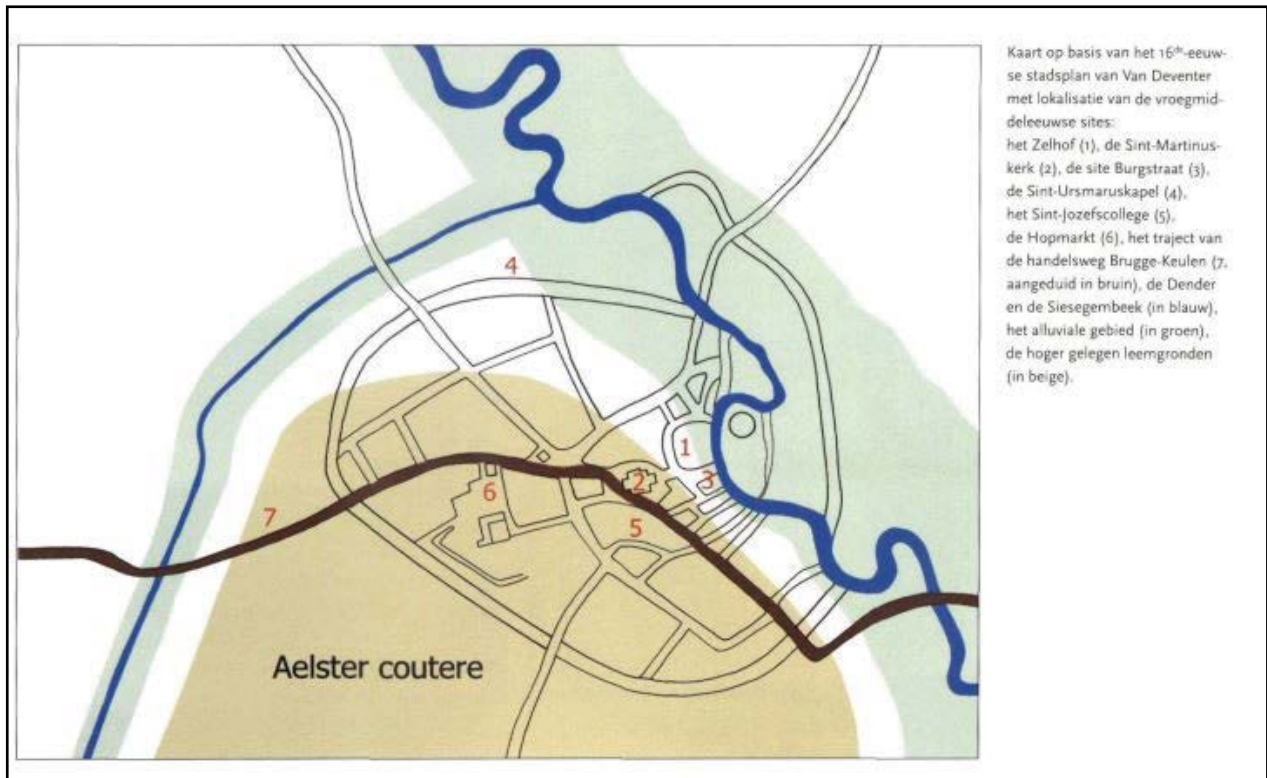

Figuur 20. Bodemtypekaart van het projectgebied (Bron: Databank Ondergrond Vlaanderen, geraadpleegd via WMS; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

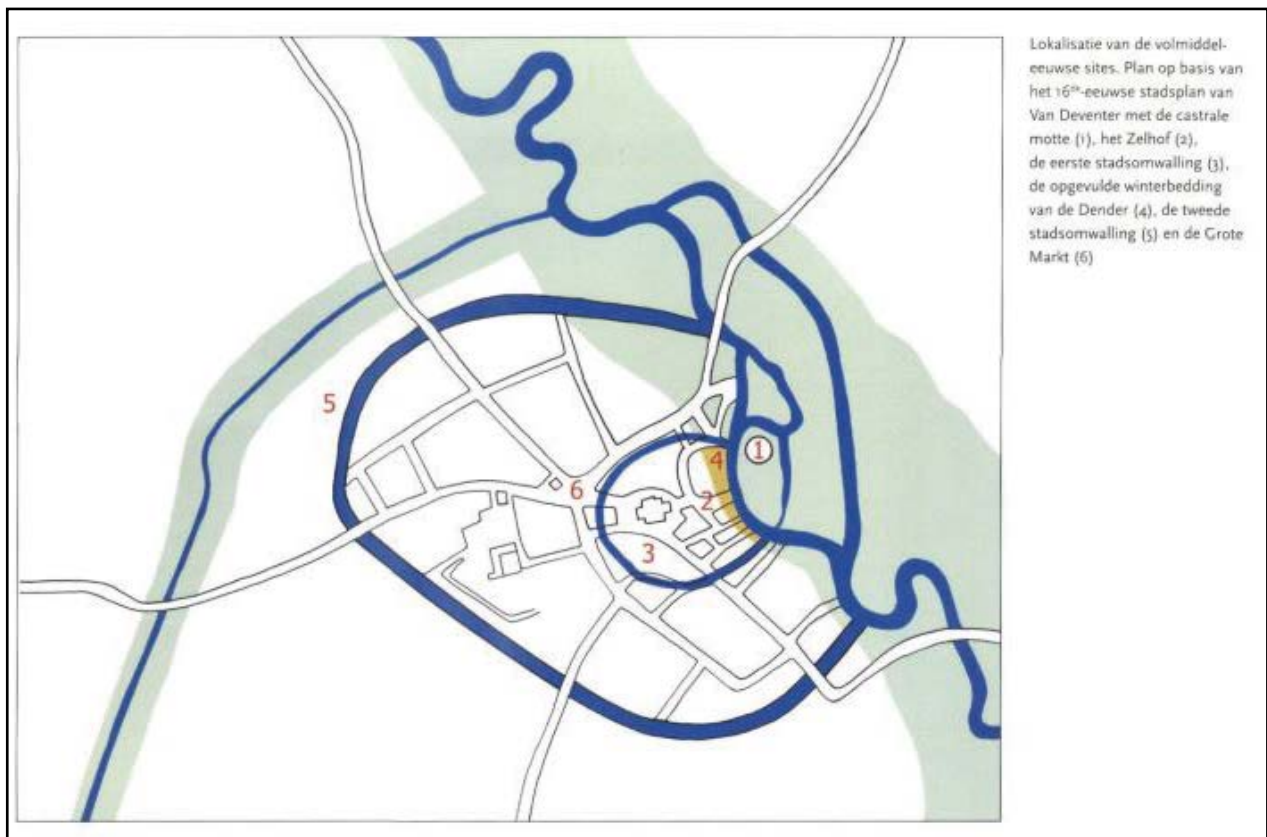

Figuur 21. Bodemassociatiekaart van het projectgebied (Bron: Databank Ondergrond Vlaanderen, geraadpleegd via WMS; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

naar het zuiden toe uitgebreid worden. Deze uitbreiding, parallel aan de Dender, heeft de Pontstraat als centrale as. Vermoedelijk ten laatste in het eerste kwart van de 13de eeuw zou de stad nogmaals uitbreiden. Het zou tenslotte nog tot de 19de eeuw duren vooraleer Aalst buiten deze laatmiddeleeuwse omwalling zou uitgroeien.

Figuur 22. Lokalisatie van de vroegmiddeleeuwse sites. (overgenomen uit: De Groot 2013, 9)

Figuur 23. Lokalisatie van de volmiddeleeuwse sites. (overgenomen uit: De Groot 2013, 19)

Callebaut gaf rond dezelfde periode het startsein voor archeologisch onderzoek in Aalst, wat meteen de mogelijkheid bood het hypothetische model te toetsen aan de archeologische gegevens.¹⁶ In de jaren die hierop volgden, is dit thema een belangrijk aandachtspunt

¹⁶ Callebaut 1983b en 1983c.

gebleven bij diverse onderzoeken die in de Aalsterse binnenstad werden gevoerd.

Een geactualiseerde visie op de stadsontwikkeling, van de hand van Koen De Groote, en met een aantal belangrijke aanpassingen ten opzichte van het model van Callebaut, is te vinden in het *Festschrift* “Exchanging Medieval Material Culture” ter ere van Frans Verhaeghe.¹⁷ In dit artikel komt duidelijk naar voor dat de lokalisering van de Villa Alost, op basis van de latere vermelding van de term Zelhof bij de stichting van het Onze-Lieve-Vrouw-Hospitaal in de 13de eeuw, moet genuanceerd worden. Zo bleek uit opgravingen op deze plaats dat de helft van de oppervlakte van dit hospitaal zich bevindt in de winterbedding van de Dender. Op basis van de archeologische gegevens is de ophoging ervan te plaatsen in de loop van de 12de eeuw. Ook het ontbreken van Karolingische vondsten spreekt een strikte lokalisering van de Villa Alost op deze plaats tegen. Integendeel, een beetje verder, ter hoogte van de Oude Vismarkt zijn enkele sporen uit de Karolingische en zelfs de Merovingische periode aangetroffen (Fig. 22).¹⁸ Ook bij opgravingen op de speelplaats van het Sint-Jozefscollege kwamen in 2009 Merovingische houtbouwpoorten aan het licht. Voor de identificatie van de Villa Alost komt dus een veel ruimer gebied dan oorspronkelijk gedacht in aanmerking en de oorsprong ervan gaat bovendien veel verder terug in de tijd.¹⁹ Het is pas na 1050 dat de stadswording op gang trekt onder invloed van verschillende factoren. In de eerste plaats speelt de locatie van Aalst, gelegen aan de kruising van de oude handelsroute Brugge-Keulen en de Dender, een belangrijke rol. Ook de aanwezigheid van een nieuwe heer zal vanaf 1050 een grote invloed hebben. Op dat ogenblik verovert de Graaf van Vlaanderen immers het noordelijk landgedeelte tussen Schelde en Dender. Aalst neemt de functie van zetel van het nieuwe burggraafschap, het latere Land van Aalst, op en de nieuwe burggraaf start met de bouw van een motte. Een combinatie van de vorige factoren zorgt voor de aantrekking van handelaars en ambachtshuizen die de stad in wording een nieuwe impuls geven. Deze fase verloopt zeer snel en in de loop van de tweede helft van de 11de eeuw start de bouw van de eerste D-vormige stadsomwalling (Fig. 23). Op dit ogenblik begint de echte stadsontwikkeling.²⁰ De hypothese van een uitbreiding van deze eerste omwalling naar het zuiden zoals D. Callebaut suggereerde, lijkt bij opgravingen in 2008 in de Louis D’Haeseleerstraat tegengesproken te worden. Nergens op het vermoede tracé waren hiervoor aanwijzingen te vinden.²¹ De herorganisatie van de zone rond de Oude Vismarkt, met onder andere de opvulling van een deel van de winterbedding van de Dender, in de tweede helft van de 12de eeuw en de bouw van de tweede omwalling vormen het sluitstuk van de stedelijke ontwikkeling.²² De bouw van deze tweede omwalling, gesitueerd op de zogenaamde ‘Wallenring’, is dankzij een archeologisch onderzoek van SOLVA op het Vredeplein (2009) en Keizersplein (2013) te plaatsen in het eerste kwart van de 13de eeuw.²³

6.1.2.2. De Sint-Martinuskerk

Over de vroegste geschiedenis van deze kerk bestaan verschillende hypothesen. Dirk Vandepierre stelt in zijn artikel²⁴ over de stedenbouwkundige ontwikkeling van Aalst, Ninove en Geraardsbergen in de eerste plaats dat het nog onzeker is of het dubbele patrocinium van de kerk (Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Martinus) wel echt teruggaat op een vroege periode. Daarenboven is het nog onduidelijk of deze kerk gezien kan worden als de opvolger van de oudste domeinkerk van de villa Alost. Volgens hem zijn er drie opties:

17 De Groote 2010, p. 249-266.

18 De Groote 2010, p. 253.

19 De Groote, Moens & Ameels 2010, p.44-45.

20 De Groote 2010 p. 254-259.

21 De Groote & Moens 2009, p. 120-122.

22 De Groote 2010, p. 254-259.

23 Bartholomieux et al., 2015.

24 Vandepierre 2011, 39-80.

1)De grafelijke kapel op het Zelhof is ontstaan uit de eerste domeinkerk. Later is de kerk verplaatst naar de locatie van de huidige Sint-Martinuskerk (waar op dat moment waarschijnlijk al een kerk stond?), en heeft deze kerk dan de twee patroonheiligen opgenomen. In dit geval is de Sint-Martinuskerk jonger dan de domeinkerk.

2)De Sint-Martinuskerk is de oudste domeinkerk, en de grafelijke kapel is een louter private bidplaats van latere datum. Het Sint-Martinuspatrocinium wijst immers wel op een vroegmiddeleeuwse oorsprong.

3)De Sint-Martinuskerk is de oudste domeinkerk, maar lag oorspronkelijk binnen het Zelhof (locatie van het O.L.V.-Hospitaal) en is dan later verplaatst naar de huidige locatie.

Koen De Groot nuanceert in zijn artikel²⁵ in het tijdschrift Monumenten en Landschappen een strikte interpretatie van de bronnen en stelt dat het toponiem 'Zelhof' niet mag vereenzelvigd worden met de locatie van het O.L.V. Hospitaal. Een verplaatsing van de vroegmiddeleeuwse domeinkerk vanop deze locatie naar de huidige locatie van de Sint-Martinuskerk is dan ook te verwerpen. De Groot stelt dat het vroegmiddeleeuwse domeincentrum van de *villa Alost* veel ruimer gezien moet worden, en betrekking heeft op de omgeving van de Sint-Martinuskerk (patrocinium wijst op vroegmiddeleeuwse oorsprong), het Sint-Jozefscollege (Merovingische bewoning met 60 % importaardewerk), een deel van het O.L.V.-hospitaal (Germaans toponiem Zelhof) en de Oude Vismarkt (Byzantijnse gouden *tremissis* daterend uit dezelfde periode als de Merovingische nederzetting op het Sint-Jozefscollege). Hij haalt bovendien het feit aan dat de latere handelsweg Brugge-Keulen ter hoogte van het domeincentrum afdraait om door dit domeincentrum te lopen. Dit kan een indicatie zijn van het feit dat er hier een oude nederzetting met een zeker belang aanwezig was.

Concluderend kan dus gesteld worden dat de huidige Sint-Martinuskerk van oorsprong laatmiddeleeuws is (start werken in 1480 - voor de geschiedenis van het nog bestaande kerkgebouw: zie 5.1.2.3). Ervoor was er al een parochiekerk in Aalst (eerste vermelding 1138), maar de locatie van deze kerk is niet gekend. Daarnaast blijft de locatie van de oudste domeinkerk van de 'villa Alost' onzeker, maar er zijn wel aanwijzingen dat deze ongeveer op de locatie van de huidige kerk lag. Allereerst is het sterk aannemelijk dat het domeincentrum rond de locatie van de huidige Sint-Martinuskerk gelegen was, en niet ter hoogte van het Zelhof. Ten tweede is er bij eerder noodonderzoek in de kerk een 10de-eeuws afvalpakket aangetroffen dat geassocieerd kan worden met een steenbouw, en vermoedelijk bouwpuin van het oudere kerkgebouw bevat (zie ook 5.1.3.1).

6.1.2.3. Inventaris Onroerend Erfgoed²⁶

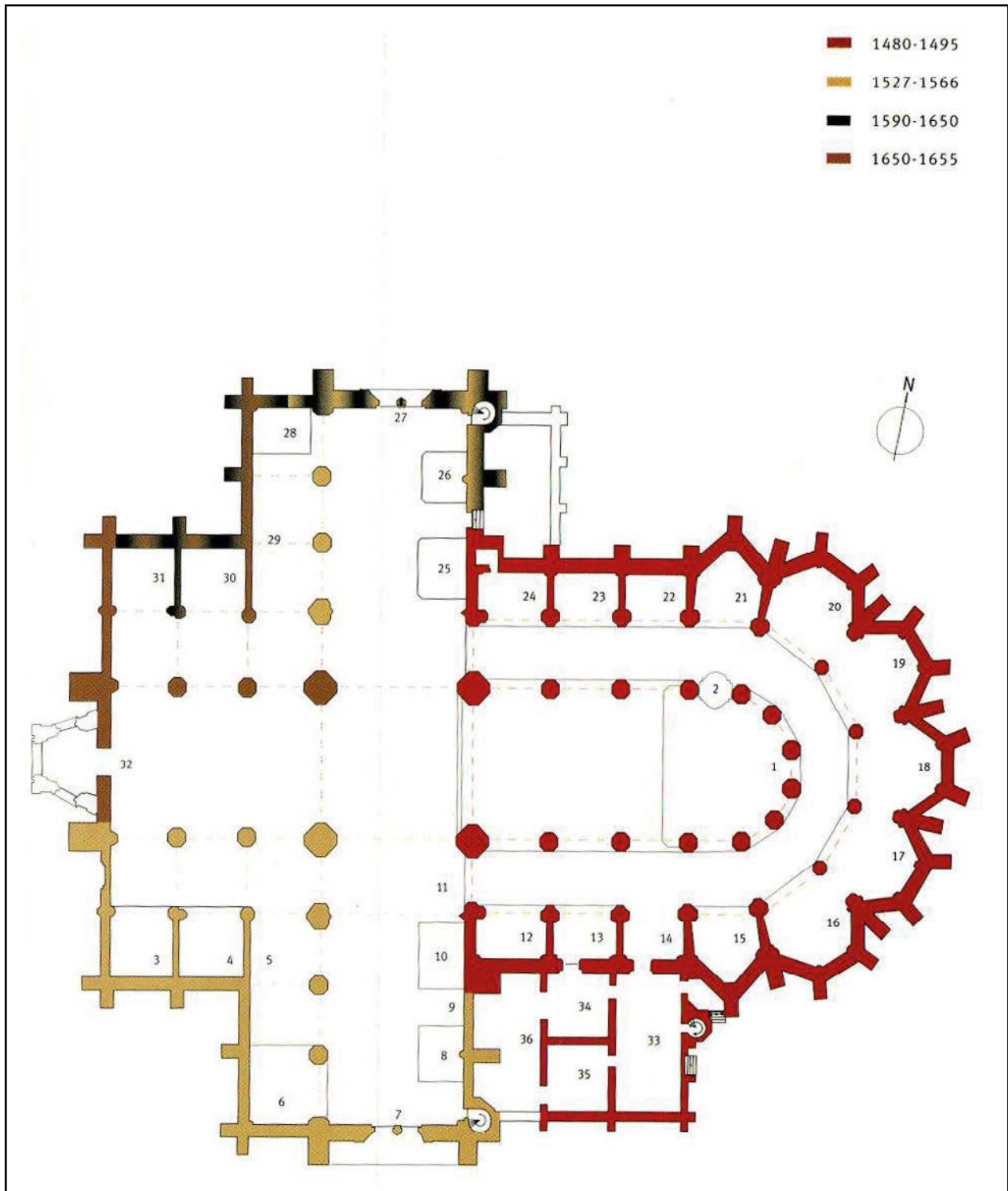
De parochiekerk Sint-Martinus is sinds 20-07-1946 beschermd als monument en is sinds 14-09-2009 vastgesteld als bouwkundig erfgoed.

Het dossier (Fig. 24) vermeld het volgende:

"Prototype van de Brabantse gotiek in Oost-Vlaanderen, het stadsbeeld dominerend. Dicht bij de stadskern gelegen, tussen de Grote Markt en de Dender en tussen twee belangrijke wegen, de Brusselsestraat of Pontstraat en de Molenstraat, die de Portus met de Grote Markt verbond. Zonder precieze gegevens over de stichting, dateert de oudste vermelding van de parochiekerk van Aalst van 1183. In de 13de eeuw, vermelding van een Onze-Lieve-Vrouwekerk, in de 14de eeuw ook toegewijd aan Sint-Martinus, mogelijk afgebrand in 1360 of verwoest in 1380. Deze romaanse of gotische kerk werd in de 15de eeuw uitgebreid met een schip of een transept en circa 1480 te klein bevonden. De bouw van de huidige kerk

²⁵ De Groot 2013, 4-32.

²⁶ Bron: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/237> (geraadpleegd op 12/12/2018)

Figuur 24. Overzicht van de bouwfases (Robijns 1997).

heeft meer dan 180 jaar in beslag genomen, dit ten gevolge van de godsdienststoebelen en minder gunstige economische situatie van de stad vanaf de 16de eeuw. De bouw werd onvoltooid gestopt in de 17de eeuw: het schip telt slechts drie traveeën waar vermoedelijk zes traveeën en een zware westtoren waren voorzien. De ontwerper van de kerk is onbekend. Eerste vermelde bouwmeester Jan van der Wouwe. Van 1489 tot circa 1500 werken onder leiding van Herman de Waghmakere, die het koor voltooide. Van 1527 tot 1534, werken onder leiding van Laurens Keldermans. Voor de bouwgeschiedenis steunen wij op de studie van L. Robijns die de volgende bouwcampagnes onderscheidt: 1479-80, aanvang met bouw

van koor en transkapellen, voltooid circa 1500. Circa 1527, aanvang bouw van transept; zuidelijke transeptarm voltooid circa 1554, portaal van noordelijke transeptarm gebouwd in 1552. Bouw van zuidelijke zijbeuk en kapellen in het derde kwart van de 16de eeuw. Stopzetting van de werken circa 1570 wegens godsdiensttroebelen. Definitieve aanbesteding ter voltooiing van de kerk in 1650: schip, noordelijke zijbeuk, -zijkapellen en -transeptarm, evenals kruisingstoren, voltooid in 1660, eveneens overkluizing van schip, transept, viering en koor. Westelijk portaal uit het tweede kwart van de 18de eeuw. In de eerste helft van de 18de eeuw, kleine herstellingswerken, onder andere aan bedaking en oudste gedeelten van de kerk. In de tweede helft van de 19de eeuw, restauratie in de geest van neogotiek, met toevoeging van de buitengalerij en vervanging van de hoektorenbedaking van het transept door stenen kegels versierd met kruisbloemen en hogers. 1900- 1903, restauratie van het interieur onder leiding van architect J. Goethals, waarbij gewelf- en muurschilderingen te voorschijn kwamen. 1907, bouw van een berggrondplanaats aan noordkant, bezijden het transept. 1947, brand met vernieling van het dak, de zuidelijke puntgevel en de gewelven van twee traveeën van de zuidelijke transeptarm; restauratie in 1947-1955, onder leiding van architect N.A. Van Mallegheem.

De plattegrond ontvouwt een driebeukig schip van drie traveeën met zijkapellen, een ruim transept met westbeuk, uitspringend met twee traveeën. Koor met drie rechte traveeën, en zevenzijdige absidiale koorluiting; kooromgang en kapellen de twee meest westelijke transkapellen zijn vijfhoekig, de andere zeshoekig; deze laatste vormen door het weglaten van de scheidingsmuren als het ware een tweede omgang. De tweede en derde zuidelijke zijkapel geven respectievelijk toegang tot de gewezen kapittelzaal en tot de huidige winterkapel, vroegere grote sacristie. Huidige sacristie (20ste eeuw) in de zuidoostelijke oksel, bergruimte (1907) in noordoostelijke oksel van transept en koor.

Opgetrokken uit zandsteen onder meer uit de groeven van Vilvoorde, Lede, Hekelgem en Meldert. Afdekking door middel van zadeldaken (leien). Voorlopige afsluiting van de westgevel in bak- en zandsteenbouw. Centrale puntgevel geflankeerd door vernieuwde pilasters, daarvoor gebogen Lodewijk XV-portaal van 1730. Schouderboogvormige deur met kwartholle geprofileerde omlijsting, ingeschreven in een rechthoek van arduin met neuten en imposten, flankerende geblokte pilasters onder een gekorniste kroonlijst. Bekronend verhoogd fronton met aftekenende klauwstukken. Lodewijk XV-zijdeuren. Boven dit portaal twee blinde spitsboogvensters. Linker en rechter puntgevels verbonden met de lichtmuren door smalle lessenaarsdaken. In deze voorlopige bakstenen afsluitgevel zijn duidelijk de aanzetten zichtbaar voor de verdere voltooiing; de dagkanten van de onvoltooid gebleven vensters, zuilen met koolbladkapiteel en opgevulde bogen; de zijbeukafsluitingen zijn doorbroken met een spitsboogvenster. Midden- en zijbeukgevels, geritmeerd door steunberen met versnijdingen, verlicht door grote spitsboogvensters; westbeuken van het transept onder afgesnuite zadeldaken, gemarkeerd door steunberen met dubbele versnijding en spitsboogvensters. Schip, transept en koor afgelijnd door opengewerkte balustrade met pinakels ter hoogte van de dakgoot boven de steunberen, daterend uit de tweede helft van de 19de eeuw; toen meende men de sporen van de oorspronkelijke balustrade te hebben teruggevonden. Transeptarmen geritmeerd door steunberen met vier versnijdingen, daarboven opengewerkte balustrade en spitsboogvenster. Zuidelijke transeptgevel gestut door zware steunberen uitlopend op achzijdige hoektorentjes bekroond door stenen kegel met kruisbloemen en hogels. Laatgotisch tweeledig portaal gevat in een tudorboogvormige omlijsting, geflankeerd door twee steunberen met fioelen, bekronende door elkaar gestrengelde accoladebogen. Daarboven een groot spitsboogvenster met deels geprofileerd beloop, verfraaid met bosjes loofwerk. In de vernieuwde top, drie oculi. Noordelijke transeptgevel zelfde ordonnantie als zuidelijke transeptgevel. Achzijdige

opengewerkte lantaarntoren op de kruising. Basileicaal koor van drie traveeën gemarkeerd door steunberen, voorzien van spitsboogvensters. Koorhoofd met zeven transkapellen waartussen steunberen met vier versnijdingen, verder overhoekse steunberen met drie versnijdingen, spitsboogvensters. In de oksel van de zuidelijke transeptarm en het koor: vernieuwde sacristie onder zadeldak, kapittelzaal, kleine sacristie en winterkapel, samen met nagenoeg vierkant plan onder schilddak, ten oosten, geflankeerd door achtzijdig traptorentje. In de oksel van de noordelijke transeptarm en het koor: eenlaagse bergruimte met voorgevel van één travee en zijgevel van drie traveeën onder schilddak.

Interieur met schip met tweeledige opstand: zware rondzuilen op achthoekige geometrische basis met bladkapitelen onder spitsboogarcaden, een triforium met opengewerkte balustrade van zandsteen (tweede helft van de 19de eeuw), daarboven spitsboogvensters. Middenbeuken en zijbeuken, westbeuken, transeptarmen en koor met kruisribgewelven. Kruising op bundelpijlers, stervormig gewelf met centraal mangat. Transkapellen onderling verbonden door lancetbogen, ten westen met vijflobbig ribgewelf, verder zeslobbig gewelf. Sommige gewelven waren oorspronkelijk met schilderingen opgesmukt; bewaard in de middelste absidiale kapel, Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans, uit 1497; in de kapel van de Zoete Naam Jezus, waarschijnlijk enkele tijd Heilige Kruiskapel; in de omgangstravee voor deze kapel en in de kapel van de schoenmakers, vroeger toegewijd aan de Heilige Drievuldigheid. In de vroegere kapittelzaal, muurschildering uit begin 16de eeuw, het Laatste Oordeel voorstellend.

Mobilair: Hoofdaltaar, marmeren sarcofaag altaar met antependium “de Aanbidding van de Koningen” , door F.J. Janssens (Brussel), uit 1777; kapel van Heilige Cornelius en Heilige Maurus met houten altaar door J. Coopman, uit 1766, met schilderij “Marteldood van Heilige Cornelius” door J. van Cleef de jonge; altaar van Heilige Rochus, met schilderij “Sint-Rochus door Christus belast met het patroonschap over de pestlijders” door P.P. Rubens; altaar van het Heilig Kruis door C. van Mildert (Antwerpen), uit 1649- 1650, met schilderij van circa 1650 “Heilige Simon Stock, patroon der Karmelieten, ontvangt het Scapulier uit handen van Onze Lieve Vrouw” door G. De Crayer; altaar van de Zoete Naam Jezus uit de 18de eeuw, met paneel “Aanbidding van het Kind Jezus door de Herders” toegeschreven aan O. Venius. Preekstoel door Willem van Biscom (Aalst), uit 1806-1810; neogotische communiebank uit 1907; biechtstoelen uit 1739-1775. Doksaal en portaal ontworpen door broeder Alipius (Brussel) en het orgel uitgevoerd door P. Van Peteghem, 1758-1763. Doopvont uit de 16de eeuw, met koperen deksel met opschrift: Anno 1698 G.W. Belangrijke sacramentstoren door J. Du Quesnoy de oude (Brussel), uit 1604.”

6.1.2.4. Historisch-cartografische documentatie

De historisch-cartografische studie heeft tot doel een beter grafisch beeld te geven van het studiegebied doorheen de tijd. Aangezien de werken plaats vonden in een gebouw dat zich sinds 1480 op deze plaats bevond en de oudste bewaarde cartografische bron van de stad pas dateert uit de tweede helft van de 16de eeuw is het niet relevant om een exhaustief overzicht te geven van alle bronnen. Zij tonen immers niet de situatie binnen in het gebouw en de bouwfases die voorafgaan aan 1480.

6.1.2.4.1. Jacob van Deventer (1550-1565)

Wegens het schetsmatige karakter van het stadsplan van Deventer vertoont de georeferentie sowieso relatief grote fouten. Daarom is het beter om deze kaart enkel iconografisch te gebruiken, zonder hier exacte locaties binnen het projectgebied aan te koppelen.

Figuur 25. Aanduiding van het projectgebied op het gegeoreferende stadsplan van Aalst door Jacob van Deventer (Bron: KBR; eigen bewerking; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

Deze kaart (Fig. 25) toont een kerk met een kruisvormige plattegrond met centraal een toren. Het is niet uit te sluiten dat dit nog een oudere weergave is van de kerk.

6.1.2.4.2. Antonius Sanderus – *Flandria Illustrata* (1641-1644)

Op deze kaart (Fig. 26) uit het midden van de 17de eeuw is duidelijk te zien dat een deel van de kerk nog in aanbouw is. Zichtbaar is het koor en de kooromgang, het zuidelijke transept en het portaal.

6.1.2.5. Fotografische documentatie van het projectgebied

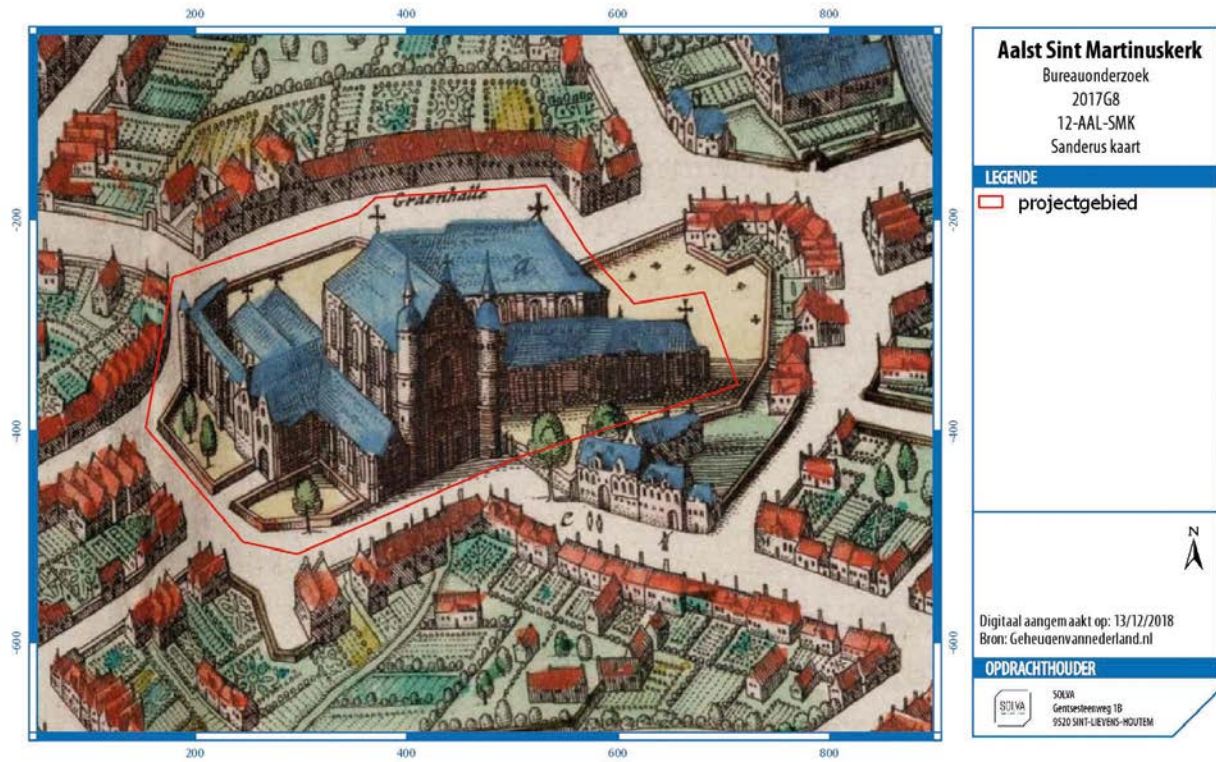
Niet van toepassing.

6.1.3. Archeologisch kader

6.1.3.1. Het projectgebied

Het projectgebied situeert zich in de Sint-Martinuskerk van Aalst. In deze kerk werd in de periode 1997-1998 reeds een kleinschalig archeologisch onderzoek uitgevoerd (Fig. 27).²⁷ In totaal zijn bij dit onderzoek de skeletten van 70 individuen onderzocht. Deze zijn op te delen in twee fases: begravingen in de huidige kerk en begravingen op het kerkhof, dat voorafgaat aan de bouw van de huidige kerk. Tussen de oudste begravingen bevond zich een kuil met scherven uit de 11de-12de eeuw en een afvalpakket met bouwpuin. Dit pakket was samen gesteld uit brokken glauconiethoudende zandsteen, tegulafragmenten en witte en roze kalkmortel. Als mogelijke interpretatie voor deze laag geven de archeologen aan dat het kan gaan om de afbraakresten van een ouder kerkgebouw uit de Karolingische of Romaanse periode. Later 14C-onderzoek op een bot tussen dit bouwpuin leverde een 10de-

²⁷ De Grootte & Moens 1999, 56-57.

Figuur 26. Uitsnede uit het stadsplan van Aalst door Antonius Sanderus (1641-1644; bron: lib.ugent.be).

Figuur 27. Zicht op het profiel van de onderzoekszone in 1997-1998. De twee fases die te herkennen zijn in de begravingen zijn duidelijk zichtbaar. (Foto: Agentschap Onroerend Erfgoed)

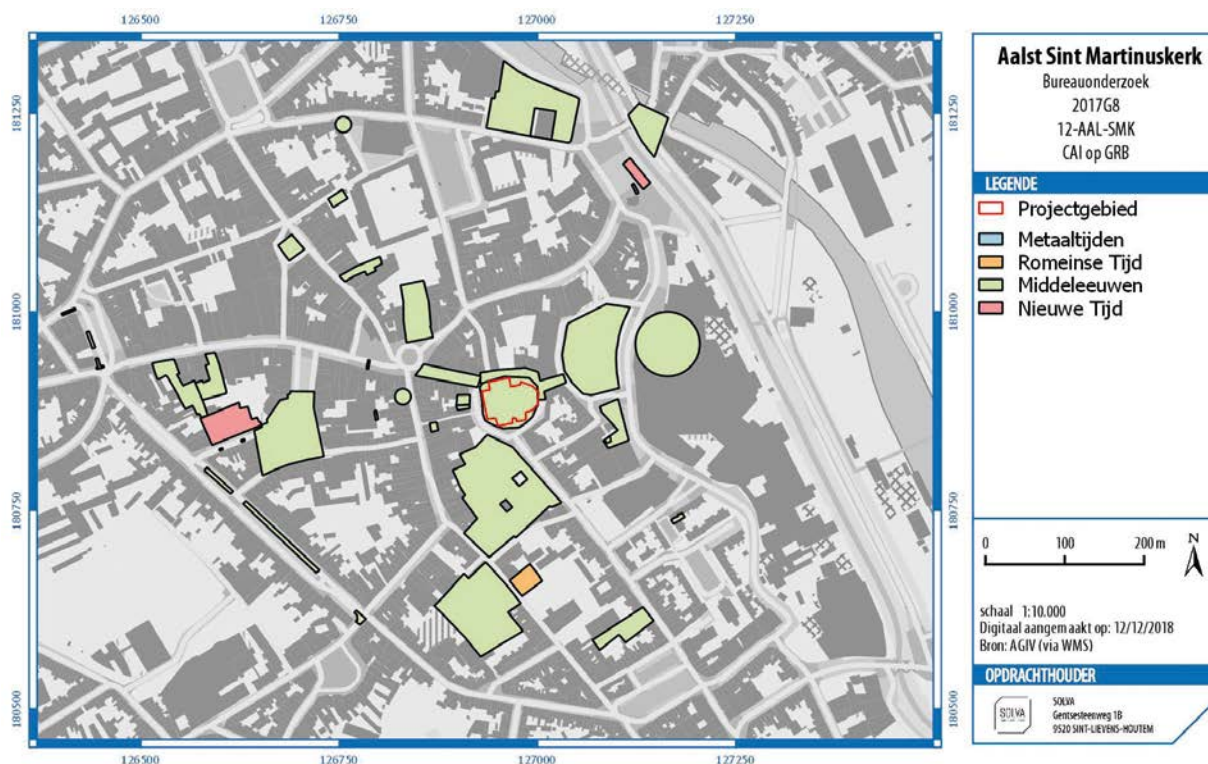
eeuwse datering op²⁸.

Daarnaast is ook een greppel uit de metaaltijden aangesneden.

Voorafgaand aan het huidige onderzoek vond een grondradaronderzoek plaats. Hierbij werden een aantal archeologische sporen waargenomen. Naast een tiental mogelijke grafstenen, meestal op geringe diepte onder de huidige marmeren vloer, en waarvan sommige aanzienlijke afmetingen vertonen, gaat het om resten van het koordoksaal en het koorgestoelte. Daarnaast konden de vermoedelijke resten gedetecteerd worden van een portiekaltaar in de oostelijke straalkapel, en van een mogelijke westelijke afsluitmuur in het schip. Al deze resten behoren tot vroegere fasen van het huidige kerkgebouw. Van de voorlopers van de huidige kerk konden geen duidelijke sporen waargenomen worden. Indien aanwezig, bevinden deze zich buiten het bereik van de georadar, m.a.w. op een diepte groter dan ca. 1,5 m.²⁹

6.1.3.2. De directe omgeving

In de directe omgeving van het projectgebied werden al verschillende archeologische onderzoeken uitgevoerd (Fig. 28). Gezien het feit dat de opgraving plaatsvond in de Sint-Martinuskerk en dat de te verwachten sporen in verband te brengen zijn met dit gebouw of voorlopers ervan, bieden deze opgravingen weinig toegevoegde waarde om een inschatting te maken van het archeologisch potentieel van het projectgebied.

Figuur 28. Weergave van de CAI-locaties, de GGA-locaties (Gebieden Geen Archeologie) en de archeologische zone van Oudenaarde (Bron: AGIV & Agentschap Onroerend Erfgoed geraadpleegd via WMS; digitaal aangemaakt op 13-12-2018).

28 De Groote K., s.d. Landschap en ruimtelijke structuur van het vroeg-stedelijke Aalst (tot 1200) en hun invloed op de latere stadsvorm, Landschapscontactdag 16 oktober 2015, te raadplegen op https://www.onroerenderfgoed.be/assets/files/content/images/Koen_De_Groote_Landschapscontactdag_Aalst_16_oktober_2015_Alleen-lezen.pdf. (Geraadpleegd op 20/07/2017)

29 Verdonck 2013, 3.

Figuur 29. Zicht op de natuurlijke bodem in werkput VII.

6.2. BESCHRIJVING VAN DE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN

6.2.1. Genese van de bodems of andere complexen van aardkundige eenheden

De bodemtype kaart toont reeds dat het gehele gebied in een sterk antropogeen verstoord gebied ligt. De aard van de werken impliceerde dat enkel werd opgegraven tot de verstoringsdiepte van de te plaatsen convectoren en leidingen. Dit betekende dat de onderzijde van de opgraving zich in de meeste gevallen nog bevond in antropogene lagen.

6.2.2. Bewaring van de bodems of andere complexen van aardkundige eenheden

Alleen in werkput VII (Fig. 29) is de natuurlijke bodem vast gesteld. Alle andere stratigrafie is antropogeen. Er is geen loopvlak of bodemvorming vast gesteld. Een deel van de oorspronkelijke bodem is dus verdwenen.

6.2.3. Effecten van de aanwezige bodems en sedimenten op de bewaring van de archeologische site en de archeologische artefacten daarbinnen

In de ondergrond van het projectgebied zijn er geen natuurlijke bodems meer te verwachten op geringe diepte. De natuurlijke sequenties

zijn een stuk dieper gelegen, buiten het bereik van de geplande infrastructuurwerken. De bodemopbouw bestaat uit louter antropogene bodems waarbinnen de sporen van oudere bouwfases van de kerk en van de begravingen een zeer goede bewaring kennen.

6.2.4. Referentie aan gelijkaardige bodems en andere complexen van aardkundige eenheden op gekende archeologische sites

De aanwezigheid van louter antropogene bodems in een stadscontext is geen zeldzaamheid in Vlaanderen. Verschillende opgravingen in de nabije omgeving toonden aan dat er in Aalst een sterke antropogene impact is geweest op het bewaarde bodemarchief.

6.3. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE VONDSTENS PREIDING

6.3.1. Analyse van de opbouw van de archeologische site

6.3.1.1. Beschrijving van de wijze waarop de archeologische site zich aan het huidige oppervlak manifesteert

Het archeologisch onderzoek vond plaats binnen een beschermd historisch monument: de Sint-Martinuskerk. Deze kerk, opgetrokken in Brabantse gotiek, domineert het Aalsterse stadsbeeld.

6.3.1.2. Beschrijving van de stratigrafische opbouw van de archeologische site

Het archeologisch onderzoek binnen de kerk bleef beperkt tot de leidingsleuven en convectorputten die onder de huidige kerkvloer werden aangelegd. Bovendien werden deze putten en sleuven slechts tot een beperkte diepte onderzocht. Als gevolg hiervan kon geen volledig beeld verkregen worden van de algemene stratigrafische opbouw van de site. Onder de huidige kerkvloer en de daar bijhorende opmaaklagen bevinden zich ophogings- en nivelleringslagen met variërende diktes, die een ruime datering in de postmiddeleeuwen opleveren. Binnen deze postmiddeleeuwse lagen konden verscheidene kistbegraveningen herkend worden, alsook muur- en vloerresten die oorspronkelijk deel uitmaakten van grafkelders. Gezien de beperkte oppervlakte waarbinnen onderzocht werd, is het niet steeds mogelijk een fasering in deze begraveningen te herkennen en al helemaal niet om deze te dateren. Slechts in enkele gevallen werd er een duidelijke oversnijding tussen de begraveningen vastgesteld en kon er een relatieve chronologie worden opgemaakt. Onder deze ophogingslagen komen op verscheidene plaatsen binnen de kerk massieve muurresten tevoorschijn die toe te schrijven zijn aan oudere bouwfasen van de kerk.

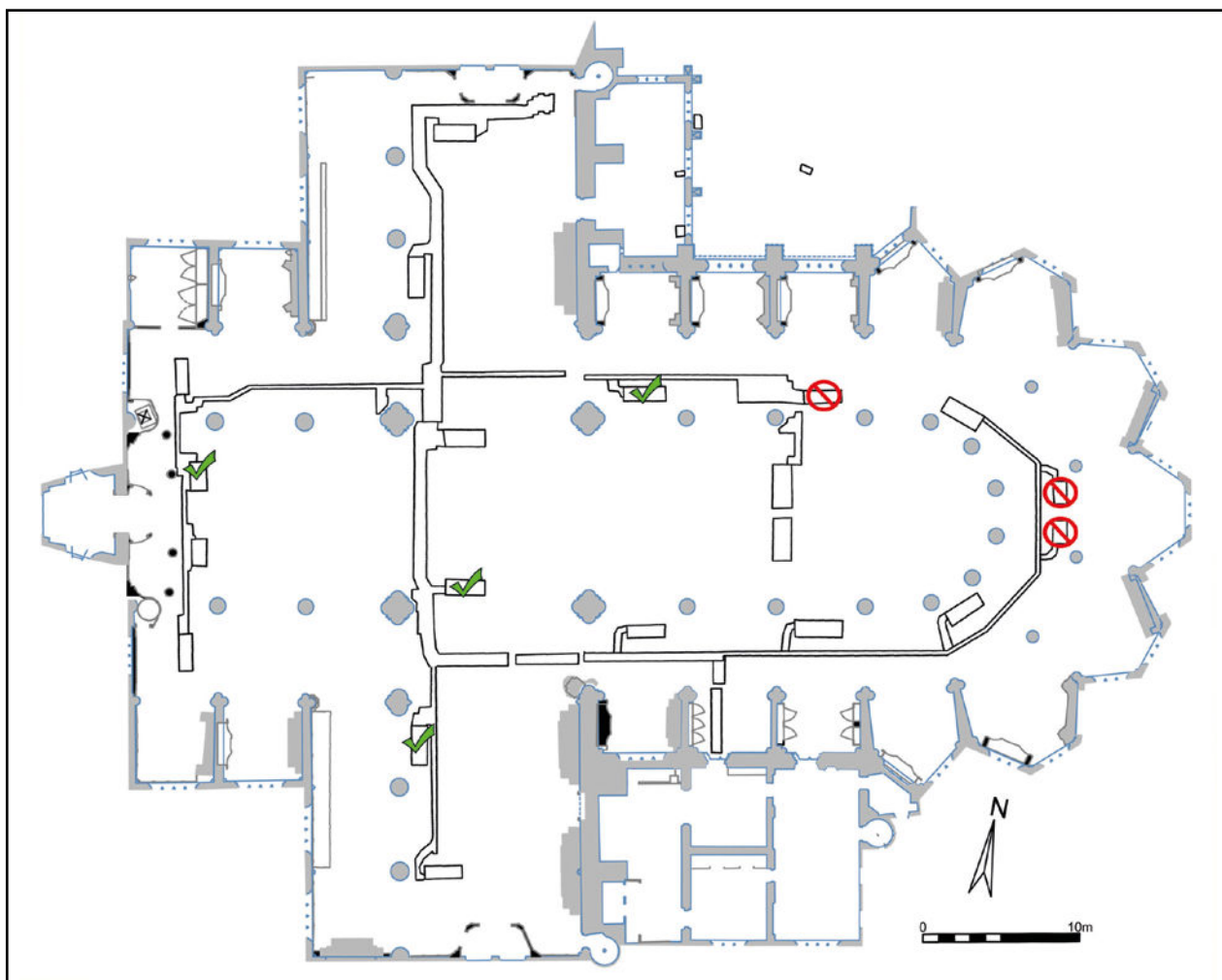
6.3.1.3. Gemiddelde diepte van de waargenomen archeologische niveaus ten opzichte van de Tweede Algemene Waterpassing en het maaiveld

De huidige vloer van de kerk bevindt zich op een hoogte van ongeveer 13,90 m TAW. Ter hoogte van het koor en de kooromgang ligt deze vloer één trede (= 35 cm) hoger, op 14,25 m TAW. Er is dus sprake van een maaiveld met wisselende hoogte. De tegels van de vloer hebben een dikte van 4 à 5 cm en bevinden zich op een zandbed met een dikte variërend van 5 tot 40 cm. De diepte waarop begraveningen werden aangetroffen, varieert sterk.

Ter hoogte van het koor en de kooromgang bevond het hoogst aangetroffen skelet (= menselijk bot in anatomisch verband) zich op een diepte van ongeveer 80 cm onder het huidige vloerniveau (13,42 m TAW). Mogelijk bevonden sommige begraveningen zich nog hoger, want op ongeveer 60 cm onder het vloerniveau (13,66 m TAW) werd ter hoogte van de kooromgang een vloerrestant aangetroffen dat vermoedelijk tot een grafkelder behoorde. Ter hoogte van het westelijke toegangsportaal kwamen begraveningen reeds vanaf 30 cm onder het vloerniveau voor (13,62 m TAW). Op 1 m diepte ten opzichte van het maaiveld (= de maximale verstoringsdiepte) werd de onderzijde van de begraveningen niet bereikt. Ter hoogte van de viering, in put VII, werd aan een zijde van het aanwezige muurmassief plaatselijk verder verdiept dan de maximale verstoringsdiepte. Hierbij werd een grafkuil herkend, waarvan het skelet zich op een diepte van 1,7 m onder het huidige vloerniveau bevindt (12,40 m TAW). Dit is meteen het diepst aangetroffen graf van het onderzoek.

De aangetroffen funderingen die in verband te brengen zijn met de huidige kerkfase (vnl. kettingmuren) bevinden zich doorgaans net onder de vloeropbouw, met een TAW variërend van 13,80 tot 13,63 m ter hoogte van het koor en de kooromgang en van 13,63 tot 13,52 m in de overige delen van de kerk. De muurmassieven die toe te schrijven zijn aan voorlopers van de huidige kerk (en die zich ter hoogte van de viering en de zuidelijke kruisbeuk bevinden) komen tevoorschijn op een diepte variërend van 13,60 tot 13,32 m TAW of zo'n 30 tot 60 cm onder het vloerniveau.

Op een diepte van ongeveer 2 m onder het huidige vloerniveau (11,95 m TAW) werd in put VII plaatselijk de moederbodem bereikt. Om inzicht te krijgen in de oorspronkelijke bodemopbouw en de mate waarin er diende opgehoogd te worden voor de aanleg van de kerk, werden aanvullend enkele boringen uitgevoerd (Fig. 30). In totaal werden 7 boringen gedaan: 1 ter hoogte van het westelijke toegangsportaal (en tevens de laatste bouwphase van de kerk), 1 ter hoogte van de viering, 1 in het zuidelijke deel van de dwarsbeuk, 2 in de

Figuur 30. Sleuvenplan met overzicht van de geslaagde en de niet geslaagde boringen

noordelijke kooromgang en 2 in de oostelijke kooromgang. Bij de 3 meest oostelijk gelegen boringen dienden de boringen steeds stopgezet te worden omdat op een ondoordringbare mortelpakket (al dan niet behorende tot een muur) werd gestoten. De overige boringen tonen aan dat ter hoogte van de viering en ook iets meer oostelijk richting het koor, de moederbodem zich tussen 13,95 m TAW en 12,15 m TAW bevindt. Meer zuidelijk, in de dwarsbeuk, werd de moederbodem op 11,35 m TAW aangetroffen en in het uiterste westen, voor het toegangsportaal, bevond de ongeroerde bodem zich maar liefst op 10,50 m TAW. Dit lijkt er op te wijzen dat aan westelijke en zuidelijke zijde het oorspronkelijke terrein veel meer diende opgehoogd te worden om de huidige kerk te kunnen bouwen.

6.3.1.4. Profiefoto's

Aangezien het niet gaat om een natuurlijke stratigrafie of een stratigrafie die over de gehele kerk hetzelfde is worden de relevante profielen mee besproken bij de tekstuele beschrijving van het sporenbestand in hoofdstuk 5.3.2.4.

6.3.2. Analyse van archeologische structuren, spoorcategorieën, spoorcombinaties en individuele sporen

6.3.2.1. Niet gefaseerde allesporenkaart (voor sites zonder complexe verticale stratigrafie)

Bij de tekstuele beschrijving van het sporenbestand in hoofdstuk 5.3.2.4 wordt per werkput een figuur per werkput weergegeven met alle grond- en skelettenplannen. Zie ook figuur 3 voor een overzicht.

6.3.2.2. Weergave verschillende fases

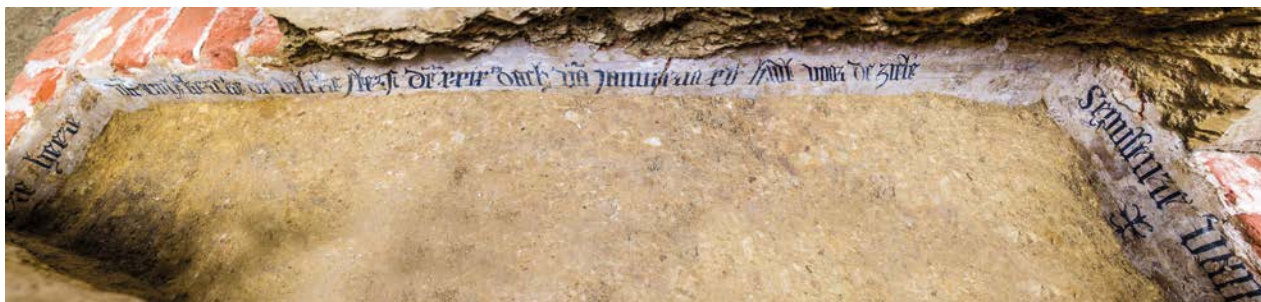
Het archeologisch onderzoek binnen de kerk bleef beperkt tot de leidingsleuven en convectorputten die onder de huidige kerkvloer werden aangelegd. Bovendien werden deze putten en sleuven slechts tot een beperkte diepte onderzocht. Door de beperkte oppervlakte en ruimtelijke versnipperdheid van de onderzoekspullen konden nagenoeg geen relaties gelegd worden tussen de verschillende kerkresten (muren en vloeren) en konden deze resten niet met zekerheid gelinkt worden aan de huidige of oudere bouwfases van de kerk. In hoofdstuk 5.3.2.4 wordt het sporenbestand onder verdeeld in 4 categorieën: sporen van de verschillende bouwfases van de huidige kerk, sporen van begravingen binnen de huidige kerk, sporen van een voorloper van de huidige kerk en de oudste sporen (vroeg- tot volmiddeleeuws). In hoofdstuk 5.6 zal tot slot, ondanks het feit dat er geen globale fasering kan gemaakt worden, toch getracht worden om een interpretatie te geven van de gevonden resten.

6.3.2.3. Behoud in situ van niet-onderzochte zones

Op één plaats werd het principe van behoud in situ (Fig. 31 & 32) toegepast. Het betreft een grafkelder met beschilderde wanden die werd aangetroffen in leidingsleuf XXV (spoorcombinatie XXV-3). Hierbij dient te worden opgemerkt dat, op basis van de geplande verstoringsdiepte voor het plaatsen van de leiding, enkel de bovenste 5 cm van de muren bedreigd was. Het een beetje hoger aanleggen van de geplande leiding bood in dit geval dan ook een snelle oplossing.

Figuur 31. Grondplan van de kerk en de onderzochte sleuven en putten met aanduiding van de zone waar behoud in situ werd toegepast (rood omcirkeld).

Figuur 32. Weergave van de in situ bewaarde sporen (Foto Dirk Wollaert).

6.3.2.4. Globale tekstuele beschrijving van het sporenbestand

6.3.2.4.1. Inleiding

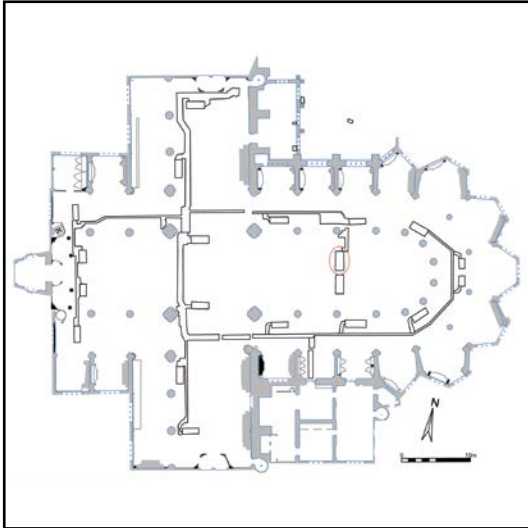
De Sint-Martinuskerk bevindt zich in de oudste ontstaanskern van Aalst en was tot 1873 de enige parochiekerk van Aalst. De oudste vermelding van de kerk dateert van 1183, maar zeer waarschijnlijk is ze van oudere datum. Verschillende indicaties (naamgeving, historische context, topografische ligging, archeologische indicaties) duiden immers op een mogelijk vroegmiddeleeuwse oorsprong. Bijgevolg konden tijdens het onderzoek verschillende bouwfases en herstellingen verwacht worden en dit over een lange periode. Ook sporen van vóór de in gebruik name als parochiekerk waren niet uit te sluiten.

De aard van de werken leidde er toe dat het onderzoek een patchwork aan archeologische gegevens opleverde, die niet steeds in tijd en ruimte met elkaar in verband te brengen zijn. Toch konden voor een aantal spoorcategorieën enkele algemene conclusies of hypothesen geformuleerd worden. In dit rapport zal dan ook eerst per convectorput/leidingsleuf een beschrijving gegeven worden van de voornaamste sporen die werden aangetroffen, alvorens over te gaan tot enkele concluderende bevindingen en hypothesen. In hoofdzaak is het sporenbestand opsplitsbaar in 4 categorieën: sporen van de verschillende bouwfases van de huidige kerk, sporen van begravingen binnen de huidige kerk, sporen van een voorloper van de huidige kerk en de oudste sporen (vroeg- tot volmiddeleeuws).

Het vondstenmateriaal zal enkel besproken worden indien het een bijdrage kan leveren tot het dateren van bepaalde sporencombinaties. Met uitzondering van de menselijke resten, betreft het immers steeds materiaal (aardewerk e.d.) dat zich in secundaire spoorcombinaties bevindt (gebruiksaardewerk dat elders verzameld werd en door grondverzet in de kerk terecht gekomen is), waardoor over de aard en het gebruik van de vondsten zelf weinig betekenisvolle uitspraken kunnen gedaan worden.

Bij de bespreking van de sporen wordt er steeds gewerkt met een bespreking op 'contextniveau' (spoorcombinaties), aangezien we van oordeel zijn dat een bespreking op een lager spoorniveau weinig relevant is in het geheel. In de sporenlijsten in bijlage wordt een overzicht gegeven van de sporen en de spoorcombinaties en hun onderlinge relatie. Ter bevordering van de leesbaarheid zijn geen beschrijvingen van lagen, muren of skeletten opgenomen. Deze kunnen geraadpleegd worden in de bijlagen. De positie van de individuele sporen kan geconsulteerd worden op het grondplan (zie bijlage) of op de figuren per werkput³⁰.

³⁰ Op de figuren worden de spoornummers gebruikt. In de sporenlijst in bijlage kan opgezocht worden tot welke spoorcombinatie het respectievelijke spoor behoort.

Figuur 33. Situering zone I.

6.3.2.4.2. Zone I

Zone I betreft de noordelijke convectorput ter hoogte van het koor (Fig. 33). In deze zone werden in totaal 4 grondplannen (Fig. 35) aangelegd, waarbij het laatste (grondplan D) gelijk is aan de maximale verstoringsdiepte.

6.3.2.4.2.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk

In deze zone bevindt zich onder de huidige marmervloer (I-1) een zandbed van 8 tot 20 cm (I-3), met hieronder enkele postmiddeleeuwse ophogingslagen (I-4, I-5 en I-8). Deze lagen bevatten een eerder heterogene verzameling aardewerk die een brede datering van de 18de tot de 19de eeuw oplevert (o.a. op basis van de aanwezigheid van faïence en porselein), maar waarbij evenzeer vol- en laatmiddeleeuwse scherven werden aangetroffen (o.a. grijs aardewerk en teilen, schotels, grapes en deksels in rood aardewerk). In deze ophoging werden eveneens resten van vloertegels gevonden, vermoedelijk een herinnering aan een herstelfase van de huidige kerkvloer.³¹ Natuursteendeterminatie van deze tegels wees uit dat er enerzijds Marbre de Tournai werd gebruikt voor de zwarte tegels en anderzijds voor de witte tegels zowel Gobertrangestein als Brusselaanse steen kon aangewend worden.³² Voorts waren verschillende stukjes bewerkte Belgische Blauwe Hardsteen gerecupereerd, die op hun beurt op een bepaald moment deel moeten uitgemaakt hebben van de huidige kerk.³³

Figuur 34. Muurrestant I-26 in de noordoostelijke hoek van de sleuf

31 Aangetroffen in laag I-5.

32 De Ceukelaire 2018, 6.

33 Aangetroffen in laag C. I-8; De Ceukelaire 2018, 7.

Figuur 35. Overzicht van de grondplannen van zone I en II. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, B, C, D, S01

Op een diepte van ongeveer 50 cm onder de huidige vloer bevond zich in de noordoostelijke hoek van de sleuf een muurrestant, I-26 (Fig. 34). Het betreft een puinrijk en eerder rommelig funderingsrestant, vermoedelijk opgebouwd met hergebruikt bouw materiaal. Naast baksteen was de muur opgebouwd uit stukjes Ledesteen van goede kwaliteit, enkele stukjes bruinbeige kleisteen en brokken Doornikse kalksteen van marmmerkwaliteit.³⁴ De ligging van deze muur

³⁴ De Ceukelaire 2018, 4.

bovenop een laag die in de 17de eeuw gedateerd wordt³⁵, doet veronderstellen dat deze muur te maken heeft met een bouwfase of herstelling van de huidige kerk. Een gebruik als grafkelder valt echter eveneens niet uit te sluiten.

6.3.2.4.2.2. Sporen van begravingen

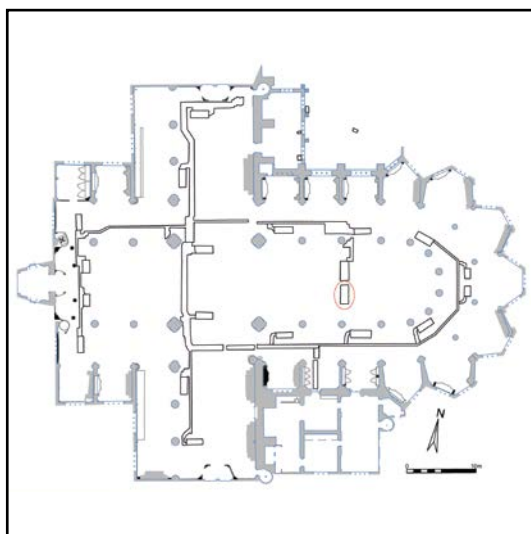
Onder de postmiddeleeuwse ophogingslagen (I-4, I-5 en I-8) begint een vrij complexe stratigrafie die in verband te brengen is met opeenvolgende begravingen en waarbij oudere begravingen (soms bestaande uit grafkelders, soms uit gewone kistbegravingen) geheel of gedeeltelijk vergraven werden.³⁶ In totaal konden 7 (restanten van) inhumatiegraven herkend worden: 4 kistbegravingen (I-17, I-18, I-22 en I-28) en 3 restanten van eenvoudig gemetste grafkelders (I-35, I-36 en I-37). Op 1 m diepte werd de onderzijde van de begravingen niet bereikt. De beperkte hoeveelheid aardewerk die werd aangetroffen in de graven en in de lagen waarin deze zich bevinden, lijkt deze begravingen ten vroegste in de 16de eeuw te situeren (o.a. fragmenten van grapes in rood aardewerk, grijs aardewerk en ook steengoed met engobe/zoutglazuur en steengoed uit Siegburg). Gezien de noord-zuid oriëntatie van de convectorput werden de west-oost georiënteerde begravingen slechts gedeeltelijk aangesneden. Dit had tot gevolg dat bij zone I slechts 1 skelet gedeeltelijk gelicht werd. Bij de overige geattesteerde begravingen werden de botresten niet in de onderzoeksleuf aangetroffen.

6.3.2.4.2.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfasen die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.2.4. Oudste sporen

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de late middeleeuwen.

Figuur 36. Situering zone II.

6.3.2.4.3. Zone II

Zone II (Fig. 35 & 36) is eveneens een convectorput ter hoogte van het koor, net ten zuiden gelegen van zone I. In deze zone werden in totaal 3 grondplannen aangelegd, waarbij het laatste (grondplan C) overeenstemt met de maximale verstoringsdiepte.

Gezien de locatie van deze convectorput onmiddellijk naast zone I, is het niet verwonderlijk dat deze put een gelijkaardige situatie vertoont als zone I.

6.3.2.4.3.1. Sporen van de bouwfasen van de huidige kerk

Net als bij zone I bevindt zich onder de huidige marmervloer (inclusief zandige opmaaklaag) een postmiddeleeuwse ophogingslaag uit de 18de-19de eeuw.

35 Laag I-15, datering op basis van aanwezigheid van scherfjes faience en steengoed met engobe/zoutglazuur.

36 Gezien de complexe stratigrafie en de beperkte oppervlakte konden geen grafkuilen met zekerheid herkend worden.

Figuur 37. Detailopname van vloer II-13.

6.3.2.4.3.2. Sporen van begravingen

Ook hier vangt onder de ophogingslaag een complexe stratigrafie aan van opeenvolgende begravingen en vergravingen. In totaal werden in deze zone minstens 8 inhumaties aangetroffen, allen in de vorm van kistbegravingen. Op basis van het beperkt en gefragmenteerd aangetroffen aardewerk in de graven en de lagen waarin deze zich bevinden, zijn deze begravingen (net als in zone I) ten vroegste in de 16de eeuw te situeren. Het aantreffen van een scherp faïence en een fragment van een kachelpan in rood aardewerk³⁷ lijkt zelfs eerder een datering in de 17de-18de eeuw te suggereren. Reeds op het eerste geregistreerde archeologische niveau, op nauwelijks 40 cm onder het huidige vloerniveau, werd een vloerrest geregistreerd, opgebouwd uit baksteen en natuursteen (II-13). Deze vloerrest zal, samen met het in profiel 1AB geregistreerde muurrestant II-39, vermoedelijk deel uitgemaakt hebben van een grafkelder. Op dit vloerniveau in het grondvlak zijn overigens mortelresten aanwezig, een aanwijzing dat er effectief een muur gestaan heeft. Aan noordelijke zijde is de vloer volledig bewaard en kan een west-oost oriëntatie verondersteld worden, wat een mogelijke functie als grafkelder ondersteunt.

Op 1 m diepte werd de onderzijde van de begravingen niet bereikt. Net als in zone I werden de west-oost georiënteerde begravingen slechts gedeeltelijk aangesneden als gevolg van de noord-zuid oriëntatie van de convectorput. Dit had tot gevolg dat in deze zone geen menselijk bot gelicht werd. De botresten zelf werden immers niet in de onderzoeksleuf aangetroffen.

6.3.2.4.3.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk

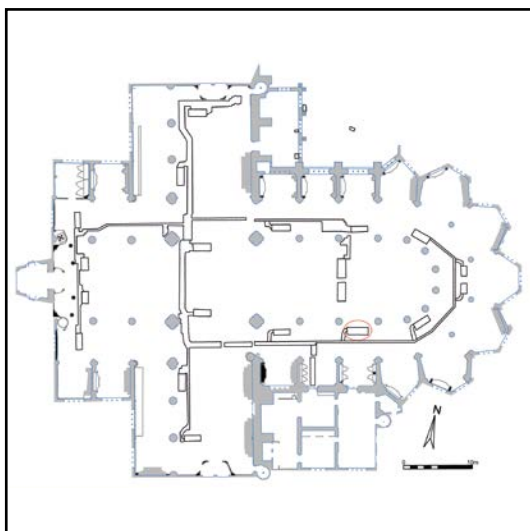
Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn

³⁷ Kachelpan in II-6 en faïence in II-12, beide sporen kregen een interpretatie als laag, maar maakten mogelijk elk deel uit van een grafkuil (gezien de beperkte ruimtelijk inzicht van het onderzoek kon dit niet met zekerheid vastgesteld worden).

met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.3.4. Oudste sporen

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de late middeleeuwen.

Figuur 38. Situering zone III.

6.3.2.4.4. Zone III

Deze convectorput (Fig. 38 & 40) bevindt zich in de zuidelijke helft van de kooromgang, ongeveer 4 m ten zuiden van zone II. In totaal werden hier 3 grondplannen aangelegd, waarbij het laatste (grondplan C) overeenstemt met de maximale verstoringsdiepte.

6.3.2.4.4.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk

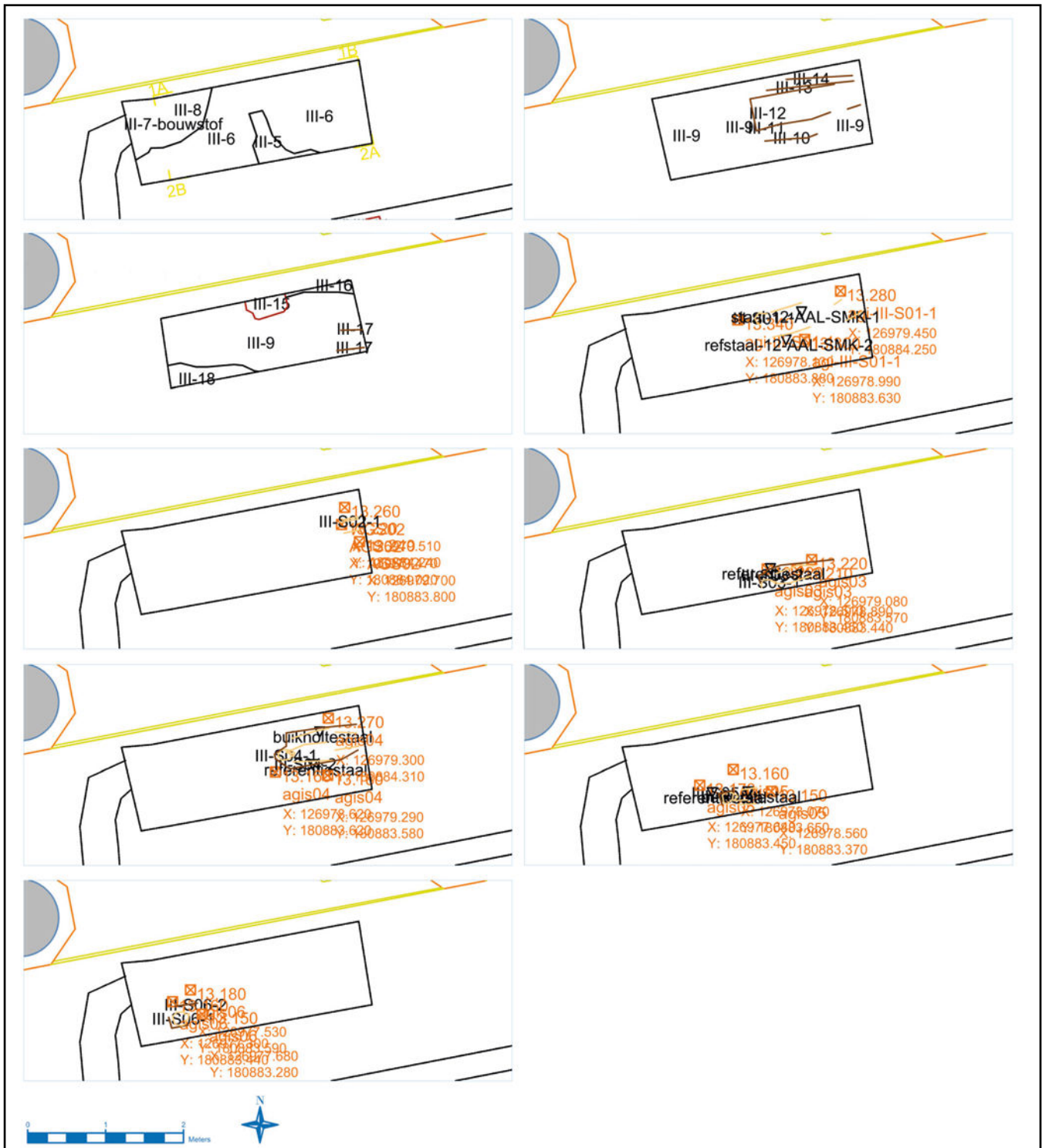
Ook hier zien we dat zich onder de huidige marmervloer een zandige ophogingslaag bevindt (III-4), vermoedelijk in verband te brengen met de aanleg van de huidige vloer.³⁸ Er konden geen vondsten gerecupereerd worden, waardoor geen precieze datering kon bekomen worden. Vermoedelijk betreft het net als in zone I en II een 18de-19de-eeuwse

ophoging. Deze ophoging dekte een sterk gecompacteerd en slechts plaatselijk bewaard laagje af met een duidelijke aanwezigheid van bouwstof. Deze laag (III-7) werd geïnterpreteerd als loopvlak: vermoedelijk was dit een looppniveau tijdens bepaalde constructiewerken voor de huidige kerk. Ook de puinige laag III-5, die zich stratigrafisch in dezelfde positie bevindt als III-7, heeft vermoedelijk te maken met bouwactiviteiten voor de huidige kerk.

Figuur 39. Grondplan A in zone III met links vooraan het looppniveau III-7 en rechts achteraan het laagje bouwpuin III-5.

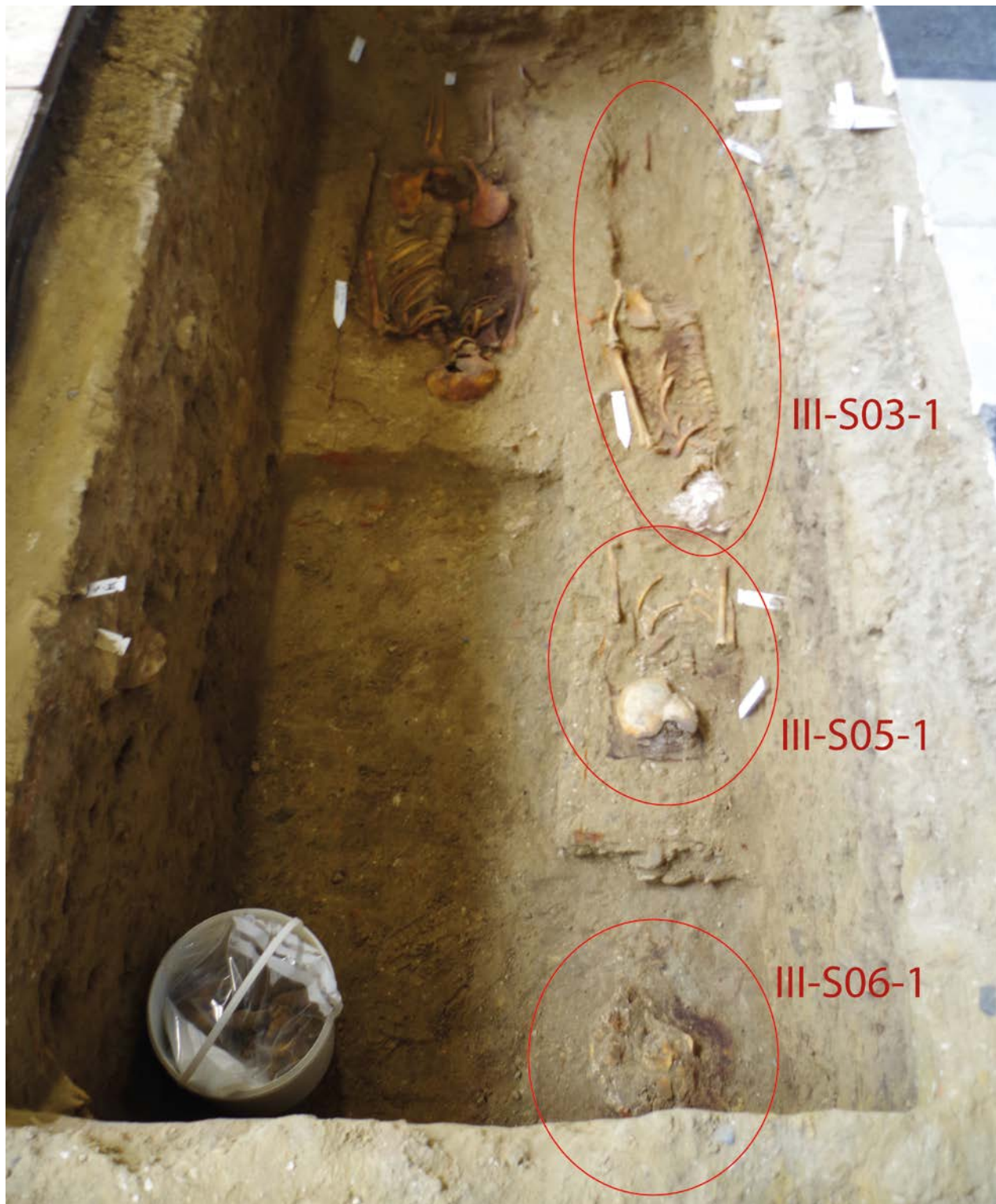
³⁸ Mogelijk is deze laag hetzelfde als I-4, doch dit kan, gezien het ontbreken van een fysieke link, niet met zekerheid worden gesteld.

Figuur 40. Overzicht van de grondplannen van zone III. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, B, C, S01, S02, S03, S04, S05, S06.

6.3.2.4.4.2. Sporen van begravingen

Onder voornoemde sporen die in verband te brengen zijn met bouwactiviteiten voor de huidige kerk, werden in deze zone pakketten aangetroffen waarbinnen begraven werd en dit minstens tot op de maximale verstoringsdiepte (1 m). In tegenstelling tot zones I en II betreft het ditmaal geen uitermate complexe stratigrafie: er kunnen in hoofdzaak 2 pakketten onderscheiden worden (III-6 en III-9). In de bovenliggende laag III-6 konden verspitte kistfragmenten en botresten gerecupereerd worden, maar er werden geen menselijke resten in anatomisch verband aangetroffen. Het gerecupereerde aardewerk levert een vrij brede

Figuur 41. Voorbeeld van hoe graven deels ontmanteld worden om een nieuw graf aan te leggen

datering op van de 16de tot de 19de eeuw, maar door de verhouding tussen het aanwezige grijze en rode aardewerk en het steengoed met engobe/zoutglazuur lijkt een datering in de 16de eeuw meer waarschijnlijk.³⁹ Deze laag dekt een pakket af waarbinnen de graven wel nog geheel of gedeeltelijk bewaard zijn (III-9). Het weinige aanwezige aardewerk (5 scherven grijs, 2 scherven rood en 1 stuk steengoed met engobe/zoutglazuur) lijkt een datering van deze laag in de 14de-16de eeuw te suggereren. In totaal konden 10 kistbegrovingen geregistreerd worden, waarbij er 6 effectief menselijke resten bevatten. Onderaan de put kon

³⁹ De aanwezigheid van een scherfje faïence kan vermoedelijk als intrusief beschouwd worden.

tevens een muurrestant in baksteen geregistreerd worden dat vermoedelijk deel uitmaakte van een grafkelder (III-15).

De begravingen aangetroffen in deze werkput toonden duidelijk aan dat er voor de aanleg van een nieuw graf vaak oudere graven geheel of gedeeltelijk vergraven werden. Van skelet III-S06-1 restte enkel schedel, onderkaak en schouder omdat de rest van het lichaam vergraven was voor de bijzetting van skelet III-S05-1, waarvan op zijn beurt het onderlichaam niet meer bewaard was wegens het begraven van skelet III-S03-1. Bijgevolg is III-S06-1 het oudste graf van deze 3, gevolgd door III-S05-1 en is III-S03-1 het jongste (Fig. 41).

Dat de oudere begravingen niet noodzakelijk vergraven worden voor de aanleg van nieuwe, tonen de drie overige skeletten in deze put aan (III-11, III-S02-1 en III-S04-1). Deze bevinden zich min of meer op dezelfde plaats, onmiddellijk boven elkaar. Mogelijk betreft het opeenvolgende bijzettingen in hetzelfde graf, een praktijk die vandaag de dag nog steeds wordt toegepast bij familiegraven.

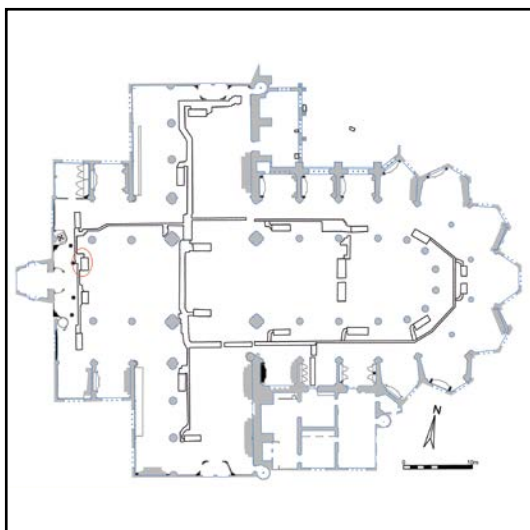
Het vaststellen van een relatieve chronologie binnen de begravingen kan mogelijk de kans bieden om de individuele graven preciezer te situeren in tijd en om een eventuele fasering te herkennen. Gezien het ontbreken van spoorcombinaties die voldoende dateerbaar materiaal bevatten, biedt het uitvoeren van radiokoolstofdateringen op het menselijk bot mogelijk een oplossing. Bij wijze van test werd een radiokoolstofdatering toegepast op een botfragment van III-S02-1 en tevens een op een botfragment van het onderliggende (en dus ouder zijnde) graf III-S04-1. Dit leverde een datering op voor III-S02-1 tussen 1640 AD en 1955 AD en voor III-S04-1 tussen 1650 AD en 1955 AD.⁴⁰ Deze dateringen vallen te breed uit om veel conclusies uit te trekken, maar wat wel opvalt is dat deze begravingen ten vroegste in de tweede helft van de 17de eeuw dateren, terwijl op basis van het aardewerk eerder 16de eeuw vermoed werd.

6.3.2.4.4.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.4.4. Oudste sporen

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de late middeleeuwen.

6.3.2.4.5. Zone IV

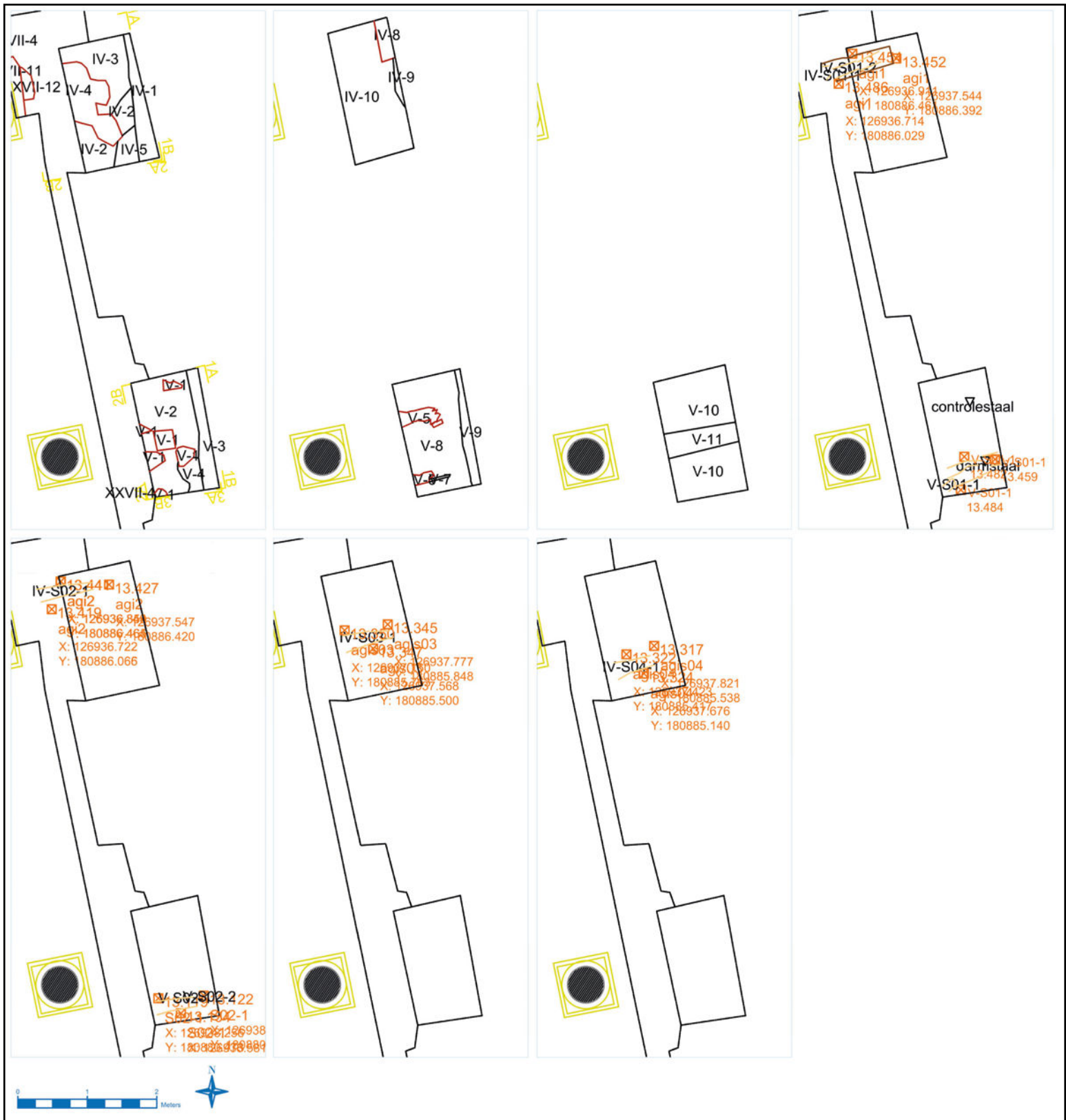
Zone IV (Fig. 42 & 43) betreft een convectorput gelegen voor het westelijke toegangsportaal van de kerk. In totaal werden hier 2 grondplannen aangelegd, waarbij het laatste (grondplan B) overeenstemt met de maximale verstoringsdiepte.

6.3.2.4.5.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk

Onmiddellijk onder de zandige opmaaklaag van de huidige marmervloer werden plaatselijk bewaarde resten van

Figuur 42. Situering zone IV.

40 Uitgevoerd door KIK, respectievelijk RICH-26526 (208 ± 24 BP) en RICH-26527 (194 ± 24 BP).

Figuur 43. Overzicht van de grondplannen van zone IV en V. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, B, C, S01, S02, S03, S04.

een vloer aangetroffen (IV-4) (Fig. 44). Het betreft enkel de mortellaag waarin de tegels oorspronkelijk vervat zaten. Aan oostelijke zijde was de vloer vergraven door een puinrijke kuil (IV-1) die zich slechts gedeeltelijk in de werkput bevindt en nog verder lijkt te lopen in oostelijke richting. Deze kuil is op basis van 3 scherven rood aardewerk, 1 stukje faience fine en 1 scherf steengoed met engobe/zoutglazuur in de tweede helft van de 18de eeuw te

Figuur 44. Grondplan A met vloerrestant IV-4 en puinkuil IV-1

situëren. Hieruit volgt dat de aangetroffen vloer (IV-4) ouder is dan de tweede helft van de 18de eeuw. De lagen onmiddellijk onder deze vloer (IV-2 en IV-3) kunnen vermoedelijk als voorbereidingen voor de aanleg van deze vloer beschouwd worden.

6.3.2.4.5.2. Sporen van begravingen

Onder vloer IV-4 en bijhorende voorbereidingslagen IV-2 en IV-3 bevindt zich een pakket met begravingen (IV-10), dat op basis van 2 scherven rood aardewerk en 1 scherf steengoed met engobe/zoutglazuur eerder in de late middeleeuwen te plaatsen is. Op de maximale verstoringsdiepte werd de onderkant van dit pakket niet bereikt. In dit begravingspakket konden in totaal 5 graven geregistreerd worden: 4 kistbegravingen (IV-S01-1, IV-S02-1, IV-S03-1 en IV-S04-1) en 1 restant van een grafkelder in natuursteen⁴¹ (IV-8). Van deze grafkelder werd een muur- en vloerrestant in natuursteen (Fig. 45) aangetroffen, waarvan de bodem zich op ongeveer 70 cm onder het huidige vloerniveau bevond.

Bij 2 graven kon een relatieve chronologie vastgesteld worden: IV-S01-1 en IV-S02-1 bevinden zich onmiddellijk boven elkaar, op nagenoeg dezelfde plaats.⁴² Op deze menselijke resten werd een radiokoolstofdatering uitgevoerd, teneinde de datering van de begravingen fijner te kunnen stellen. Dit leverde een datering op voor IV-S01-1 tussen 1450 AD en 1640 AD en voor het onderliggende en dus oudere IV-S02-1 tussen 1480 AD en 1650 AD.⁴³ Net als in zone III laten de radiokoolstofdateringen dus niet toe om het verschil in ouderdom tussen 2 elkaar overlappende begravingen te bepalen. Een opvallende vaststelling is evenwel dat de graven vóór 1650 dateren, terwijl deze zich bevinden in een zone die pas vanaf 1655 deel

41 Er konden geen stalen van de natuurstenen genomen worden, aangezien het recupereren ervan de stabiliteit van het profiel in gevaar bracht. Bovendien bleek er voldoende ruimte in de put om de convector langs de stenen te plaatsen. Er is dus als het ware geopteerd voor behoud in situ.

42 Deze skeletten werden aanvankelijk aangetroffen in zone IV, maar bevonden zich eveneens gedeeltelijk in de aanpalende leidingsleuf (zone XXVII). Er werd gewacht met de registratie ervan in zone IV totdat ze zo volledig mogelijk konden blootgelegd worden.

43 Uitgevoerd door KIK, respectievelijk RICH-26528 (361 ± 24 BP) en RICH-26529 (326 ± 24 BP).

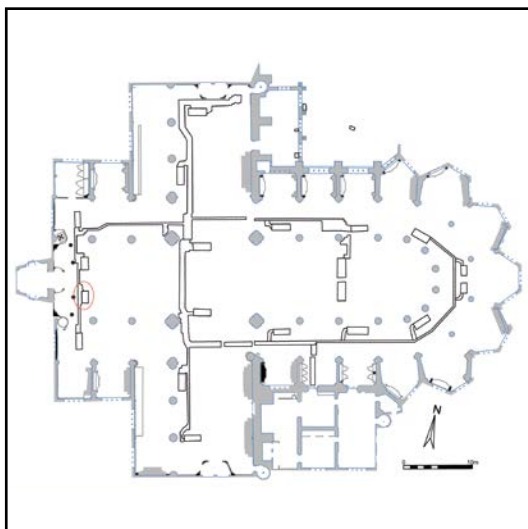

Figuur 45. Profiel 1AB in zone IV met onder de zandige opmaaklaag van de huidige vloer een postmiddeleeuwse kuil en daaronder een pakket met begravingen, waaronder ook een grafkelder in natuursteen.

uitmaakte van de definitieve kerk⁴⁴. Op basis van historische bronnen en het uitgevoerde grondradaronderzoek vallen de voorlopers van de huidige kerk bovendien eerder in oostelijke richting (onder het huidige koor) te verwachten. Dit alles zou er kunnen op wijzen dat de hier aangetroffen begravingen oorspronkelijk niet binnen de kerk, maar op het kerkhof geplaatst waren. Ook de locatie van de skeletten vlak voor het grote toegangsportaal van de kerk lijkt deze theorie te ondersteunen.

6.3.2.4.5.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

Figuur 46. Situering zone V.

6.3.2.4.5.4. Oudste sporen

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de late middeleeuwen.

6.3.2.4.6. Zone V

Zone V (Fig. 46 & 43) betreft opnieuw een convectorput ter hoogte van het westelijke toegangsportaal van de kerk, ongeveer 3 m ten zuiden van zone IV. In totaal werden hier 3 grondplannen aangelegd, waarbij het laatste (grondplan C) overeenstemt met de maximale verstoringdiepte. Gezien de locatie van deze put dicht bij zone IV is het niet verwonderlijk dat er een sterk gelijkende bodemopbouw werd vastgesteld.

44 Zie hoofdstuk 5.1.2.3.

Figuur 47. Grondplan B in zone V met vooraan kasseivloer V-5 en achter het fotobord een zeer slecht bewaard restant van een vloer in baksteen (V-6).

6.3.2.4.6.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk

Net als in zone IV werden, onmiddellijk onder de zandige opmaaklaag van de huidige marmervloer, plaatselijk bewaarde resten van een vloer aangetroffen (V-1). Ook hier betreft het enkel de mortelbedding waarin de tegels oorspronkelijk vervat zaten en was deze aan oostelijke zijde vergraven door een puinrijke kuil (V-3) die zich slechts gedeeltelijk in de werkput bevindt en nog verder lijkt te lopen in oostelijke richting. Vermoedelijk betreft het dezelfde kuil als in zone IV, doch dit kon niet met zekerheid bepaald worden. Onder deze vloer kwamen enkele kasseien (Fig. 47) tevoorschijn die eveneens een vloerniveau lijken gevormd te hebben (V-5) en op hetzelfde niveau bevond zich een zeer slecht bewaard restant van een vloertje in baksteen (V-6). De slechte bewaring van deze sporen maakt een verdere interpretatie op vlak van aard en functie onmogelijk. Gezien de ondiepe ligging van deze vloerresten en het feit dat deze afgedekt worden door postmiddeleeuwse lagen, kan evenwel verondersteld worden dat ze in verband te brengen zijn met een bouwfase van de huidige kerk.

6.3.2.4.6.2. Sporen van begravingen

Naar analogie met zone IV bevond zich onder de postmiddeleeuwse vloerresten een pakket met begravingen (V-8) waarvan de onderzijde op 1 m diepte niet werd bereikt. De aanwezigheid van scherven van een drinknap in Siegburg, van teilen en grapes in grijs aardewerk en van steengoed met engobe/zoutglazuur dateert het pakket in deze zone tussen 1450 en 1550. Er konden in totaal 2 kistbegravingen met menselijke resten geregistreerd worden (V-S01-1 en V-S02-1). Op het niveau van de maximale verstoringsdiepte (= grondplan C) beginnen zich een of meerdere grafkuilen af te tekenen. Deze mogelijke graven werden echter niet verder onderzocht aangezien ze niet bedreigd waren.

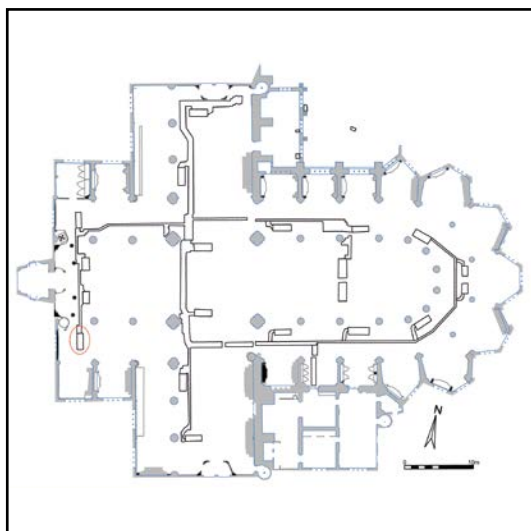
6.3.2.4.6.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn

met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.6.4. Oudste sporen

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de late middeleeuwen.

Figuur 48. Situering zone VI.

Figuur 49. Overzicht van de grondplannen van zone VI. Grondplan A.

6.3.2.4.7. Zone VI

Zone VI (Fig. 48 & 49) is gelegen in de zuidelijke zijbeuk van het schip en bevindt zich ongeveer 4,5 m ten zuiden van zone V. Gezien de relatief eenvoudige stratigrafische opbouw, werd in deze zone slechts 1 grondplan aangelegd, onmiddellijk op de maximale verstoringsdiepte.

6.3.2.4.7.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk

In deze put kan een grote, postmiddeleeuwse kuil (VI-2) (Fig. 50) herkend worden, waarvan de aanzet zich op de grens tussen middenschip en zijbeuk lijkt te bevinden en die verder doorloopt richting de zijbeuk. Vermoedelijk is deze kuil in verband te brengen met een herstelfase van de huidige kerk. Op basis van fragmenten van steengoed type Westerwald, steengoed met engobe/zoutglazuur, witbakkend aardewerk en grapes en teilen in rood aardewerk kan deze kuil in de 18de eeuw gedateerd worden.

6.3.2.4.7.2. Sporen van begravingen

Eventueel aanwezige begravingen werden door kuil VI-2 vergraven. Er werden dan ook geen menselijke resten in anatomisch verband geregistreerd. Pakket VI-3 dat zich onder de kuil bevindt, vertoont sterke gelijkenissen met het begravingspakket dat in zone V en IV werd aangetroffen. Mogelijk betreft het hetzelfde pakket.

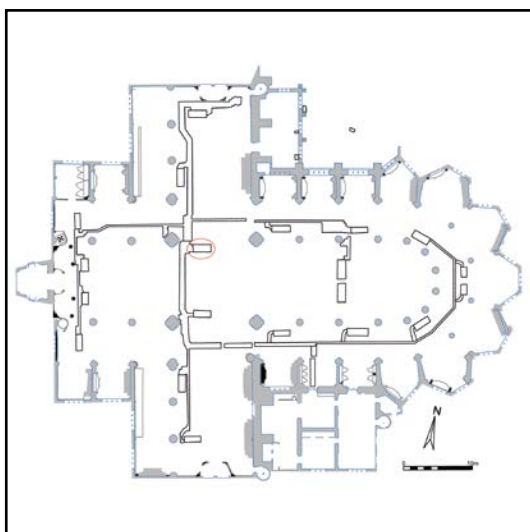
Figuur 50. Profiel 1AB in zone VI: zicht op de postmiddeleeuwse kuil VI-2 die eventueel aanwezige begravingen verstoord heeft.

6.3.2.4.7.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.7.4. Oudste sporen

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de late middeleeuwen.

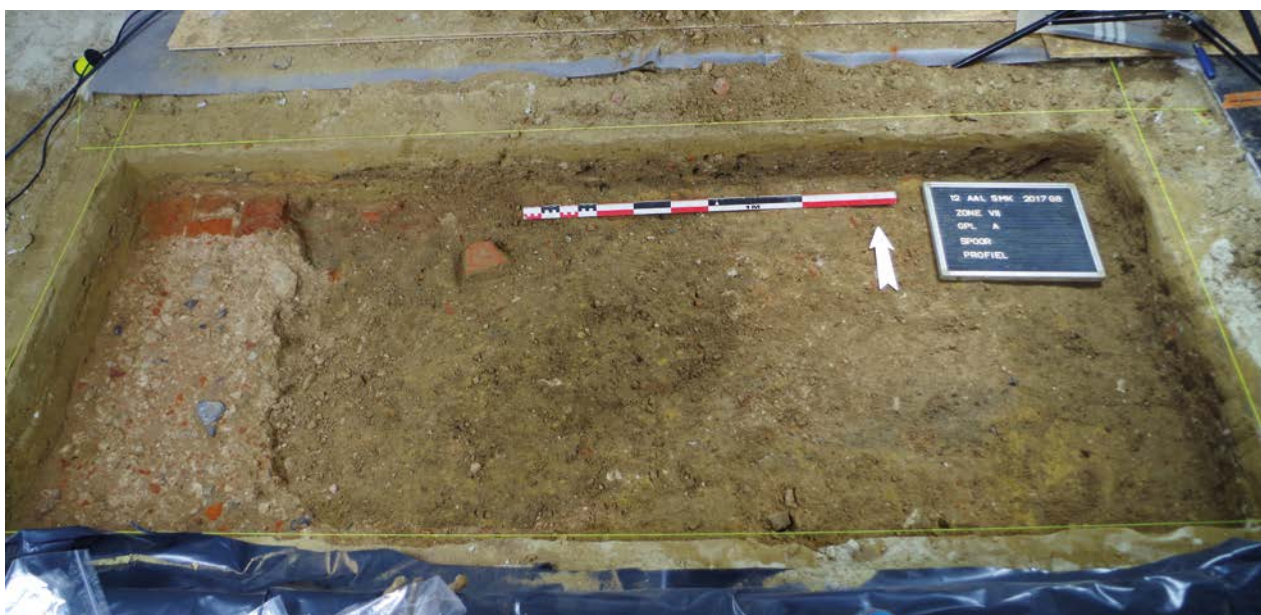
Figuur 51. Situering zone VII

6.3.2.4.8. Zone VII

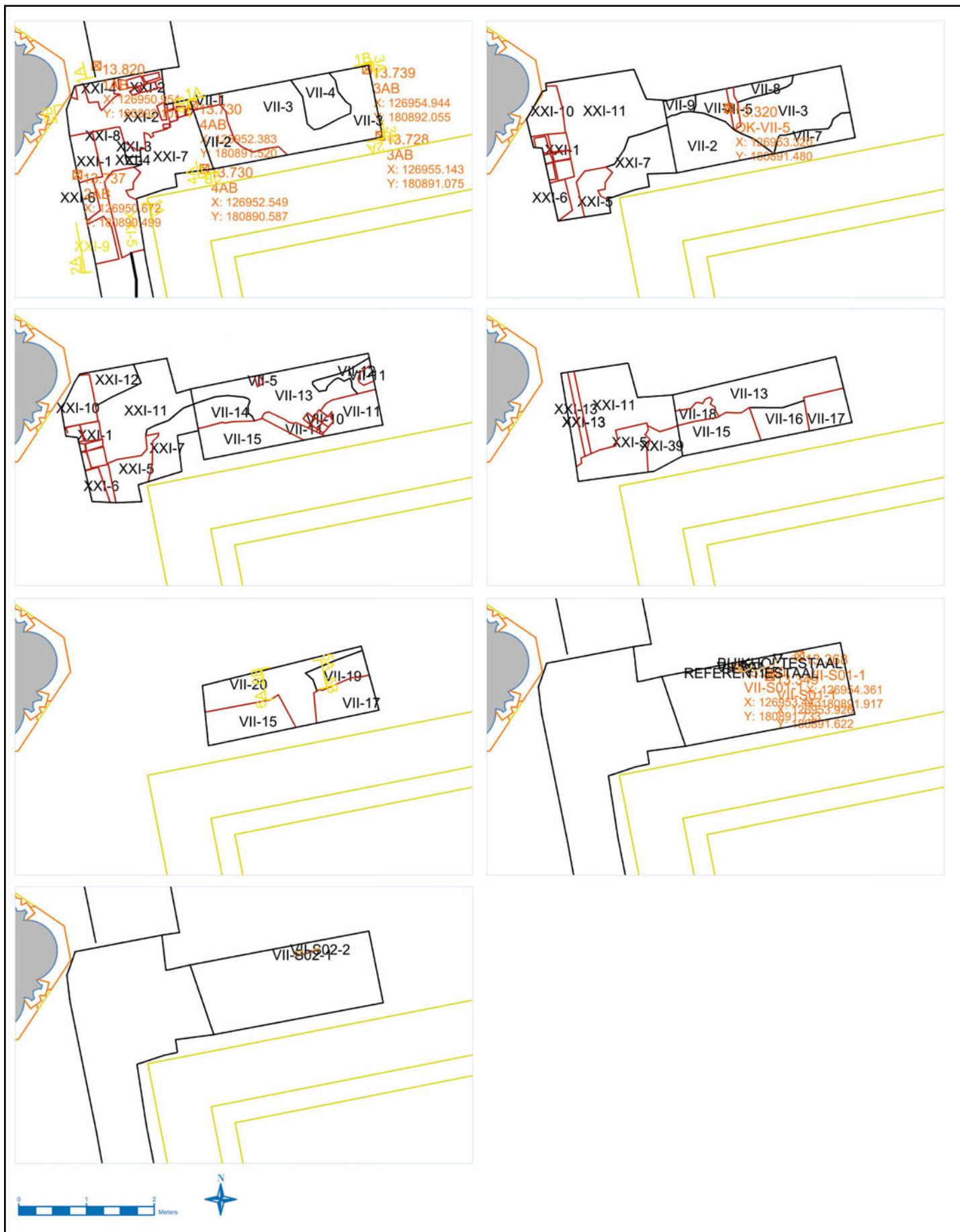
Zone VII (Fig. 51 & 53) betreft de convectorput gelegen aan noordelijke zijde van de viering. In deze werkput werd een vrij complexe bodemopbouw vastgesteld. Om deze reden werden in totaal 5 grondplannen aangelegd, waarbij het laatste (grondplan E) zich op de maximale verstoringsdiepte bevindt. In een poging een beter zicht te krijgen op de oudste archeologische sporen en hun onderlinge samenhang, werd in deze zone plaatselijk verder verdiept. De beperkte bewegingsruimte in de relatief kleine onderzoeksput zorgde er evenwel voor dat niet meer dan 1 m dieper kon uitgegraven worden.

6.3.2.4.8.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk

Onder de huidige marmervloer werden verschillende zandige (opmaak) pakketten aangetroffen, met een dikte van 25 cm. De bovenliggende zandlaag fungeerde als opmaaklaag voor de huidige marmervloer. Het onderliggende pakket (VII-21) is hoogstwaarschijnlijk in verband te brengen met de herstellingen aan de kerk na de zware brand in 1947, waarbij er vooral ter hoogte van de viering ernstige schade werd opgelopen. Onder de zandige opmaaklagen

Figuur 52. Grondplan A in zone VII: in de linkerhoek achteraan is vloer VII-1 zichtbaar, de puinige mortellaag ervoor is uitbraakspoor VII-2. Ter hoogte van de noordpijl bevindt zich nog een mortelrijke en vrij compacte laag (VII-4), waarvan het onduidelijk is of deze eveneens te linken is aan een vloerniveau.

Figuur 53. Overzicht van de grondplannen van zone VII. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, B, C, D, E, S01, S02.

bevindt zich aan noordwestelijke zijde van de viering een deels bewaarde vloer in baksteen.⁴⁵ Tot welke bouwfase deze kan gerekend worden en met welke muren hij correspondeert is onduidelijk. De vloer was aan zuidelijke zijde uitgegraven (Fig. 52). Het gerecupereerde aardewerk plaatst dit uitbraakspoor (VII-2) in de 16de eeuw.⁴⁶ Onder de vloer kon een zandige opmaaklaag herkend worden, die op basis van een scherf rood aardewerk voorlopig eveneens ten laatste in de 16de eeuw te plaatsen is. Op basis van de voorlopige datering in de 16de eeuw kan verondersteld worden dat vloer VII-1 behoort tot een bouwfase van de huidige kerk.

6.3.2.4.8.2. Sporen van begravingen

Op ongeveer 50 cm onder het huidige vloerniveau werden de eerste sporen van begravingen aangetroffen. Een smal muurtje in baksteen (VII-5), dat grotendeels vergraven werd door uitbraakspoor VII-2, behoorde mogelijk tot een grafkelder. Op ditzelfde niveau bevond zich een skelet in anatomisch verband (VII-S01-1). Hierbij lijkt het om een gewone kistbegrafing te gaan, met een west-oost oriëntatie. Radiokoolstofdatering van een botfragment plaatst graf VII-S01-1 tussen 1430 AD en 1620 AD.⁴⁷

Aan noordelijke zijde van de werkput werd plaatselijk verder verdiept om een beter inzicht te verwerven in de bodemopbouw en om eventuele oudere sporen aan te treffen. Hierbij werd een grafkuil herkend, waarvan het skelet zich op een diepte van 1,7 m onder het huidige vloerniveau bevindt.⁴⁸ Ook hier werd een radiokoolstofdatering uitgevoerd en dit plaatst het moment van overlijden tussen 1270 AD en 1390 AD.⁴⁹

Figuur 54. Grondplan C in zone VII met muurmassief VII-15 en het bijhorende vloerniveau VII-10.

6.3.2.4.8.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk

Op een diepte van ongeveer 60 cm onder het huidige vloerniveau, komen in de zuidwestelijke en zuidoostelijke hoeken van de sleuf twee muurmassieven tevoorschijn (VII-15 en VII-17) die gedeeltelijk afgedekt worden door een restant van een tegelvloer (VII-10) (Fig. 54). Van de vloer zelf waren slechts 5 tegels (fig. 55) in slechte staat bewaard, waarvan er 1 sporen van opgelegde slijbversiering vertoont. Deze vloer kan mogelijk gedateerd worden in de 13de of de 14de eeuw. Het mortelbed waarin de tegels vervat waren (VII-11) is over een grotere oppervlakte bewaard.

Verder verdiepen leerde dat de muurmassieven overwegend in Doornikse kalksteen van goede kwaliteit zijn opgetrokken⁵⁰ en dat deze op een diepte van 90 cm onder het huidige vloerniveau een

⁴⁵ VII-1 werd enkel aangetroffen in de noordwestelijke hoek van de

onderzoekspuit, maar kon in de aangrenzende leidingsleuf XXI verder geregistreerd worden (spoor XXI-2).

⁴⁶ Datering onder voorbehoud, op basis van 3 stuks rood aardewerk, waaronder een grape.

⁴⁷ Uitgevoerd door KIK, RICH-26530 (416 ± 24 BP)

⁴⁸ VII-31

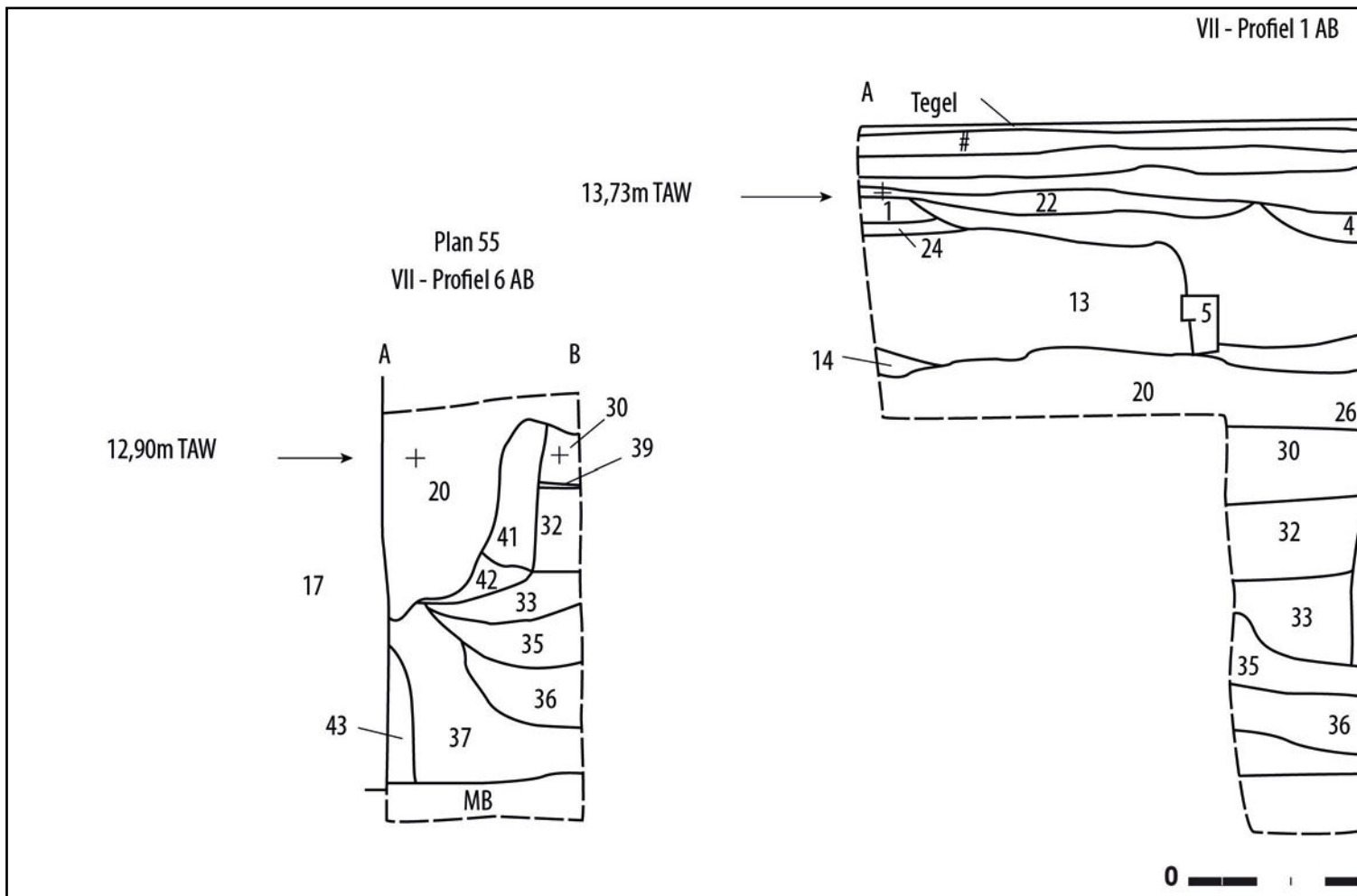
⁴⁹ Uitgevoerd door KIK, RICH-26531 (660 ± 24 BP)

⁵⁰ De Ceukelaire 2018, 2 en 7.

Figuur 55. Detail van de tegels van vloer VII-10 waarop sporen van slibversiering zichtbaar zijn.

geheelvormen. Voorzover dit met zekerheid kan vastgesteld worden binnen een kleine put, lijkt de muur een zuidwest-noordoost oriëntatie te hebben. De onderzijde van de muur bevindt zich ongeveer op 11,95 m TAW, of bijna 2 m onder het huidige vloerniveau. Qua interpretatie kan met enige zekerheid gesteld worden dat deze muur toebehoort aan een kettingmuur die als fundering dient voor de zuilen die het schip van een oudere kerkfase flankeren. Dit valt af te leiden uit het feit dat de vloer en de bijhorende mortellaag op het eerste grondplan waarop ze zichtbaar zijn (grondplan C) mooi op de muur aansluiten. Op deze plaats vertoont de muur bovendien een kromming die met een fundering van een zuil in verband te brengen is. Hieruit kan afgeleid worden dat de desbetreffende oudere fase drieschepig zal geweest zijn. Op basis van de stratigrafische relatie met onderliggende en bovenliggende sporen is

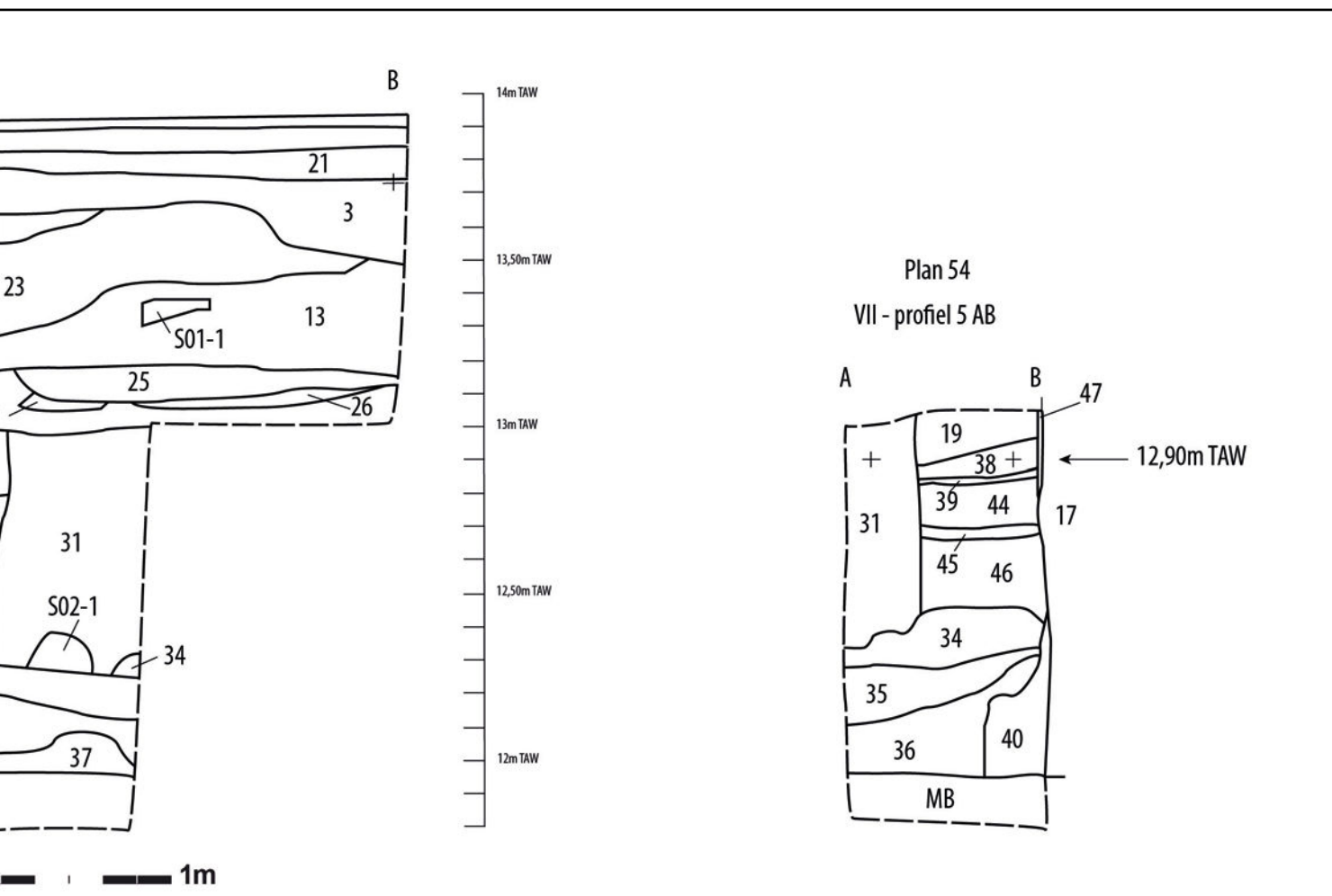

Figuur 56. Profiel 1AB in zone VII

de bouw van de muur ten vroegste te dateren rond 770. De constructie doorsnijdt immers enkele oudere lagen/kuilen die vanaf deze datum te plaatsen zijn (zie 5.3.2.4.8.4). De bouw is ten laatste in de 13de of de 14de eeuw te situeren. De gebruikte tegelvloer is hiervoor een aanwijzing (VII-10). De afbraak tot slot is ten laatste te dateren voor 1620. Er ligt immers een skelet boven de muur dat ten laatste op dat moment is begraven (zie 5.3.2.4.8.2). Op basis van de stratigrafie kan dus niet nauwkeurig genoeg gedateerd worden. Het gebruikte bouw materiaal, Doornikse kalksteen, kan ons wel verder helpen. Deze steensoort, ontgonnen in de omgeving van Doornik, wordt gelinkt aan de Romaanse bouwtraditie.⁵¹ In die zin is het dus het meest waarschijnlijk dat de muur te interpreteren is als de fundering van een Romaanse, i.e. 11de- of 12de-eeuwse, fase van de kerk.

6.3.2.4.8.4. Oudste sporen

Zowel graf VII-31 als muur VII-15 waren ingegraven/aangelegd in een stratigrafie van lagen en kuilen die tot de oudste aangetroffen sporen binnen de kerk kunnen gerekend worden. Gezien de beperkte oppervlakte waarbinnen deze sporen onderzocht werden, is het niet steeds mogelijk inzicht te verwerven in de aard en functie van de sporen.⁵² Van jong naar oud bevindt zich onder de muur en de grafkuil een opeenvolging van 5 lagen (Fig. 56): VII-19/VII-30, VII-38, VII-44, VII-45 en VII-46. Laag VII-38 kan, gezien de aanwezigheid van een houten plank onderaan, mogelijk tot een grafkuil behoord hebben. Laag VII-45 kreeg een interpretatie als uitbraakspoor. Onder deze stratigrafie konden 2 opeenvolgende kuilen herkend worden (VII-33 en VII-37), die ingegraven waren in de oudst aangetroffen laag VII-

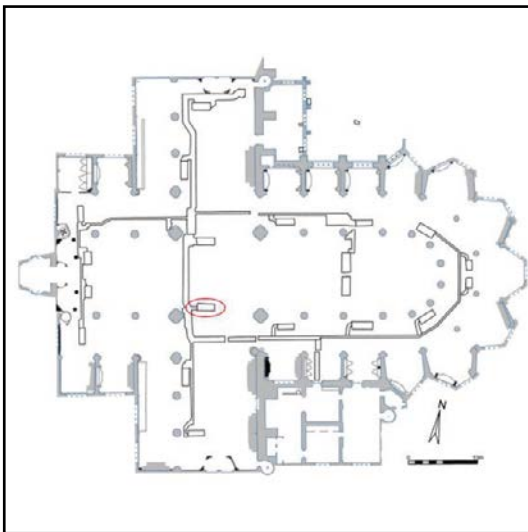

51 Groessens 2009, 38.

52 Verschillende sporen werden voorlopig als laag geïnterpreteerd, aangezien een functie als kuil niet met zekerheid kon vastgesteld worden.

40. Onder deze laag werd op een diepte van 2 m onder het huidige vloerniveau (11,95 m TAW) de moederbodem aangetroffen.

In verscheidene lagen werd bouw materiaal gerecupereerd van het Romeinse type (tegulae en imbrices). Eén laag bevatte bovendien enkele mortelbrokken met baksteengruis, doorgaans geassocieerd met een Romeinse bouwtraditie. Helaas leverden deze lagen geen ander materiaal op, zodat op deze wijze geen fijnere datering kon bekomen worden. In 3 spoorcombinaties konden evenwel houtskoolresten gerecupereerd worden voor radiokoolstofdateringen: de mogelijke grafkuil VII-38, de op één na oudste kuil VII-33 en de oudste laag VII-40. De mogelijke grafkuil VII-38 leverde een datering op tussen 770 AD en 980 AD.⁵³ Kuil VII-33 dateert eveneens tussen 770 AD en 980 AD.⁵⁴ De stratigrafisch oudste laag VII-40 dateert tussen 690 AD en 890 AD.⁵⁵ Op basis hiervan kan gesteld worden dat vanaf ongeveer 1 m onder het huidige vloerniveau, een stratigrafie aanvangt van om en bij 1 m dikte die in de vroege middeleeuwen te situeren is. Het betreft overwegend sporen uit de Karolingische periode, doch onderaan de stratigrafie bevindt zich mogelijk een oude tuin- of cultuurlaag die uit de laat-Merovingische of de Karolingische periode stamt (VII-40). Met uitzondering van VII-38, dat een mogelijke interpretatie als grafkuil kreeg, kunnen deze sporen niet met zekerheid aan enige religieuze activiteit gelinkt worden. Mogelijk betreft het gewone nederzettingssporen.

Figuur 57. Situering zone VIII.

6.3.2.4.9. Zone VIII

Zone VIII (Fig. 57 & 58) betreft een convectorput gelegen aan de zuidelijke zijde van de viering. In totaal werden hier 3 grondplannen aangelegd, waarbij het laatste (grondplan C) overeenstemt met de maximale verstoringsdiepte.

6.3.2.4.9.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Onder de huidige marmervloer werden verschillende zandige (opmaak)pakketten aangetroffen, met een dikte van 25 cm. De bovenliggende zandlaag fungeerde als opmaaklaag voor de huidige marmervloer. Het onderliggende pakket (VII-21) is hoogstwaarschijnlijk in verband te brengen met de herstellingen aan de kerk na de zware brand in 1947, waarbij er vooral ter hoogte van de viering ernstige schade werd opgelopen. Onder de zandige opmaaklagen bevinden zich

enkele niet nader te definiëren lagen die een ouder massief afdekken (VIII-1, VIII-5, VIII-9, VIII-10, VIII-11, VIII-15, VIII-17 en VIII-18). Daarnaast zijn ook nog twee puinkuilen (VIII-13 en VIII-14) in deze fase onder te brengen. Geen enkele van deze spoorcombinaties leverde vondsten op. Het is dus niet mogelijk om deze spoorcombinaties te dateren.

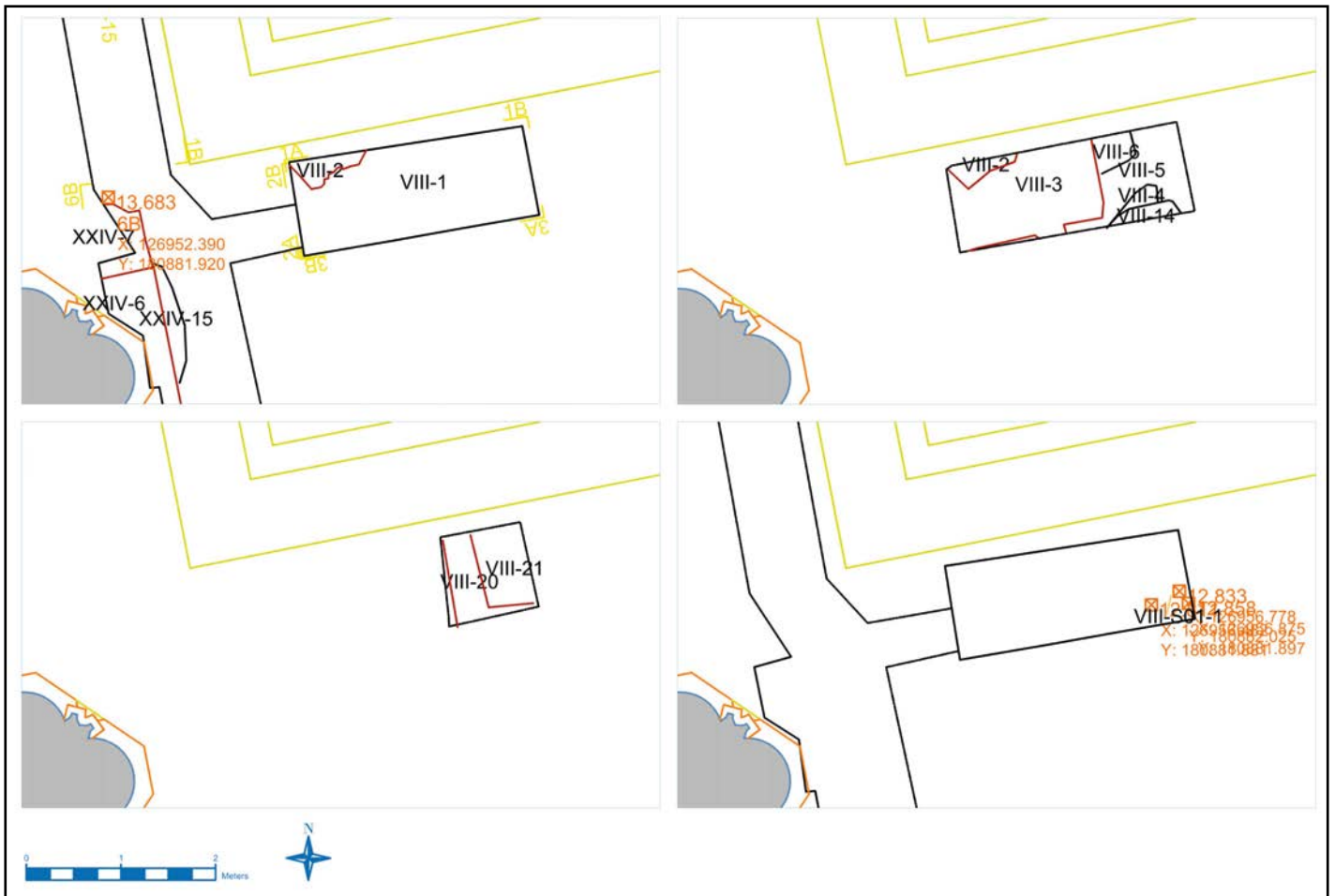
6.3.2.4.9.2. Sporen van begravingen:

Het enige menselijk botmateriaal in deze zone betreft VIII-S01-1. Het is slechts fragmentarisch bewaard. Er kan dan ook geen verdere uitspraak over gedaan worden.

53 Uitgevoerd door KIK, RICH-26500 (1146 ± 25 BP)

54 Uitgevoerd door KIK, RICH-26508 (1146 ± 24 BP)

55 Uitgevoerd door KIK, RICH-26499 (1219 ± 24 BP)

Figuur 58. Overzicht van de grondplannen van zone VIII. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, B, C, S01.

Fig. 59. Zicht op beide massieven.

Fig. 60. Zicht op muur VIII-21.

6.3.2.4.9.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

In deze zone zijn twee massieven (Fig. 59 & 60) aangetroffen die elk toe te wijzen aan een andere fase van de kerk. Het oudste muurfragment is VIII-21. Het betreft een muur in Doornikse kalksteen en kalkzandsteen die gemetseld is met groenig grijze kalkmortel. Muur VIII-2 is opgebouwd met Doornikse kalksteen en kalkzandsteen in de fundering. In het bovenste gedeelte bevinden zich ook baksteenbrokken. Op basis van de mortel is het duidelijk dat het over twee verschillende fases gaat, waarbij VIII-2 de recentste is. Ook hier is, net zoals in

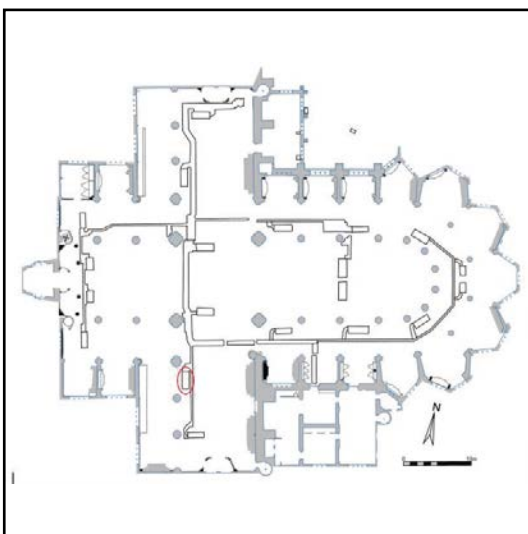

Fig.61. Zicht op muur VIII-2 met aanduiding van de zuilfundering.

zone VII, de fundering van een zuil (Fig. 61) te herkennen in het massief. Wellicht gaat het dan ook om dezelfde fase als deze van het massief in zone VII en is deze muur te interpreteren als de fundering van de zuidelijke zijde van het schip van een Romaanse voorloper van de kerk.

6.3.2.4.9.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen ouder dan de massieven aangetroffen.

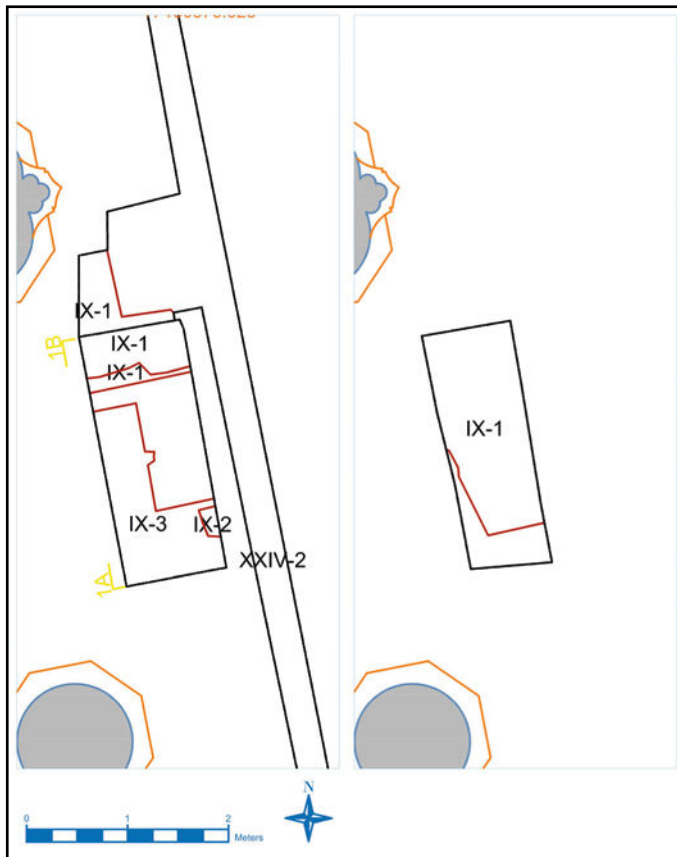
Figuur 62. Situering zone IX.

6.3.2.4.10. Zone IX

Zone IX (Fig. 62 & 63) betreft een convectorput gelegen in het zuidelijk deel van het transept. In totaal werden hier 2 grondplannen aangelegd, waarbij het laatste (grondplan B) overeenstemt met de maximale verstoringsdiepte.

6.3.2.4.10.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Onder de huidige marmervloer werden verschillende zandige (opmaak)pakketten aangetroffen, met een dikte van 40 cm. De bovenliggende zandlaag (IX-4) fungeerde als opmaaklaag voor de huidige marmervloer. Het onderliggende pakket (IX-5 en IX-6) is hoogstwaarschijnlijk in dezelfde periode te plaatsen. Het bestaat uit een afwisseling van zandige en puinige lagen die de onderliggende lagen met begraving (IX-3, IX-7 en IX-8) afdekken. Na hun ontstaan is er dus op deze plaats in de kerk niet meer begraven. Dit correspondeert ook met de datering van de vondsten die voor IX-6 in de 18de eeuw en voor IX-5 zelfs in de tweede helft van de 18de

Figuur 63. Overzicht van de grondplannen van zone IX. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, B.

eeuw te plaatsen is. Ook de aanwezigheid van bouwstof en van kalkmortel (aan de bovenzijde van IX-5) lijkt te wijzen op verschillende werk- of looppniveaus tijdens bouwwerken aan de kerk (Fig. 64).

6.3.2.4.10.2. Sporen van begravingen:

In deze zone zijn geen in situ begravingen aangetroffen. Wel zijn IX-3, IX-7 en IX-8 te interpreteren als een laag waarin meermaals begraven is. Dit is af te leiden uit de grote hoeveelheid verspit menselijk botmateriaal dat aanwezig is in deze lagen. Er zijn geen dateerbare vondsten aangetroffen in deze laag.

6.3.2.4.10.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Een groot deel van deze zone wordt ingenomen door een massieve fundering in hoofdzakelijk Doornikse kalksteen (Fig. 65 & 66). Daarnaast is in de fundering ook een enkele blok Ledesteen gebruikt.⁵⁶ Deze muur is te interpreteren als een buitenmuur van een

Figuur 64. Zicht op profiel 1AB.

⁵⁶ De Ceukelaire 2018, 3.

Figuur 65. Zicht op massief IX-1 in grondplan A.

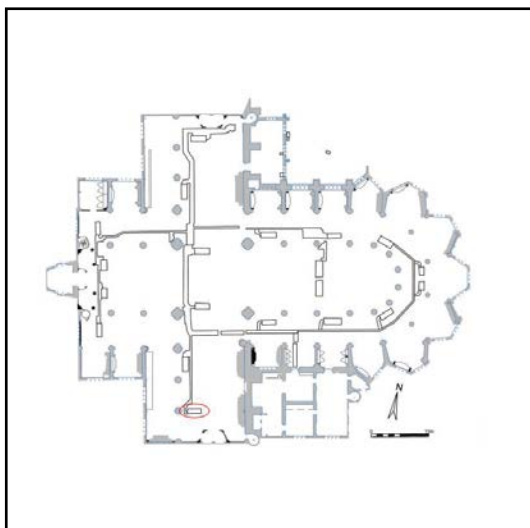
Figuur 66. Zicht op massief IX-1 in grondplan B.

oudere kerkfase. De zuidelijke uitsprong is te interpreteren als steunbeer. Aan de noordzijde is duidelijk een (binnen)hoek waarneembaar. Op het eerste grondplan is er wellicht zelfs sprake van opgaand muurwerk. De mooi afgewerkte blokken zijn hiervoor een aanwijzing. In een poging een datering te bekomen van deze muur, werd een mortelstaal ter analyse bezorgd aan het KIK. Helaas bleek er te veel fossiele koolstof in de mortel aanwezig, waardoor een onbetrouwbare en veel te oude datering werd bekomen.⁵⁷ Op basis van de bouwwijze kan wel gezegd worden dat deze fundering net zoals de muren in de zones VII en VIII toebehoort aan een Romaanse voorloper van de huidige kerk.

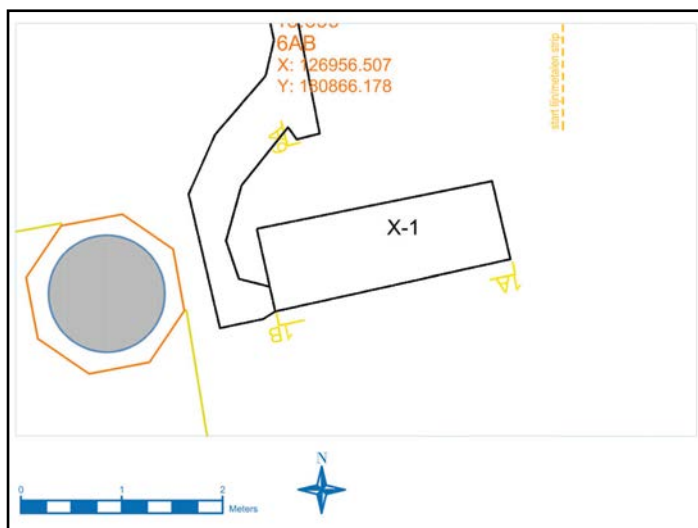
6.3.2.4.10.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de onderzochte funderingen.

⁵⁷ RICH-26504 leverde een datering op tussen 2280 BC en 2030 BC (3742 ± 35 BP).

Figuur 67. Situering van de werkput.

Figuur 68. Overzicht van de grondplannen in zone X.

Figuur 69: Grondplan op de maximale verstoringsdiepte.

6.3.2.4.11. Zone X

Deze convectorput (Fig. 67 & 68) bevindt zich in het zuidelijke transept. In deze zone is er maar 1 grondplan aangelegd waarbij het grondplan van de convectorput (grondplan A) overeenstemt met de maximale verstoringsdiepte (Fig. 69) (1 m ten opzichte van de bovenste vloer).

In deze zone kwamen geen muurmassieven, vloerrestanten of begravingen tevoorschijn.

6.3.2.4.11.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Net als bij de meeste andere zones, bevindt zich onder de huidige marmervloer (inclusief zandige opmaaklaag) een postmiddeleeuwse ophogingslaag uit de 18de-19de eeuw.

6.3.2.4.11.2. Sporen van begravingen:

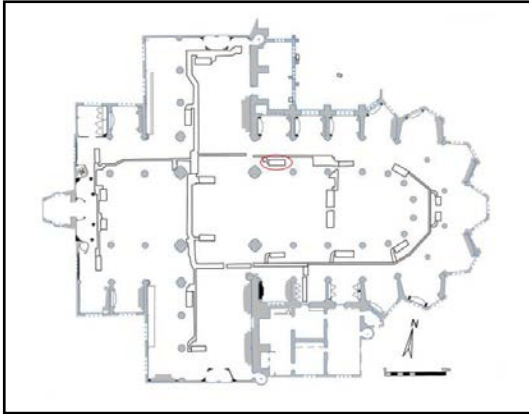
In deze zone zijn geen in situ begravingen aangetroffen. Wel is de stratigrafie te interpreteren als een laag (spoor X-1, spoorcombinatie IX-2) waarin meermaals begraven is. Dit is af te leiden uit de grote hoeveelheid verspit menselijk botmateriaal dat aanwezig is in deze lagen. De vondsten in deze laag zijn te plaatsen in de postmiddeleeuwen. De aanwezigheid van verschillende fragmenten faïence in dit pakket plaatst de datering ten vroegste na 1625.

6.3.2.4.11.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.11.4. Oudste sporen:

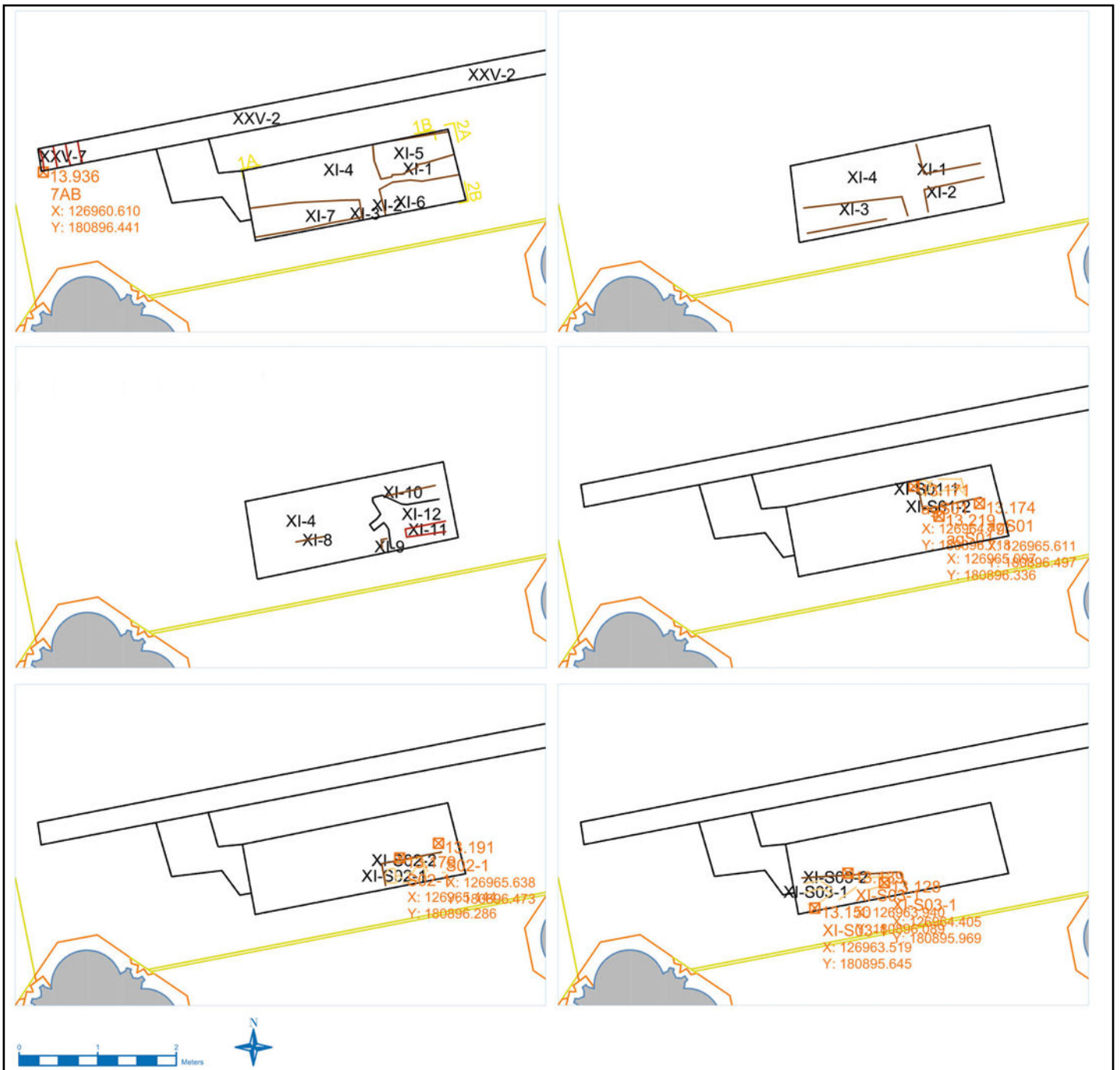
In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de 16de eeuw.

Figuur 70. Situering van de werkput.

6.3.2.4.12. Zone XI

Deze convectorput (Fig. 70 & 71) is gelegen net ten noorden van het schip, ongeveer centraal in de kerk. Er zijn in totaal 3 verschillende grondplannen aangelegd tot de maximale verstoringsdiepte van 1 m. Ook hier vangt onder de ophogingslaag een complexe stratigrafie aan van opeenvolgende begravingen en vergravingen. In totaal werden in deze zone drie inhumaties aangetroffen, allen in de vorm van kistbegravingen. Een eerste grondplan is aangelegd op een diepte van zo'n 70 cm onder de marmeren vloer.

Figuur 71. Overzicht van de grondplannen van zone XI. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, B, C, S01, S02, S03.

6.3.2.4.12.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Net als bij de meeste andere zones, bevindt zich onder de huidige marmervloer (inclusief zandige opmaaklaag) een postmiddeleeuwse ophogingslaag uit de 18de-19de eeuw.

6.3.2.4.12.2. Sporen van begravingen:

Onder de ophogingslaag konden in een complexe stratigrafie van begravingen en vergravingen op het eerste niveau (GRONDPLAN A) reeds 3 begravingen afgelijnd worden (Fig. 72). Het ging om 3 individuele begravingen in een houten kist. Op het bovenste grondplan waren reeds de kistaflijning en 1 schedel zichtbaar. Het tweede grondplan (GRONDPLAN B) (Fig. 73) toont de goede bewaring van de inhumaties. Op het 3de grondplan (Fig. 74) is er onder begraving XI-2 (dus in de zuidoostelijke hoek) een bakstenen muurtje waar te nemen (XI-11). Dit muurtje is waarschijnlijk te linken aan een grafkelder. Gezien deze buiten de aflijning van de convectorput lag, is deze niet verder vrij gelegd.

De begravingen waren west-oost georiënteerd, maar konden door de beperkte omvang van de convectorput niet volledig vrij gelegd worden.

Op basis van het beperkt en gefragmenteerd aangetroffen aardewerk in de graven en de lagen waarin deze zich bevonden, zijn deze begravingen ten vroegste in de 16de eeuw te situeren. Het gaat hier onder meer om een fragment van een grape in witbakkend aardewerk, en een rand van een grape in rood aardewerk.

Figuur 72. Grondplan A. Op dit niveau beginnen de grafkisten zich reeds af te lijnen.

Figuur 73. Grondplan B. Maximale verstoringsdiepte van de convectorput.

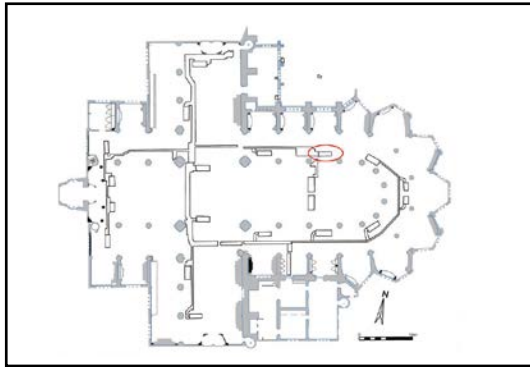
Figuur 74. Grondplan C. Onder begraving C. XI-3 was een muurtje C. XI-11 zichtbaar.

6.3.2.4.12.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.12.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de 16de eeuw.

Figuur 75. Situering van de werkput.

6.3.2.4.13. Zone XII

Deze zone (Fig. 75 & 76) is gelegen ten noordwesten van het schip, zo'n 7 m ten westen van zone XI. Ten westen van deze convectorput ligt de grotere convectorput XXV. Een deel van de sporen loopt dus door in deze put.

Er is één grondplan aangelegd op de maximale verstoringsdiepte van 1 m (grondplan A) (Fig. 77). Ook hier vangt onder de ophogingslaag een complexe stratigrafie aan van opeenvolgende begravingen en vergravingen. Op het grondplan is een duidelijke kistaflijning waar te nemen

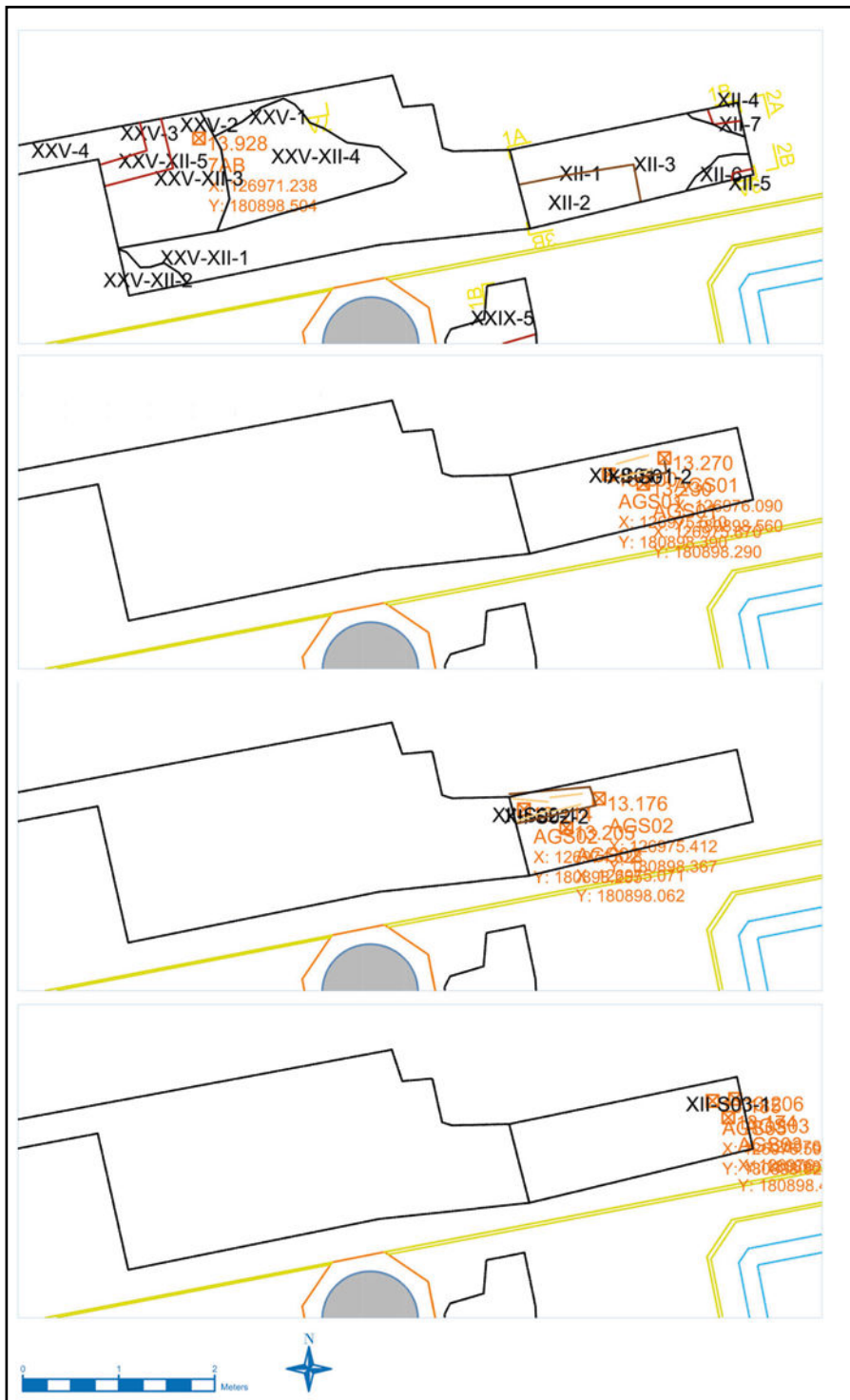
(graf XII-1), tezamen met een deel van de fundering van de huidige kerk (XII-5) en een hoek van een grafkelder (XII-4)

6.3.2.4.13.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Afgezien van de ophogingslaag uit de 18de-19de eeuw die zich in bijna alle putten bevindt, zijn er in deze zone ook nog sporen van de funderingen van de huidige kerk aangetroffen. In de zuidoostelijke hoek van de put (Fig. 78) bevond zich een hoek in kalkzandsteen die bestond uit drie op elkaar gemetste blokken steen. De mortel bestaat uit een kalkmortel met kalkstippen. Het gaat hier om een getrapte fundering van een van de zuilen van de kooromgang. Bovenop deze fundering ligt een sterk geroerd pakket, dat mogelijk te interpreteren is als de vulling van de aanleg sleuf voor deze fundering.

6.3.2.4.13.2. Sporen van begravingen:

In totaal werden in deze zone drie inhumaties en een grafkelder aangetroffen. De inhumaties betroffen allen kistbegravingen. De meestewaren slechts fragmentarisch bewaard. Van begraving XII-S01-1 zijn alleen de onderbenen bewaard gebleven. Graf XII-7 was quasi volledig verstoord door de aanleg van grafkelder XII-4. Slechts enkele

Figuur 76. Overzicht van de grondplannen van zone XII. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, S01, S02, S03.

Figuur 77. Zone XII, grondplan A.

Figuur 78. Coupe 2AB waarbij rechts het deel van de fundering te zien is. Links is de hoek van een grafkelder zichtbaar.

Figuur 79. Detail van de grafsteen op grafkelder XII-4.

ribben en een schouderblad bleven bewaard. Begraving XII-S02-1 is het meest compleet bewaard gebleven. Van deze begraving zijn de dijbenen en de onderbenen nog bewaard gebleven, tezamen met een stuk van de pelvis.

Spoorcombinatie XII-4 is een grafkelder (Fig. 79) met bovenaan een arduinsteen met frijnslag. Onder de arduinsteen liggen drie rijen rode dunne bakstenen in een mooi gemetst verband. Mogelijk was dit deel van de grafkelder bovengronds zichtbaar. Dit staat in contrast met de baksteenlagen eronder die zijn opgebouwd uit een mengeling van rode en iets paarsere bakstenen in een onregelmatig metselverband. De grafsteen is een arduinsteen van 8 cm dik die is ingelegd met witte letters. Bovenaan zijn de letters OST te lezen, onderaan de letters MONI. De hoek van de grafkamer is iets meer vrij gelegd, waarna er een gat in de kelder is geboord. Op die manier konden er enkele foto's genomen worden van de binnenkant. De kelder zelf is tijdens het archeologisch onderzoek niet betreden geweest (Fig. 80). In de kelder zijn er 3 grafkisten geplaatst. De middelste is zeer goed bewaard. De kisten langs weerszijden daarvan zijn grotendeels ingevallen. De ruimte van het (ton)gewelf van de grafkamer is breder dan de grafsteen die het afdekt.

De graven hebben geen daterende elementen opgeleverd. Maar het feit dat deze ouder zijn dan de 18de-19de-eeuwse opgevoerde lagen die dienden als opmaaklaag voor de huidige kerkvloer, wijst er op dat deze zeker ouder zijn dan deze fase.

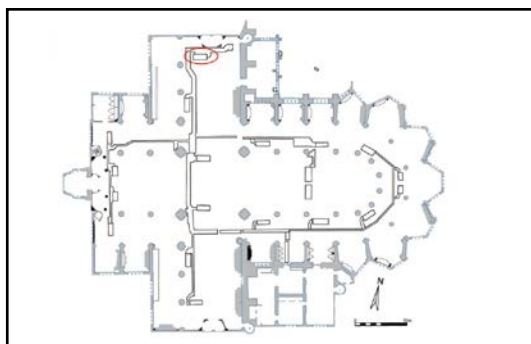
Figuur 80. Opname binnenin de grafkelder voordat deze werd gedicht. (Foto Dirk Wollaert).

6.3.2.4.13.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.13.4. Oudste sporen:

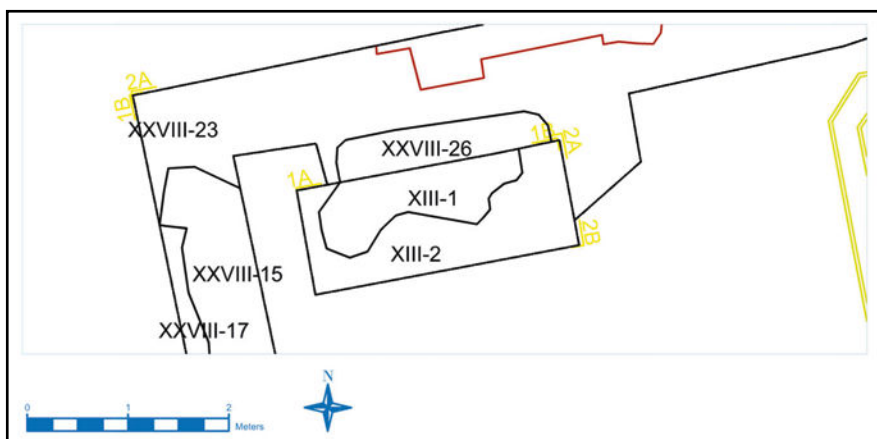
In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de 16de eeuw.

Figuur 81. Situering van de werkput.

6.3.2.4.14. Zone XIII

Deze zone (Fig. 81 & 82) is de meest noordelijke convectorput in het noordelijke transept. Aan de noordkant wordt deze put verbonden met de leidingensleuf XXVIII. De sporen moeten dus in verband worden bekeken met degene uit zone XXVIII. Deze zone heeft vrij weinig sporen opgeleverd, waardoor er slechts een grondplan is aangelegd tot op de maximale verstoringsdiepte van 1 m (grondplan A) (Fig. 83). In deze zone kwamen geen muurmassieven, vloerrestanten of begravingen tevoorschijn. Er werden enkel lagen met verspit

Figuur 82. Overzicht van de grondplannen in zone XIII.

menselijk bot aangetroffen, deels vergraven door een postmiddeleeuwse puinkuil (XIII-1).

6.3.2.4.14.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Net als bij de meeste andere zones, bevindt zich onder de huidige marmervloer (inclusief zandige opmaaklaag) een postmiddeleeuwse

ophogingslaag uit de 18de-19de eeuw. Hieronder bevond zich een puinkuil (XIII-1). In totaal zijn er in de puinkuil 146 stuks aardewerk aangetroffen. Het gaat om witbakkend aardewerk, faïence, faïence fine, porselein (kapucijnergoed), rood aardewerk en steengoed met engobe/zoutglazuur en steengoed van het type Westerwald. De vertegenwoordigde aardewerkcategorieën en vormen dateren de puinkuil na de 2de helft van de 18de eeuw.

6.3.2.4.14.2. Sporen van begravingen:

In deze zone zijn geen in situ begravingen aangetroffen. Wel is de stratigrafie te interpreteren als een laag (XIII-2) waarin meermaals begraven is. Dit is af te leiden uit de grote hoeveelheid verspit menselijk botmateriaal dat aanwezig is in deze lagen. De vondsten in deze laag zijn te plaatsen in de postmiddeleeuwen. De aanwezigheid van faïence fin in dit pakket plaatst de datering zelfs ten vroegste na 1750.

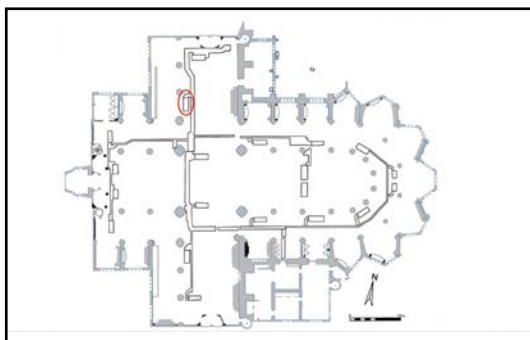
Figuur 83. Zone XIII, grondplan A.

6.3.2.4.14.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.14.4. Oudste sporen:

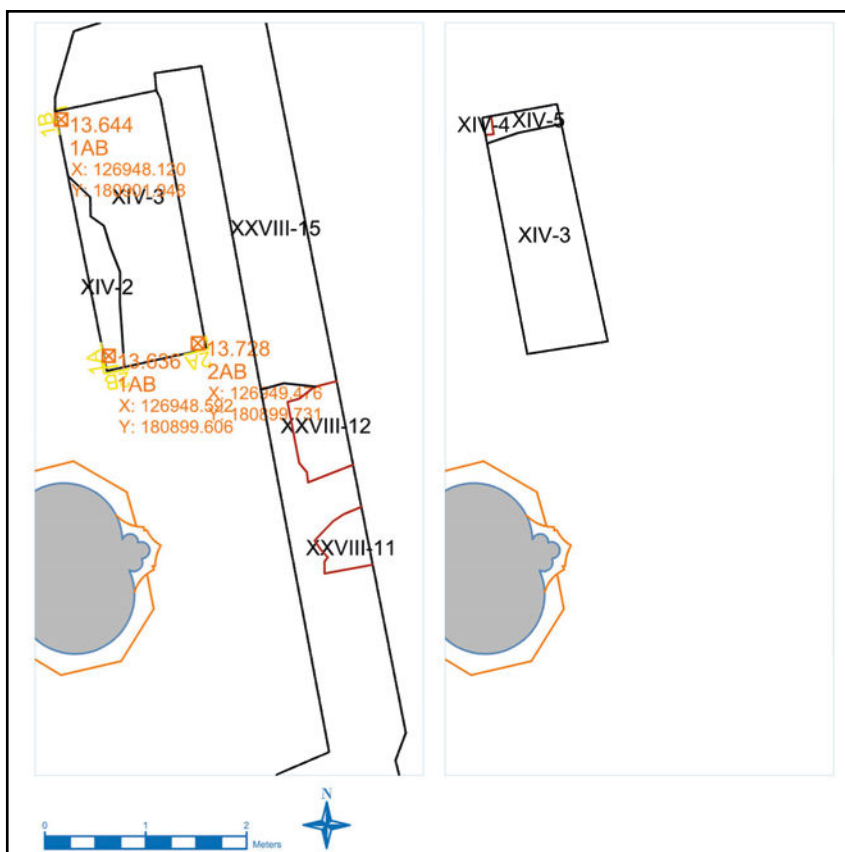
In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de 17de eeuw.

Figuur 84. Situering van de werkput.

6.3.2.4.15. Zone XIV

Convectorput zone XIV (Fig. 84 & 85) is gelegen in het noordelijke transept. Net ten oosten van deze convectorput loopt de leidingsleuf XXVIII. In totaal werden hier 2 grondplannen aangelegd, waarbij het laatste (grondplan B) overeenstemt met de maximale verstoringsdiepte (Fig. 87). Op het eerste grondplan (grondplan A) (Fig. 86) is naast lagen met verspit menselijk bot, een puinkuil waargenomen (XIV-1).

Figuur 85. Overzicht van de grondplannen in zone XIV. Van links naar rechts: A, B.

6.3.2.4.15.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Net als bij de meeste andere zones, bevindt zich onder de huidige marmervloer (inclusief zandige opmaaklaag) een postmiddeleeuwse ophogingslaag uit de 18de-19de eeuw. Hieronder bevindt zich een puinkuil. De puinkuil (XIV-1) was maximaal 30 cm dik en liep over de hele lengte van de sleuf. De kuil bevatte 21 stuks aardewerk waaronder faïence, rood lokaal gedraaid aardewerk en steengoed met engobe/zoutglazuur. Het aardewerk situeert deze kuil na het begin van de 18de eeuw.

6.3.2.4.15.2. Sporen van begravingen:

In deze zone zijn geen in situ begravingen aangetroffen. Wel is de stratigrafie onder de puinkuil te interpreteren als een laag waarin meermaals begraven is. Dit is af te leiden uit de grote hoeveelheid verspit menselijk botmateriaal dat aanwezig is in deze lagen. De vondsten (92 fragmenten aardewerk) in deze laag zijn te plaatsen in de postmiddeleeuwen en meer bepaald na het midden van de 18de eeuw. Hierdoor kan ook de datering van de eerder vernoemde puinkuil XIV-1 aangepast worden naar na de 2de helft van de 18de eeuw.

In de noordwestelijke hoek van de sleuf kwam er op de maximale verstoringsdiepte een fragment van een bakstenen muur aan het licht (XIV-4). Gezien de positie van deze bakstenen muur is het onmogelijk om de precieze interpretatie van deze muur te achterhalen, maar waarschijnlijk gaat het hier ook om een grafkelder.

6.3.2.4.15.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

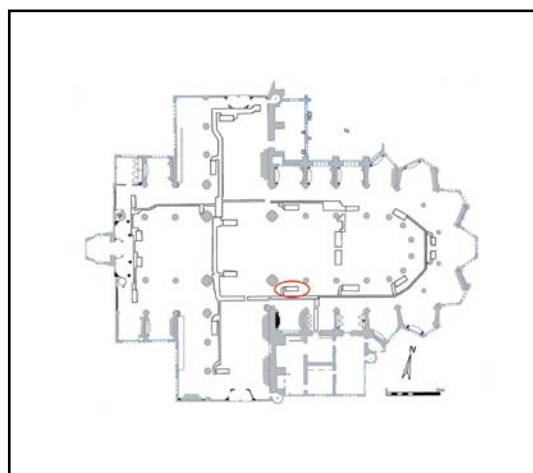
Figuur 86. Zone XIV, grondplan A.

Figuur 87. Zone XIV, grondplan B.

6.3.2.4.15.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan het midden van de 18de eeuw. Alleen het hierboven vermelde muurfragment kan mogelijk een iets oudere datering hebben.

Figuur 88. Situering van de werkput.

6.3.2.4.16. Zone XV

Deze zone (Fig. 88 & 89) is gelegen centraal aan de zuidzijde van de kooromgang op zo'n 7 m ten westen van zone III. Voor een goed begrip van de archeologische restanten in de ondergrond zijn er in deze zone twee grondplannen (Fig. 90 & 92) aangelegd, waarbij het laatste (grondplan B) overeenstemt met de maximale verstoringsdiepte.

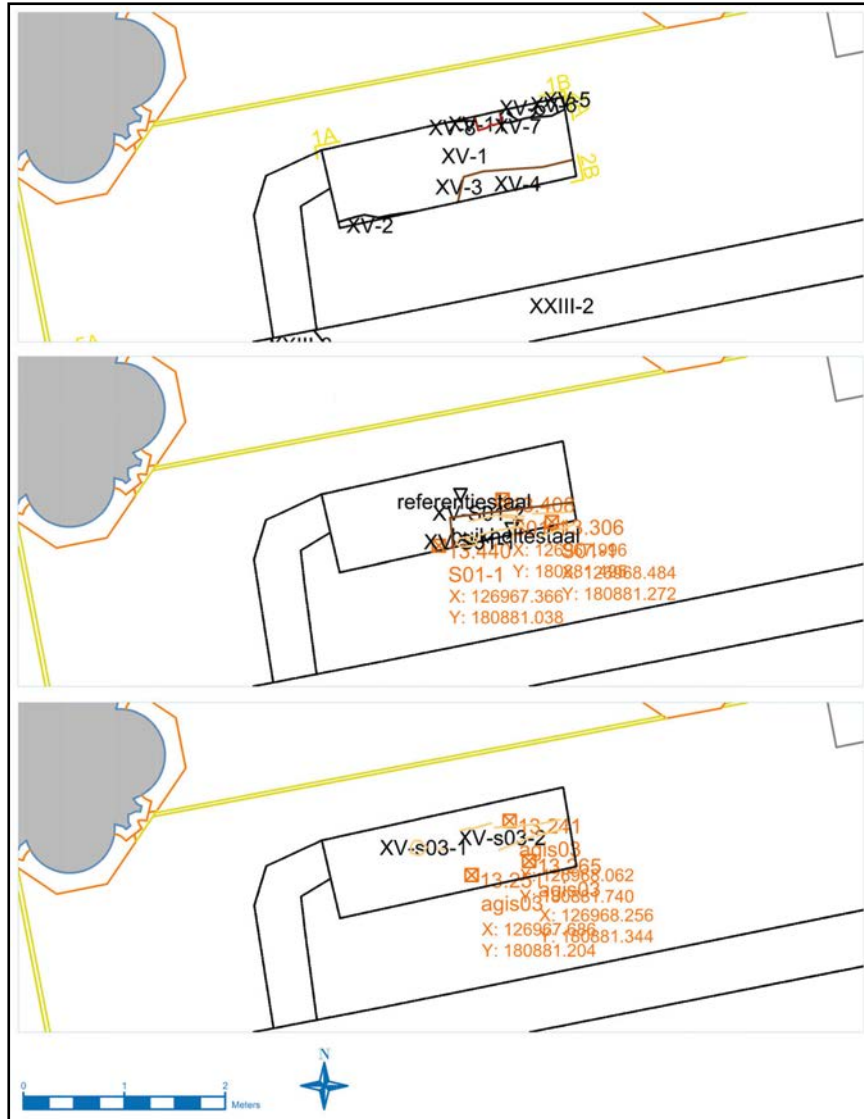
6.3.2.4.16.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Net als bij de meeste andere zones, bevindt zich onder de huidige marmervloer (inclusief zandige opmaaklaag) een postmiddeleeuwse ophogingslaag uit de 18de-19de eeuw. Daarnaast bevinden er zich een aantal vergraven lagen in deze zone. De oudste, en zeer heterogene, laag (XV-9) bevat in totaal 11 scherven. De vormtypes (een teil en een minigrabe in rood lokaal gedraaid aardewerk) wijzen op

een datering in de 16de eeuw. Gezien het kleine vondstenbestand is deze datering onder voorbehoud. In deze laag is een kuil (XV-8) ingegraven (Fig. 91), maar deze bevatte geen dateerbare vondsten.

Figuur 90. Zone XV, grondplan A.

Figuur 89. Overzicht van de grondplannen van zone XV. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, B, S01, S02, S03, S04.

Figuur 91. profiel 1AB met kuil XV-8.

6.3.2.4.16.2. Sporen van begravingen:

In de zone zijn er vier goed bewaarde, fragmentarische graven aangetroffen in sterk verstoorde lagen met talrijke fragmenten verspit bot. Het betreft in alle gevallen kistbegravingen. Begraving XV-S01-1 is voor het grootste deel bewaard, enkel de knieën en onderbenen staken nog in de sleufwand. Bij graf XV-S02-1 is een deel van de ledematen

Figuur 92. Grondplan B in zone XV.

(armen) vergraven, maar is de rest van het lichaam tot ongeveer halverwege de onderbenen bewaard gebleven. Begraving XV-S03-1 is voor het grootste deel vergraven. De schedel, linkerarm en deel van de pelvis met de benen zijn nog *in situ* bewaard. De romp is geheel vergraven door een recentere begraving. Bij begraving XV-S04-1 ontbreekt de schedel. Het skelet is bewaard tot en met de knieën.

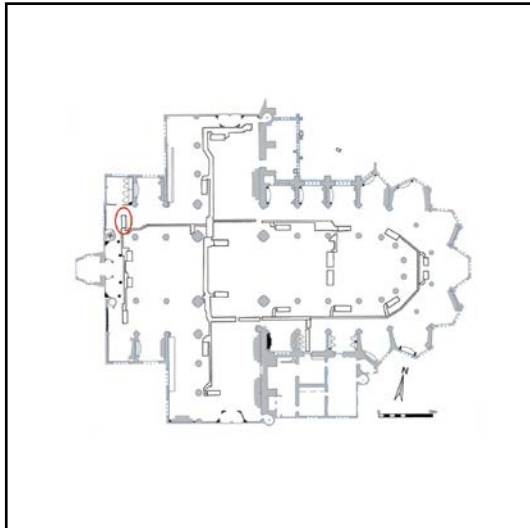
Er is daarnaast ook een fragment van een muur aangetroffen die gebouwd was met herbruikte bakstenen. Er was immers op de bakstenen nog oudere, bruine kalkmortel waar te nemen. Waarschijnlijk maakt dit muurfragment deel uit van een grafkelder.

6.3.2.4.16.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.16.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de 16de eeuw.

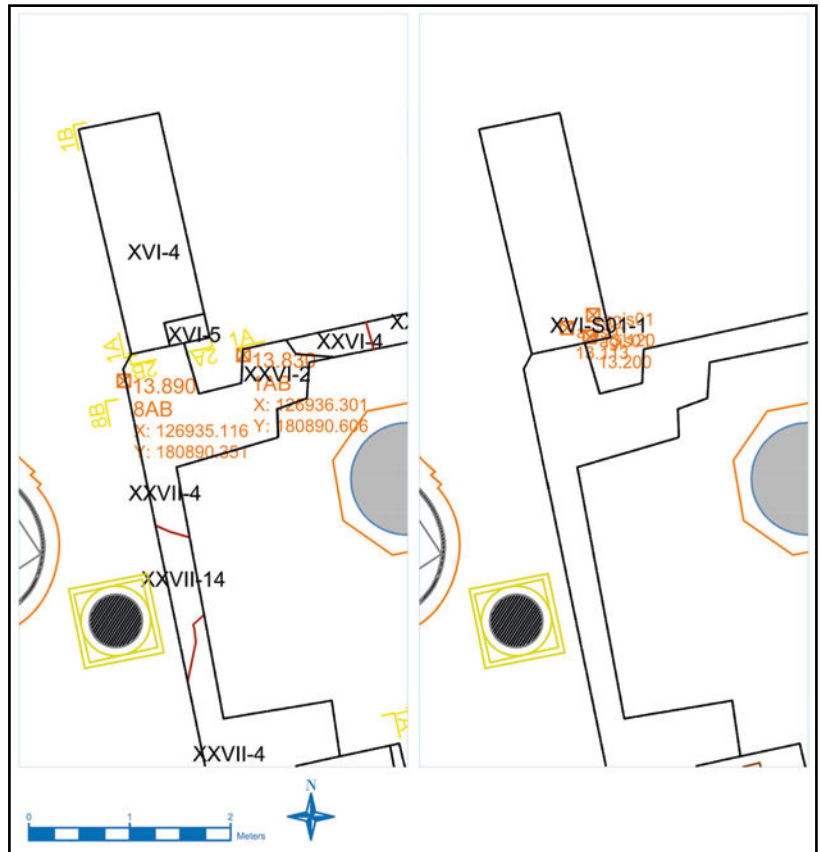
Figuur 93. Situering van de werkput.

6.3.2.4.17. Zone XVI

Zone XVI (Fig. 93 & 94) ligt in het noordelijke deel van het westportaal, op ongeveer 5 m ten noorden van put IV. De put heeft slechts een beperkt gamma aan gegevens opgeleverd. De lagen in de put bevatten grote hoeveelheden verspit menselijk bot en de restanten van één begraving. Er is één grondplan aangelegd op de maximale verstoringsdiepte van de put (Fig. 95).

6.3.2.4.17.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Net als bij de meeste andere zones, bevindt zich onder de huidige marmervloer een zandige opmaaklaag. In de putwand zitten onder dit pakket verschillende kuilen (XVI-3 en XVI-2). Spoorcombinatie XVI-3 heeft geen vondsten opgeleverd, maar kuil XVI-2 (jonger dan XVI-3) leverde wel 23 aardewerkfragmenten op. Het gaat om Maaslands aardewerk, grijs aardewerk, rood lokaal gedraaid aardewerk, steengoed met

Figuur 94. Overzicht van de grondplannen in zone XVI. Van links naar rechts: A, S01.

Figuur 95. Zone XVI, grondplan A.

engobe/zoutglazuur en steengoed van het type Westerwald. Het voorkomen van steengoed van het type Westerwald wijst op datering na 1580⁵⁸. In dat jaartal vangt de productie van het Westerwald steengoed aan.

6.3.2.4.17.2. Sporen van begravingen:

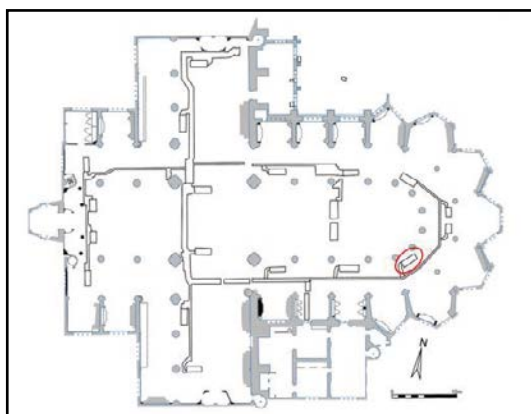
Op grondplan A, de onderzijde van de verstoring, is enkel een sterk vergraven laag met verspit menselijk bot te zien (XVI-4). Deze laag kan op basis van het aardewerk slechts ruim na de 16de eeuw worden gedateerd. Het gaat hier om de laag waar gedurende een lange periode verschillende begravingen in hebben plaats gevonden. Het graven van kuil XVI-2 zorgde ervoor dat deze inhumaties grotendeels verdwenen zijn, met uitzondering van een graf op de bodem van de werkput (spoorcombinatie XVI-5 met skelet XVI-S01-1). Het gaat slechts om een zeer fragmentarisch bewaard menselijk skelet, waarvan enkel nog de ribben in anatomisch verband zijn gevonden. De rest van het skelet is niet meer bewaard. De kistaflijning is wel nog zichtbaar in het vlak.

6.3.2.4.17.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.17.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de 16de eeuw.

Figuur 96. Situering zone XVII.

6.3.2.4.18. Zone XVII

Zone XVII betreft een convectorput (Fig. 96 & 97) gelegen in het zuidelijk deel van de kooromgang. In totaal werden hier 4 grondplannen aangelegd, waarbij het laatste (grondplan D) overeenstemt met de maximale verstoringdiepte.

6.3.2.4.18.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

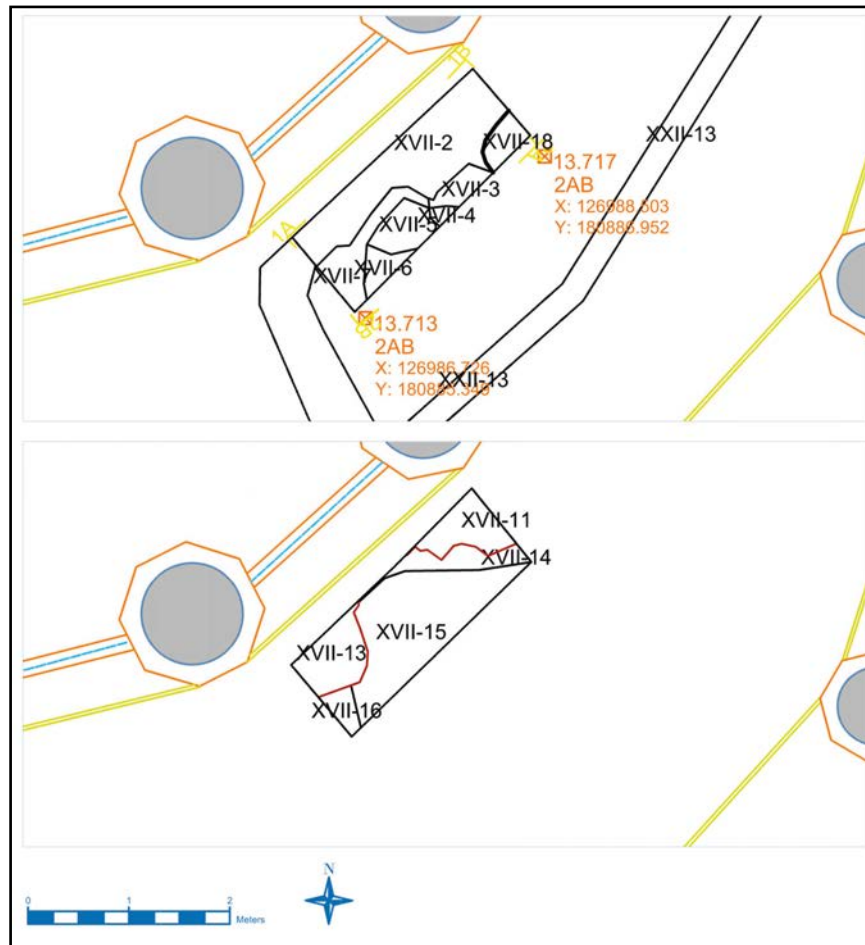
Net als bij de meeste andere zones, bevindt zich onder de huidige marmervloer een zandige opmaaklaag (XVII-1). Hieronder bevindt zich de opvulling van de bouwsleuf (spoorcombinaties: XVII-2, XVII-5, XVII-7, XVII-14, XVII-17) die gemaakt is voor de bouw van de funderingen van de zuilen (XVII-11) die het koor begrenzen (Fig. 98 & 99). Deze bevatten verschillende aardewerkvondsten die te dateren zijn in de late middeleeuwen. De vondst van de rand van een steelkom in rood lokaal gedraaid aardewerk plaatst de aanleg van de bouwsleuf minstens na 1450. Dit klopt met de historische bevindingen die de bouw van het koor plaatsen tussen 1479/1480 en 1500 (zie 5.1.2.3). De funderingen (XVII-11) zijn opgebouwd met baksteenbrokken die een breedte hebben van 12 cm en zijn gevoegd met een harde grijze kalkmortel.

6.3.2.4.18.2. Sporen van begravingen:

De insteek van de funderingen van de zuilen (spoorcombinaties: XVII-2, XVII-5, XVII-7, XVII-14, XVII-17) doorsnijdt twee oudere pakketten. XVII-3 is te interpreteren als een ophoging die XVII-8 afdekt. Deze laag is een vergraven laag die menselijk bot bevat. Hierin zijn geen volledige begravingen aangetroffen. Op basis van de vondsten is ook dit pakket te dateren na 1450. Ook hier is de rand van een steelkom in rood lokaal gedraaid aardewerk aanwezig.

6.3.2.4.18.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

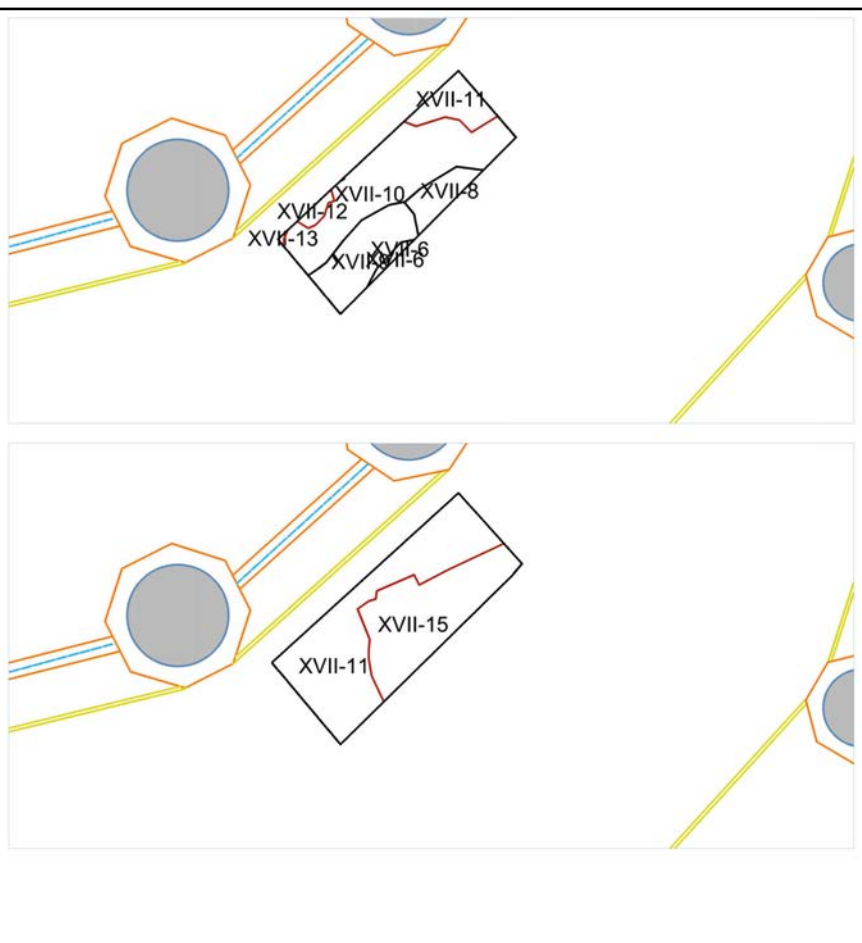
Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfasen die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

Figuur 97. Overzicht van de grondplannen van zone XVII. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, B, C, D.

Figuur 98. Grondplan C in zone XVII. De funderingen van de zuilen van de kooromgang zijn duidelijk zichtbaar.

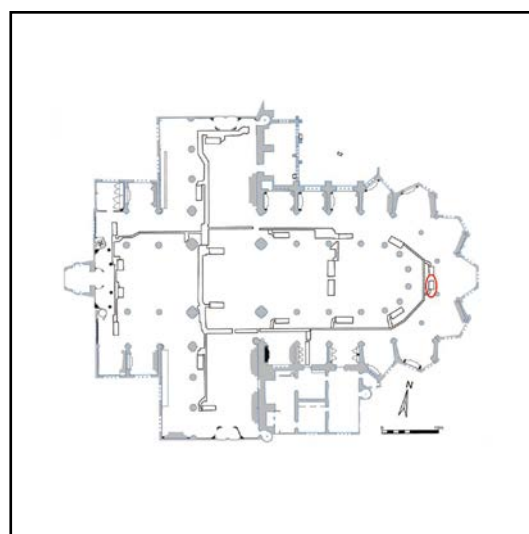
Figuur 99. Grondplan D in zone XVII. De funderingen van de zuilen van de kooromgang zijn duidelijk zichtbaar.

6.3.2.4.18.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de 15de eeuw.

6.3.2.4.19. Zone XVIII

Deze zone (Fig. 100 & 101) is gelegen achter het koor en in de kooromgang op zo'n 2 m ten zuiden van zone XIX. De beide convectorputten worden verbonden door de leidingsleuf XXII. Doordat de beide werkputten zo dicht bij elkaar gelegen zijn, zijn er ook spoorcombinaties gemaakt die aanwezig zijn in de beide zones. Sommige spoornummers dragen dus een spoorcombinatienummer van een andere zone. In de werkput XVIII zijn er 2 grondplannen (Fig. 102) aangelegd, waarbij grondplan B zich bevindt op de maximale verstoringsdiepte.

Figuur 100. Situering van de werkput.

6.3.2.4.19.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

De put bevatte op het hoogste niveau naast opmaaklagen voor de huidige kerkvloer ook een

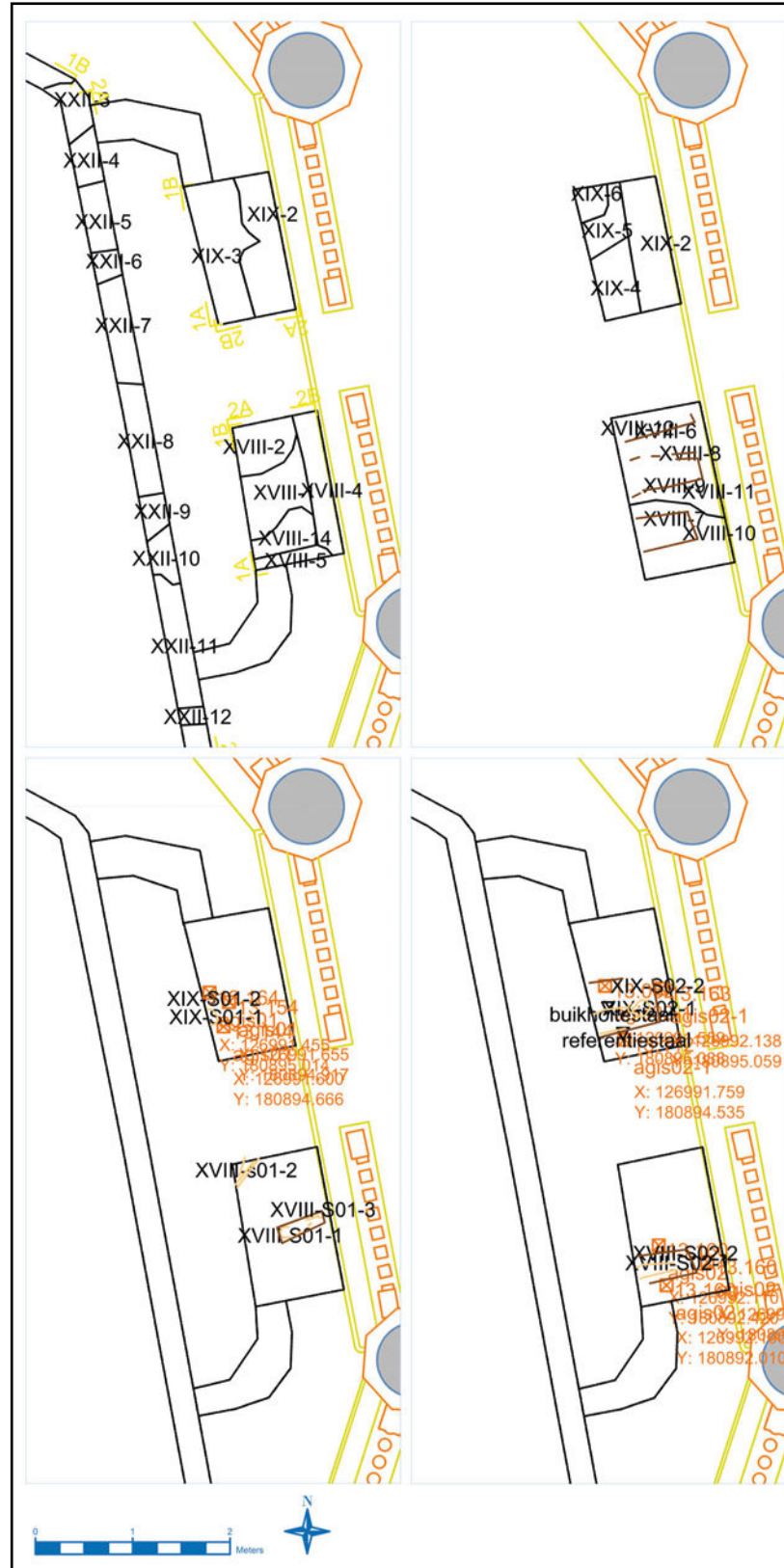

Figuur 102. Zone XVIII, grondplan A.

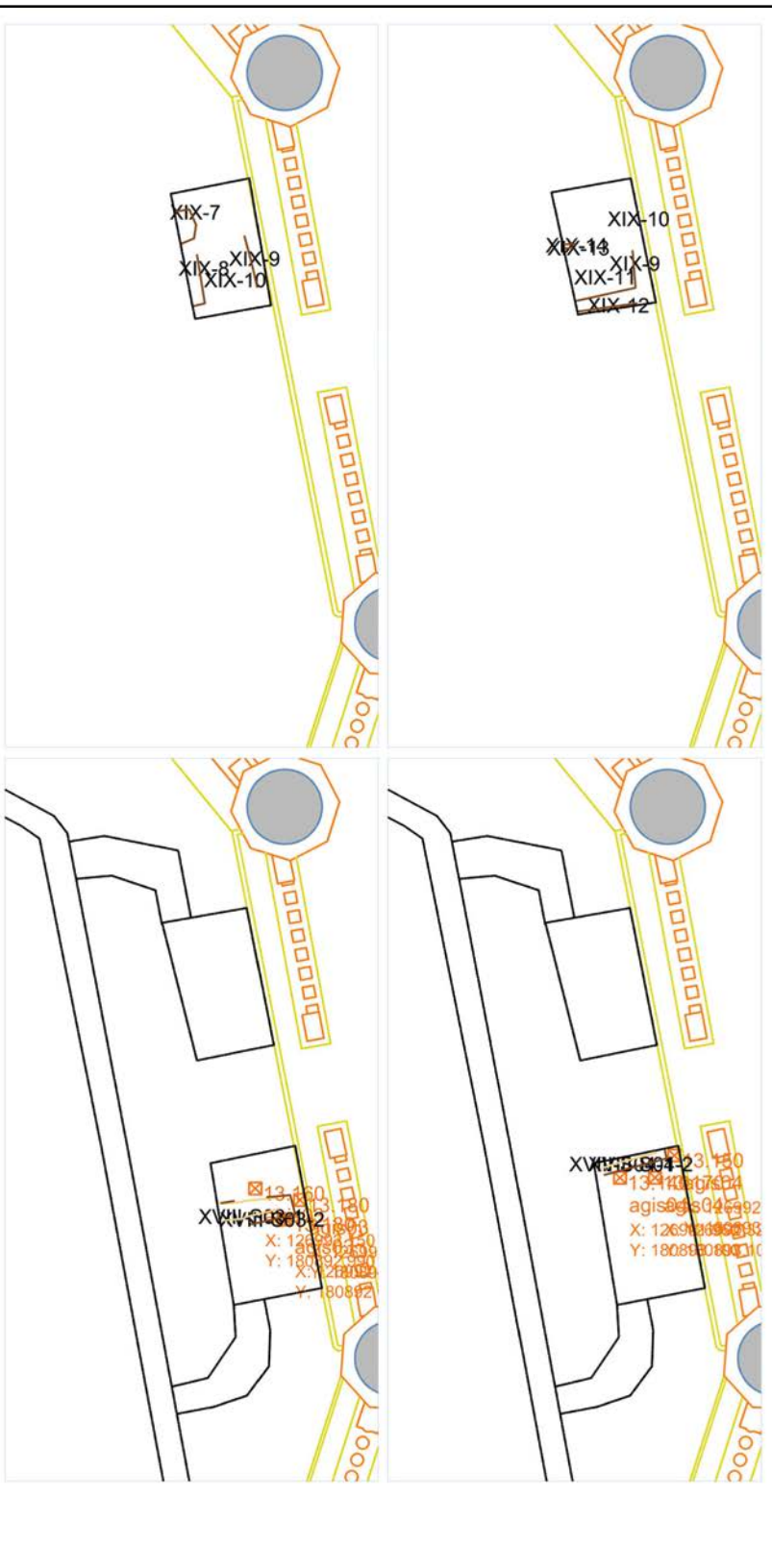

Figuur 103. Zijaanzicht op muur XVIII-15 (links) en XVIII-16 (rechts).

funderingsmuur/kettingmuur van één van de koorkapellen, met name in de oostelijke sleufwand. Er is een duidelijke chronologie te zien tussen de twee muren (Fig. 103). Muur XVIII-16 is de oudste muur. Het gaat om een bakstenen muur met bakstenen van hoogte 6 cm die gemetst is met een zeer harde kalkmortel. Het metselverband is niet volledig zichtbaar, maar waarschijnlijk gaat het om een halfsteens verband. Muur XIX-18 (spoor XVIII-15) is er in een latere fase tegen gezet. Deze kettingmuur is gebouwd in baksteen met formaat 23,5 x

Figuur 101. Overzicht van de grondplannen van zone XVIII en XIX. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, B, C, D, S01, S02, S03, S04.

Figuur 104. Opname van grondplan B (= maximale verstoringsdiepte) met van links naar rechts XVIII-S04-1, XVIII-S03-1 en XVIII-S02-1.

? x 4,5 cm. De bakstenen zijn in een kruisverband gemetst met een zeer harde grijze mortel. De muur is onmiddellijk onder de boord van de huidige kerkvloer te zien. De muur is gezet in een insteek (spoor XVIII-4, spoorcombinatie XIX-2). Deze spoorcombinatie wordt gedateerd op basis van 22 scherven aardewerk. Het gaat om fragmenten in grijs lokaal gedraaid aardewerk, rood lokaal gedraaid aardewerk (grape, papkom, teil), pijpaaarde, faience en steengoed met engobe/zoutglazuur. De aanwezigheid van de faience plaatst deze spoorcombinatie na of in het tweede kwart van de 17de eeuw. Deze insteek oversnijdt enkele kuilen (XVIII-2 en XVIII-5), waarin er echter geen dateerbaar materiaal is aangetroffen.

6.3.2.4.19.2. Sporen van begravingen:

Naast verspit botmateriaal in de verschillende ophogingslagen in de kuilen, zijn er ook vier *in situ* kistbegravingen (Fig. 104) en een knekelput teruggevonden. De bovenste begravingen bestonden respectievelijk uit een kindbegraving (XVIII-S01-1) en een fragment van een

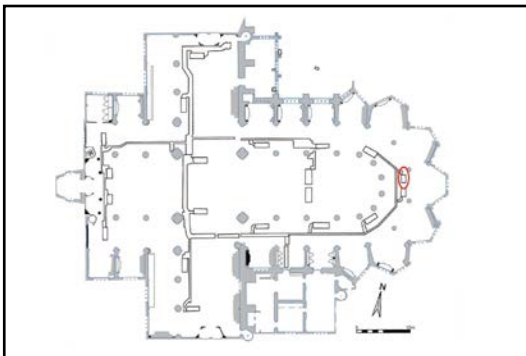
knekelput (XVIII-S01-2). Deze knekelput onderscheidde zich duidelijk van het verspit bot in de laag omdat er verschillende grote beenderen en schedel tezamen waren gelegd. Op grondplan B kwamen nog eens 3 begravingen aan het licht. De graven zijn parallel in een W-O oriëntatie gelegd en zijn allemaal begraven in een houten kist. De begravingen in XVIII-7 en XVIII-9 zijn zeer goed bewaard, maar slechts ten dele blootgelegd. Het gaat enkel om de onderbenen, knieën en deel van de bovenbenen. Bij de begraving in XVIII-6 is er een grotere verstoringsgraad bij het bewaarde botmateriaal. Het lichaam is een stuk meer blootgelegd, maar er is reeds een deel van de bovenbenen verdwenen. In de graven zijn er geen elementen aangetroffen die indicaties kunnen geven over de datering.

6.3.2.4.19.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.19.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de 17de eeuw.

Figuur 105. Situering van de werkput.

6.3.2.4.20. zone XIX

Deze zone (Fig. 101 & 105) is gelegen achter het koor in de kooromgang op zo'n 2 m ten noorden van zone XVIII. De beide convectorputten worden verbonden door de leidingsleuf XXII. Doordat de beide werkputten zo dicht bij elkaar gelegen zijn, zijn er ook spoorcombinaties gegeven voor de beide zones. Een deel van de sporen is op die manier reeds besproken in hoofdstuk 5.3.2.4.19. Om tot een goed begrip van de zone te komen zijn er 4 grondplannen aangelegd, waarbij grondplan D zich bevindt op de maximale verstoringsdiepte.

Figuur 106: zijaanzicht van XIX-17 en XIX-18.

Figuur 107. Zone XIX: de lagen met verspit bot zijn duidelijk waarneembaar in het profiel.

Figuur 108. Zone XIX, grondplan D. De kistaflijningen zijn duidelijk zichtbaar.

6.3.2.4.20.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Er zijn in deze zone twee muren teruggevonden die in verband te brengen zijn met de huidige kerk namelijk XIX-17 en XIX-18 (Fig. 106) (zie 5.3.2.4.19.1). Deze muren behoren tot de fundering van de kooromgang. Er is tussen de beide muren wel een naad waar te nemen, maar waarschijnlijk behoren deze toch tot dezelfde bouwfase. De naad is op die plek aanwezig omdat de fundering van de kooromgang in hoeken is gebouwd. De baksteenformaten van de beide muren zijn immers gelijk (24/23,5 x 11,5/12 x 5), en ook de gebruikte mortel komt sterk overeen. Net als in put XVIII ligt de huidige kerkvloer onmiddellijk bovenop deze kettingmuur.

6.3.2.4.20.2. Sporen van begravingen:

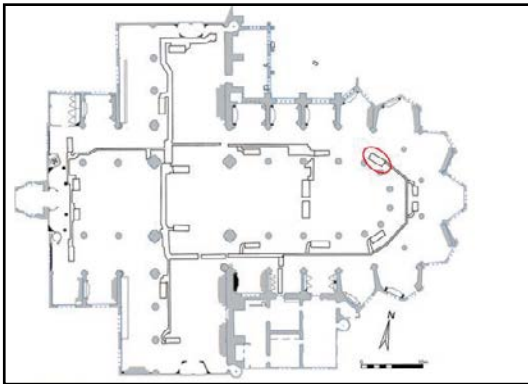
Net onder de kerkvloer bevond zich een sterk vergraven laag met veel botfragmenten en stukken bouwpuin. Deze laag (die ook in zone XVIII aanwezig was) heeft geen daterende elementen opgeleverd (Fig. 107). Op verschillende niveaus in de convectieput zijn er aflijningen van grafkisten waargenomen (Fig. 108).

6.3.2.4.20.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.20.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de late middeleeuwen.

Figuur 109. Situering zone XX.

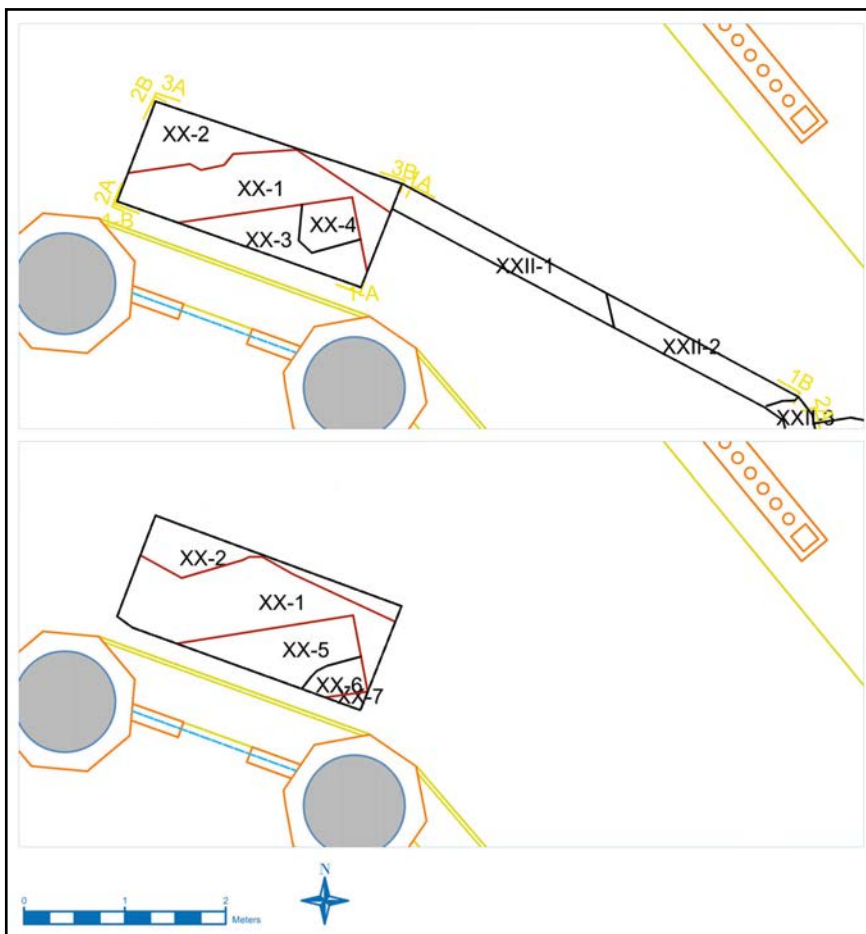
6.3.2.4.21. Zone XX

Zone XX (Fig. 109 & 110) betreft een convectorput gelegen in het noordelijk deel van de kooromgang. In totaal werden hier twee grondplannen aangelegd, waarbij het laatste (grondplan B) overeenstemt met de maximale verstoringsdiepte.

6.3.2.4.21.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Net als bij de meeste andere zones, bevindt zich onder de huidige marmervloer een zandige opmaaklaag. Hieronder bevinden zich enkele postmiddeleeuwse ophogingslagen (XX-2 en XX-8). Spoorcombinatie XX-2 bevatte onder andere een scherf faience en een scherf steengoed uit Westerwald. Dit laat toe om de laag minstens na 1625 te dateren. Onder deze pakketten bevinden zich verschillende funderingen. In de eerste plaats gaat het om muur XX-7 en het westelijke uiteinde van muur XX-1 (Fig. 111). Deze zijn te interpreteren als de funderingen van pijlers van de kooromgang en zijn vervaardigd uit kalkzandsteen. Een muur in baksteen (23,5/24,5 x 12 x 5/5,5 cm) verbindt beide funderingen met elkaar. Deze muur in een rechte

hoek is aan de binnenzijde mooi afgewerkt, terwijl de buitenzijde grof gemetst is. De buitenkant van de hoek is gedeeltelijk afgebroken. De functie van deze muur is onduidelijk. Een interpretatie als kettingmuur lijkt plausibel door de verbinding met de funderingen van de zuilen van de kooromgang, al is een interpretatie als grafkelder of fundering voor een bovengrondse constructie ook niet uit te sluiten.

Figuur 110. Overzicht van de grondplannen van zone XX. Van links naar rechts en van boven naar onder: A, B.

6.3.2.4.21.2. Sporen van begravingen:

Aan de buitenzijde van XX-1 bevinden zich verschillende lagen onder XX-2 en XX-8 die te interpreteren zijn als vergraven lagen die menselijk bot bevatten. Hierin zijn geen volledige begravingen aangetroffen.

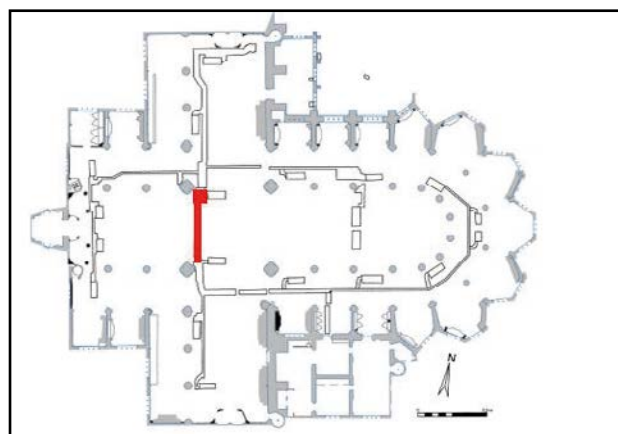
Figuur 111. Zicht op XX-1 en XX-7.

6.3.2.4.21.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.21.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de 16de eeuw.

Figuur 112. Situering zone XXI.

6.3.2.4.22. Zone XXI

Zone XXI (Fig. 112) betreft een leidingsleuf gelegen ter hoogte van de viering, tussen zone VII en VIII. Het noordelijke gedeelte van leidingsleuf XXI diende uitgebreid te worden in functie van een funderingsput (zowel in oppervlakte als in diepte). In totaal werden hier vier grondplannen (Fig. 52) aangelegd, waarbij het laatste (grondplan D) overeenstemt met de maximale verstoringsdiepte. Deze zone bleek een complexe stratigrafie te bevatten van oude vloerniveaus, muurresten en restanten van grafkelders. Ter hoogte van de verbinding met put VII werd ook het verdere verloop van het natuurstenen muurmassief geregistreerd. Ten gevolge van deze complexiteit werd uiteindelijk beslist de funderingsput te verplaatsen naar de andere zijde van de zuil.

6.3.2.4.22.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Net als bij de meeste andere zones, bevindt zich onder de huidige marmervloer een zandige opmaaklaag. Onder deze laag bevindt zich aan noordwestelijke zijde van de viering een deels bewaarde vloer in baksteen (Fig. 113) (spoor XXI-2, spoorcombinatie VII-1).⁵⁹ Tot welke bouwphase deze kan gerekend worden en met welke muren hij correspondeert is onduidelijk. De vloer was aan zuidelijke zijde uitgegraven. Het gerecupereerde aardewerk plaatst dit uitbraakspoor (VII-2) in de 16de eeuw.⁶⁰ Onder de vloer kon een zandige opmaaklaag herkend worden, die op basis van een scherp rood aardewerk voorlopig eveneens ten laatste in de 16de eeuw te plaatsen is. Op basis van de voorlopige datering in de 16de eeuw kan verondersteld

⁵⁹ Spoor XXI-2 werd ook aangetroffen in de noordwestelijke hoek van onderzoeksput VII (spoor VII-1).

⁶⁰ Datering onder voorbehoud, op basis van 3 stuks rood aardewerk, waaronder een grape.

Figuur 113. Zone XXI, grondplan A met links de bewaarde vloer VII-1.

Figuur 114. Zone XXI, grondplan D met rechts de pijlerfundering XXI-13 en bovenaan de uitgekapte bakstenen fundering XXI-5.

Figuur 115. Zone XXI, grondplan B met detail van de grafsteen in pijlerfundering XXI-13.

worden dat vloer VII-1 behoort tot een bouwfase van de huidige kerk.

Op een dieper niveau komt onder deze vloer de fundering (XXI-13) (Fig. 114) te voorschijn van de naast de funderingsleuf gelegen zuil. Deze fundering is opgebouwd uit baksteen (? x 11/12 x 5,5/6 cm). Aan de bovenzijde van de fundering zijn een herbruikte versierde grafsteen in Doornikse kalksteen en gerecupereerde tegels in kalkzandsteen (26 x 26 x ? cm) gebruikt (Fig. 115).

6.3.2.4.22.2. Sporen van begravingen:

Er zijn geen sporen van in situ begraving aangetroffen in deze onderzoekszone. Wel bevinden er zich verschillende lagen onder de opmaaklaag van huidige kerkvloer die te interpreteren zijn als vergraven lagen die menselijk bot bevatten. Hierin zijn geen in situ begravingen aangetroffen (Fig. 116).

6.3.2.4.22.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

De fundering van de pijler (XXI-13) doorgraaft een ouder fundament in baksteen (XXI-5) (Fig. 117). Dit valt op te maken aan de sporen van uitkapping aan de noordzijde. Het bevindt zich in het verlengde van de muur in Doornikse kalksteen in zone VII (VII-15) en overbouwt deze muur. Hoe dit muurfragment te interpreteren is, is niet duidelijk. Gaat het om een uitbreiding van de oudere kerkfase in Doornikse kalksteen of zijn het de restanten van een recentere

Figuur 116. Zicht op leidingsleuf XXI. Het verspitte menselijk bot is duidelijk zichtbaar.

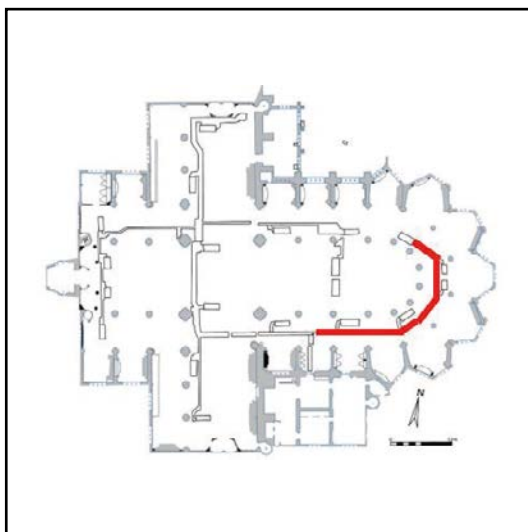

Figuur 117. Zone XXI, grondplan D met muur XXI-5 in het verlengde van VII-15.

grafkelder die op zijn beurt vergraven is voor de constructie van de pijler van de huidige kerk.

6.3.2.4.22.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de massieven in Doornikse kalksteen.

Figuur 118. Situering van de leidingsleuf.

6.3.2.4.23. Zone XXII

Deze zone (Fig. 118) is gelegen aan de oostelijke en zuidelijke kant van de kooromgang, en verbindt de convectorputten III, XVII, XVIII, XIX en XX. Deze zone is een leidingsleuf die onmiddellijk tot de maximale verstoringdiepte is uitgegraven geweest (= 40 cm onder de huidige kerkvloer). Gezien de beperkte diepte waarop de sleuven zijn uitgegraven geweest is de informatiewaarde uit deze sleuf eerder beperkt.

6.3.2.4.23.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

De sleuf bevatte overwegend (ophogings)lagen en een (mogelijke) puinkuil. Met uitzondering van XXII-13 hebben deze lagen geen daterende elementen opgeleverd. Deze (ophogings)lagen dienden waarschijnlijk als fundering voor

Figuur 119. Muur XXII-14 in het vlak.

de aanleg van de huidige kerkvloer. In laag XXII-13 zijn er 25 fragmenten aardewerk terug gevonden. Het gaat om een heterogene samenstelling van grijs en rood lokaal gedraaid aardewerk, steengoed met engobe/zoutglazuur, majolica en porselein. De aanwezigheid van het porselein plaats de datering van deze lagen na het begin van de 17de eeuw. Afgezien van deze lagen zijn er geen sporen of muurresten teruggevonden die in verband konden worden gebracht met bouwfases van de huidige kerk.

6.3.2.4.23.2. Sporen van begravingen:

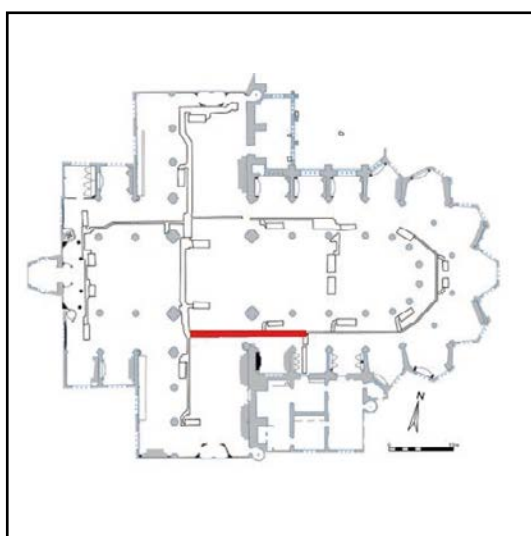
In deze zone zijn er geen sporen van begraving teruggevonden. Er is wel een fragment van een bakstenen muur teruggevonden dat vermoedelijk toebehoort heeft aan een grafkelder. Deze muur (XXII-14) (Fig. 119) is gemetsel in baksteen (formaat 24 x 11 x 6 cm) met een grijzig bruine zandmortel. Aan de noordelijke lange zijde is er pleister aangebracht.

6.3.2.4.23.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.23.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen die ouder zijn dan de 17de eeuw.

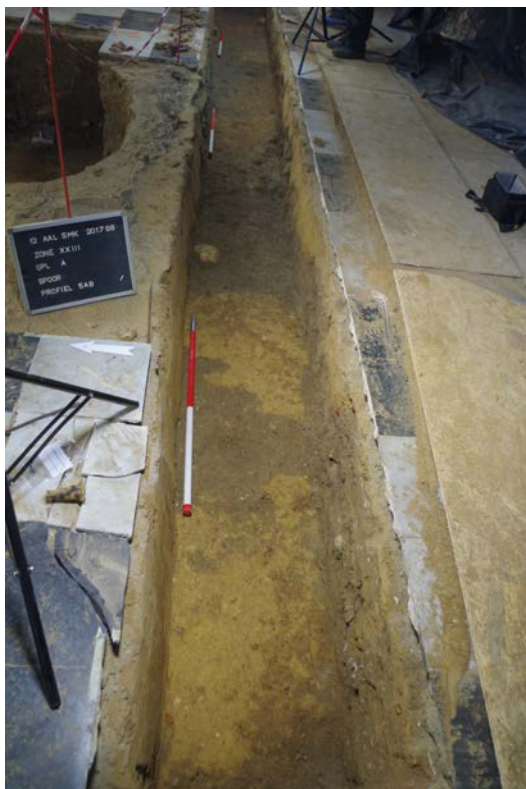
Figuur 120. Situering van de leidingsleuf.

6.3.2.4.24. Zone XXIII

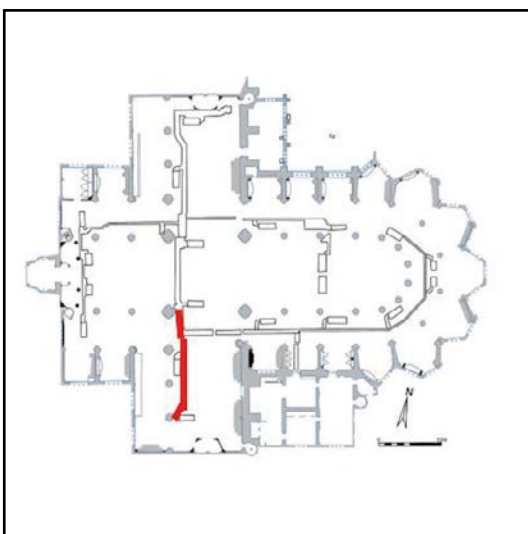
Deze leidingsleuf (Fig. 120) is gelegen aan de zuidelijke kant van het koor. De sleuf verbindt de zones XXX, XV en XIV. Deze sleuf (Fig. 121) is onmiddellijk uitgegraven tot de maximale verstoringsdiepte (= 40 cm onder het huidige vloeroppervlak van de kerk).

6.3.2.4.24.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

In de sleuf is er een fragment van een bakstenen muur teruggevonden (XXIII-4). Deze bakstenen muur is te interpreteren als kettingmuur of fundering voor de trap van de huidige vloer. Aangezien deze structuur slechts ten dele is vrij gelegd kunnen worden, kon dit niet verder geverifieerd worden.

Figuur 121. Opname van het uitgegraven vlak tot op de maximale verstoringsdiepte (= 40 cm).

Figuur 122. Situering van de leidingsleuf.

6.3.2.4.25. Zone XXIV

Deze sleuf (Fig. 122) loopt van de viering naar het zuidelijke transept en verbindt de convectorputten VIII, IX en X. De sleuf is onmiddellijk uitgegraven tot de maximale verstoringsdiepte (= 40 cm onder de huidige kerkvloer). Deze sleuf bestond in

6.3.2.4.24.2. Sporen van begravingen:

Deze sleuf bevatte enkel lagen die zeer veel fragmenten verspit menselijk botmateriaal hebben opgeleverd. Geen van de lagen heeft daterende elementen opgeleverd, waardoor deze lagen geen chronologische afbakening kunnen krijgen. In deze zone zijn er afgezien van dit verspit menselijk bot, geen sporen van begraving teruggevonden.

6.3.2.4.24.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.24.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen die ouder waren dan de postmiddeleeuwen.

Figuur 123. Opnames van het uitgegraven vlak tot op de maximale verstoringsdiepte (= 40 cm).

Figuur 124. Detail van de zuil die bovenop een herbruikte grafsteen is geplaatst.

hoofdzaak uit een groot ophogingspakket (Fig. 123).

6.3.2.4.25.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Ter hoogte van de viering werd de fundering van de huidige zuil geregistreerd, deze bestond onder andere uit een kalksteen (XXIX-6) die bovenop een bakstenen constructie was geplaatst. Het gaat om een gerecupereerde grafsteen die voorzien was van gravures. De grafsteen diende als fundering van de zuidelijke kerkpijler van de viering (Fig. 124). De steen is bovenop een bakstenen constructie gelegd (XXIX-7). Deze muur bestond uit een mengeling van bakstenen met baksteenformaat 22,5 x ? x 5 en tegels.

6.3.2.4.25.2. Sporen van begravingen:

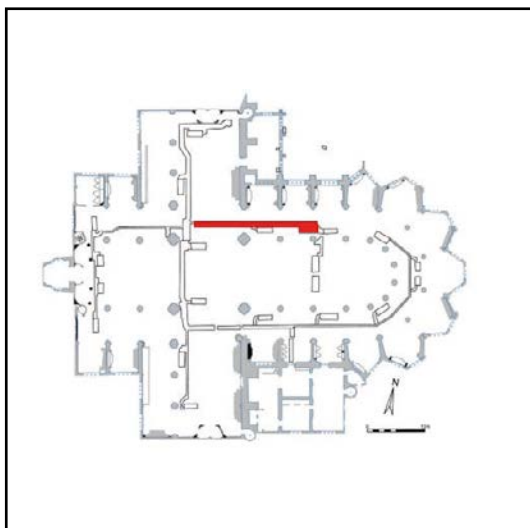
In deze zone zijn er afgezien van verspit botmateriaal in de ophogingslagen, geen sporen van begraving vastgesteld.

6.3.2.4.25.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.25.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de postmiddeleeuwen.

Figuur 125. Situering van de leidingsleuf.

6.3.2.4.26. Zone XXV

Deze zone is gelegen aan de noordelijke kant van de kooromgang. De zone verbindt de convectorputten XXI en XXII met de leidingsleuf XXVIII. Om een beter zicht te krijgen op een beschilderde grafkelder is de leidingsleuf uitgebreid in de richting van zone XXII. Dit resulteerde in het opgravingsvlak XXV-XXII (zie fig. 76). De leidingsleuf is onmiddellijk uitgegraven tot de maximale verstoringsdiepte (= 40 cm onder het afgegraven vlak) (fig. 126).

6.3.2.4.26.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

In de leidingsleuf XXV is een fragment van een kettingmuur/ funderingstrap van de huidige vloer terug gevonden (XXV-7). Deze muur (Fig. 127) was gemetseld in baksteen met formaat ? x 12,5 x 4,2 cm en een harde, vrij zandige kalkmortel.

6.3.2.4.26.2. Sporen van begravingen:

Het merendeel van de sleuf bestaat uit verspitte lagen die talrijke fragmenten menselijk bot bevatten. Het materiaal uit de lagen XXV-10 en XXV-12 wijst op een datering vanaf het 2de kwart van de 17de eeuw (steengoed type Westerwald, faience, pijpjarde).

In de sleuf XXV en XXV-XII is het bovenste gedeelte van een grafkelder blootgelegd. In de leidingsleuf waren 2 parallelle bakstenen muurtjes (19 x 9/10 x 5/6 cm) met sporen van beschildering aan de binnenzijde zichtbaar (XXV-3 en XXV-6) (Fig. 32). Om een beter zicht te kunnen krijgen op de precieze ligging van deze beschilderde grafkelder werd ter hoogte van de aansluiting met put XII een bredere zone uitgegraven, waarbij een hoek van de grafkelder

Figuur 126. Opmates van het uitgegraven vlak tot op de maximale verstoringsdiepte (= 40 cm).

Figuur 127. Detail van de kettingmuur XXV-7

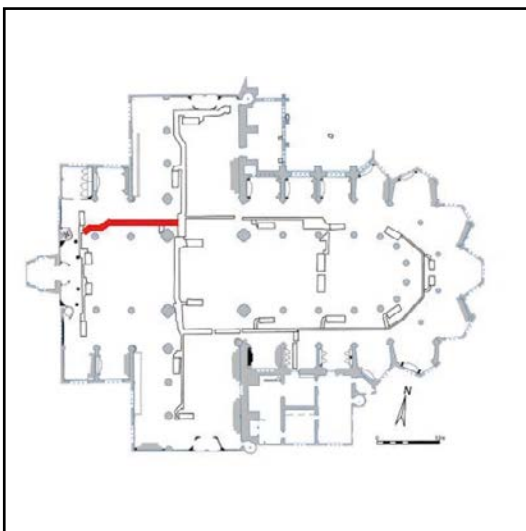
werd blootgelegd. Daaruit bleek dat de zuidelijke begrenzing van de grafkelder zich net in de sleufwand bevond. Vervolgens is er binnenin de grafkelder een 10-tal cm verdiept en de beschilderde wanden werden voorzichtig vrijgemaakt. Hierdoor werd volgend opschrift duidelijk: “Onze heere – Va(n) ... kercke de v(w)elcke stierf de(n) 29en dach va(n) januario 1551 bidt voor de ziele – Sepulture van”. Omdat de grafkelder niet dreigde verstoord te worden door de geplande werken, werd deze verder ongemoeid gelaten. De vrij gelegde muurschilderingen zijn geconserveerd met behulp van Japans papier en celluloselijm en nadien opgevuld met fijn zand.

6.3.2.4.26.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.26.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de postmiddeleeuwen.

Figuur 128. Situering zone XXVI.

Figuur 129. Bovenaanzicht van het massief XXVI-6 in Doornikse kalksteen.

6.3.2.4.27. Zone XXVI

De sleuf (Fig. 128) werd onmiddellijk tot de maximale verstoringsdiepte uitgegraven (= 40 cm). In totaal werd hier één grondplan aangelegd. Naast diverse (ophogings) lagen werd de bovenzijde van een massieve fundering in natuursteen aangetroffen.

6.3.2.4.27.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Net als bij de meeste andere zones, bevindt zich onder de huidige marmervloer een zandige opmaaklaag.

6.3.2.4.27.2. Sporen van begravingen:

Er zijn geen sporen van in situ begraving aangetroffen in deze onderzoekszone. Wel bevinden er zich verschillende lagen onder de opmaaklaag van de huidige kerkvloer die te interpreteren zijn als vergraven lagen die menselijk bot bevatten.

6.3.2.4.27.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Min of meer centraal in de onderzoekszone bevindt zich een muurfragment in Doornikse kalksteen dat een noord-zuid verloop kent (muur XXVI-6) (Fig. 129). Gelet op het gebruik van Doornikse kalksteen als bouw materiaal is het mogelijk dat dit muurfragment in verband staat met de eerder besproken muurfragmenten in zone VII, VIII en IX. In dat geval zou het muurfragment geïnterpreteerd kunnen worden als de westelijke sluitmuur van de kerk.

Figuur 130. Situering van de leidingsleuf.

6.3.2.4.27.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan het massief in Doornikse kalksteen.

6.3.2.4.28. Zone XXVII

Zone XXVII is een leidingsleuf (Fig. 130) gelegen in het westelijke toegangsportaal van de kerk. De sleuf verbindt de convectorputten IV, V, VI en XVI. De leidingsleuf werd onmiddellijk tot de maximale verstoringsdiepte uitgegraven (=40 cm).

6.3.2.4.28.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Door de beperkte impact van de werken bestaat het merendeel van de sporen uit recente ophogingslagen die in verband te brengen zijn met bouwfases van de huidige kerk. Doordat de lagen geen dateerbaar materiaal hebben opgeleverd, kunnen deze niet verder chronologisch afgebakend worden.

Ongeveer centraal in de leidingsleuf, ter hoogte van convectorput IV, is een stuk van de fundering van een nog bestaande kerkzuil (Fig. 131) blootgelegd. Deze bestaat uit XXVII-11 en XXVII-12. XXVII-11 bestaat uit een mengeling van baksteen (22/22,5 x 10/11 x 5 cm) en tegels. XXVII-12 bestaat uit zeer harde brokken kalkmortel.

Figuur 131. zone XXVII vloer XXVII-11 en muur XXVII-12.

Figuur 132. Zone XXVII-14.

Ook ter hoogte van convectorput XVI-5 is er een fundering van een pijler teruggevonden (XXVII-14) (Fig. 132). Het gaat om een fundering die is samengesteld uit baksteen, Doornikse kalksteen en een zeer harde grijze kalkmortel met kalkstippen. Doordat enkel de bovenkant in de sleuf zichtbaar was, kon de volledige opbouw van de fundering niet verder onderzocht worden.

6.3.2.4.28.2. Sporen van begravingen:

Er zijn in de zone talrijke fragmenten verspit menselijk bot teruggevonden. Daarnaast zijn er 3 begravingen in anatomisch verband geregistreerd. Het betreft enerzijds 2 boven elkaar liggende graven die reeds in de aangrenzende convectorput IV aangetroffen waren (IV-S01-1 en IV-S02-1)⁶¹ en anderzijds een begraving meer zuidelijk gelegen (XXVII-6) waarbij enkel de onderbenen konden geregistreerd worden. Daarnaast zijn er verschillende restanten van grafkelders teruggevonden in de sleuf (Fig. 133) (XXVII-1, XXVII-7). Echter door de oppervlakkige impact van de werken op deze locatie zijn deze niet verder vrij gelegd.

Figuur 133. Muur XXVII-1.

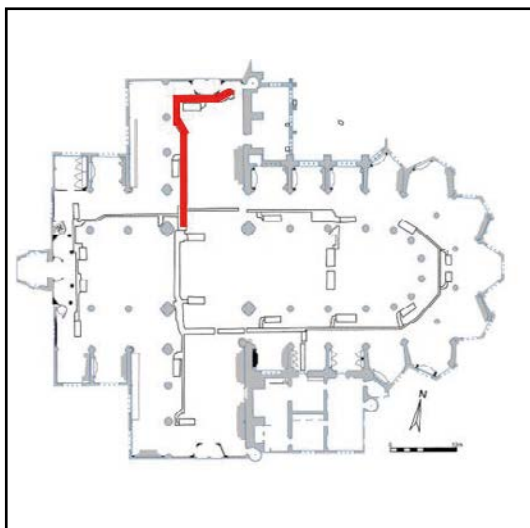
6.3.2.4.28.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.28.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de postmiddeleeuwen.

⁶¹ Voor een meer uitgebreide beschrijving zie hoofdstuk 5.3.2.4.5 (beschrijving van put IV).

Figuur 134. Situering zone XXVIII.

6.3.2.4.29. Zone XXVIII

De sleuf (Fig. 134) werd onmiddellijk tot de maximale verstoringsdiepte uitgegraven (= 45 cm). Ook hier werden overwegend (ophogings)lagen geregistreerd.

6.3.2.4.29.1. Sporen van de bouwfasen van de huidige kerk:

Net als bij de meeste andere zones, bevindt zich onder de huidige marmervloer een zandige opmaaklaag. Daarnaast bevinden zich aan noordelijke zijde (voor de noordelijke toegangspartij) muurrestanten (XXVIII-24) in baksteen (23/23,5 x 10,5/11 x 5/5,5 cm) (Fig. 135) die toe te schrijven zijn aan de fundering voor een toegangspartij. De uitspringende delen kunnen beschouwd worden als de funderingen voor de deurstijlen.

Figuur 135. Zicht op XXVIII-24.

6.3.2.4.29.2. Sporen van begravingen:

Er zijn geen sporen van in situ begraving aangetroffen in deze onderzoekszone. Wel bevinden er zich verschillende lagen onder de opmaaklaag van de huidige kerkvloer die te interpreteren zijn als vergraven lagen die menselijk bot bevatten.

6.3.2.4.29.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Meer zuidelijk in de sleuf (ter hoogte van het begin van de noordelijke dwarsbeuk) bevonden

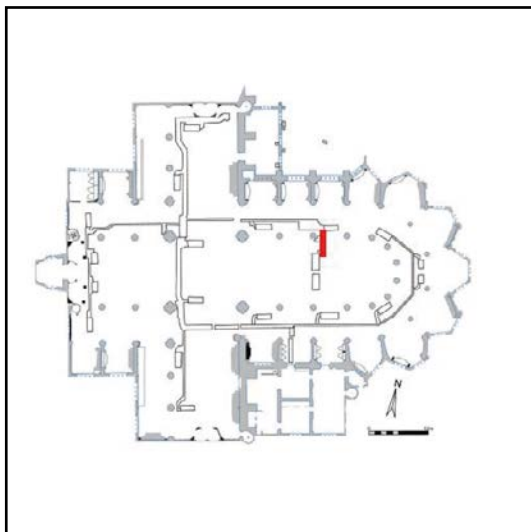

Figuur 136. Zicht op XXVIII-11 en 12.

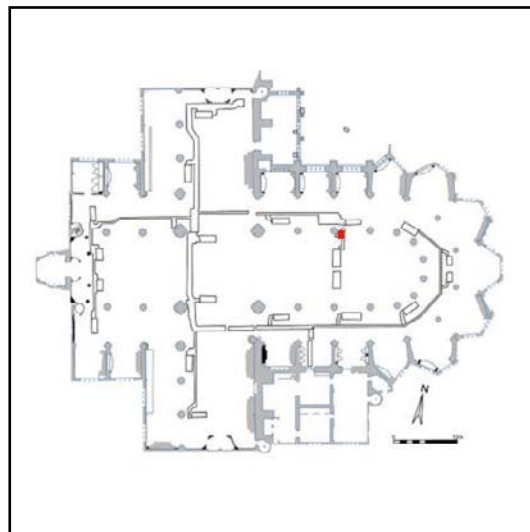
zich twee grote natuursteenmassieven (XXVIII-11 en 12) in Doornikse kalksteen en Ledesteen⁶². Vermoedelijk behoren ze tot dezelfde fase, en is de oorzaak van het gescheiden zijn van elkaar te zoeken in het aanleggen van een grafkuil in deze muur. Het noordelijke massief (XXVIII-12) heeft aan de westelijke kant een afgewerkte zijde terwijl het zuidelijke massief (XXVIII-11) aan de zuidzijde een mooi afgewerkt parement vertoont. Wellicht is het noordelijk deel (XXVIII-12) te interpreteren als een steunbeer, tegen een muur (het zuidelijke deel – XXVIII-11) met een oost-west verloop. Hoewel er naast Doornikse kalksteen ook Ledesteen is gebruikt, is het mogelijk dat ook dit fragment toebehoort aan de Romaanse fase van de kerk en dat het dus kan geïnterpreteerd worden als de noordelijke begrenzing van de kerk.

6.3.2.4.29.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de massieven in Ledesteen.

Figuur 137. Situering zone XXIX.

Figuur 138. Situering funderingsput 2.

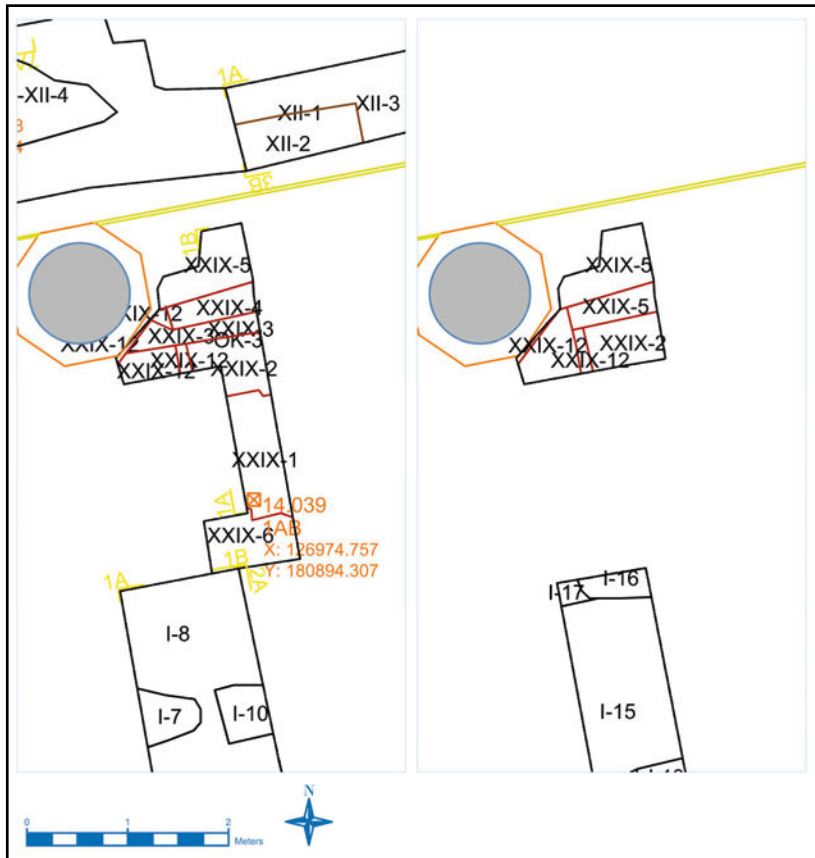
6.3.2.4.30. Zone XXIX en Funderingsput 2

Leidingsleuf XXIX (Fig. 137) en funderingsput 2 (Fig. 138) worden samen besproken aangezien ze met elkaar verbonden zijn. Zone XXIX werd onmiddellijk tot de verstoringsdiepte uitgegraven. Er werd 1 grondplan geregistreerd. In funderingsput 2 werden twee grondplannen opgemeten (Fig. 139).

6.3.2.4.30.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Het noordelijke massief in deze onderzoekszone is te beschouwen als een kettingmuur tussen de zuilen van de kooromgang van de huidige kerk. Deze muur (spoor XXIX-5, spoorcombinatie

62 De Ceukelaire 2018, 5.

Figuur 139. Overzicht van de grondplannen van zone XXIX en funderingsput 1. Van links naar rechts: A, B.

XII-19) is gebouwd met baksteen (22 x 10,5/12 x 5/5,5 cm) en sluit aan op de fundering van de zuil (XXIX-12) (Fig. 140). Deze is opgericht met kalksteen en baksteen.

6.3.2.4.30.2. Sporen van begravingen:

Net ten zuiden van deze kettingmuur bevond zich nog een smal bakstenen (22/24 x 11,5/12 x 5/5,5 cm) muurtje (XXIX-3) dat vermoedelijk als een restant van een grafkelder te interpreteren is en gemetst is over de zuilfundering. Verder zijn geen sporen van in situ begraving aangetroffen.

6.3.2.4.30.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

In het zuidelijk deel van leidingsleuf XXIX is een massieve muur (XXIX-1) in Ledesteen⁶³ aangetroffen

Figuur 140. Zicht op spoor XXIX-5 en spoorcombinatie XXIX-12.

63 De Ceukelaire 2018, 4.

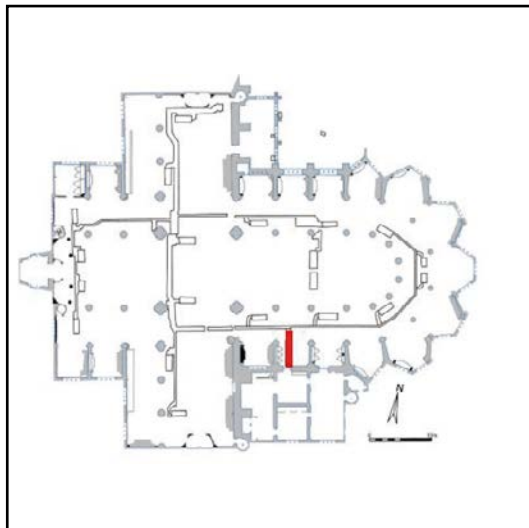

Figuur 141. Zicht op muur XXIX-1.

(Fig. 141). Deze muur met oost-west verloop ligt exact in het verlengde van het massief in Doornikse kalksteen in zone VII. Mogelijk behoort dit fragment dus ook toe aan de Romaanse fase van de kerk al is een oudere datering niet uit te sluiten. Aan de oostzijde lijkt deze muur getrapt te verspringen in zuidelijke richting. Alleszins kan dit getrapt inspringen mogelijk wijzen op de aanzet van het koor van een oudere kerkfase.

6.3.2.4.30.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan het massief in Ledesteen.

Figuur 142. Situering zone XXX.

Figuur 143. Zicht op natuurstenen fundament XXX-2 en bakstenen bovenbouw XXX-3.

6.3.2.4.31. Zone XXX

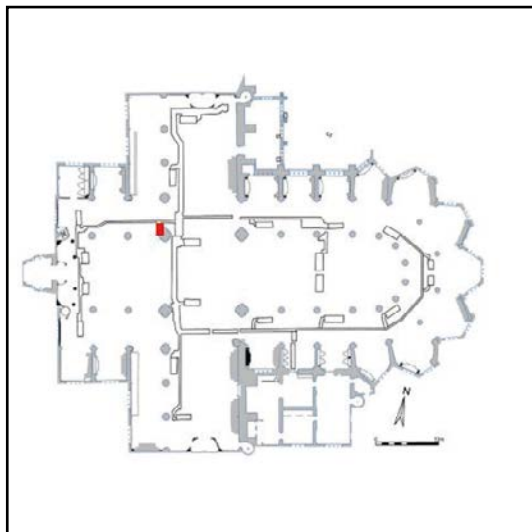
Zone XXX (Fig. 142) betreft een leidingsleuf gelegen in één van de kapellen aan de zuidelijke kooromgang. In totaal werd hier één grondplan aangelegd op verstoringsdiepte.

6.3.2.4.31.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

In leidingsleuf XXX zijn een aantal massieven aangetroffen die onderdeel zijn van de kettingmuur van de kooromgang. Aan de onderzijde (Fig. 143) (XXX-2 en XXX-5) zijn ze

Figuur 144. Zicht op natuurstenen fundament XXX-5 en bakstenen aanbouw XXX-4.

Figuur 145. Situering zone funderingsput 1.

6.3.2.4.32. Funderingsput 1

Funderingsput 1 (Fig. 145) was oorspronkelijk voorzien aan de andere zijde van de zuil (zie 5.3.2.4.22). In totaal is er één grondplan aangelegd.

opgebouwd uit kalkzandsteen. Aan de bovenzijde (XXX-3) uit baksteen. Een muurtje (XXX-4) dat aan de zuidzijde tegen XXX-5 (Fig. 144) is aangebouwd is moeilijk te interpreteren.

6.3.2.4.31.2. Sporen van begravingen:

Aan de noordzijde vertoont het natuurstenen parement van XXX-2 een pleisterlaag wat kan wijzen op de aanwezigheid van een grafkelder. Verder zijn er geen sporen van in situ begraving aangetroffen in deze onderzoekszone. Wel bevinden er zich verschillende lagen onder de opmaaklaag van de huidige kerkvloer die te interpreteren zijn als vergraven lagen die menselijk bot bevatten.

6.3.2.4.31.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Het valt voorlopig niet uit te sluiten dat de hierboven besproken natuurstenen funderingen met een oost-west verloop (XXX-2 en XXX-5) toebehoren aan een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.31.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de postmiddeleeuwen.

Figuur 146. Zicht op funderingsput 1.

6.3.2.4.32.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Bij deze put bleek de fundering van de zuil (FP1-1) (Fig. 146) opgebouwd te zijn uit herbruikmateriaal (oa. een grafsteenfragment) en getrapt te verlopen. Op een diepte van 1 m werd de onderzijde van de fundering nog niet bereikt.

6.3.2.4.32.2. Sporen van begravingen:

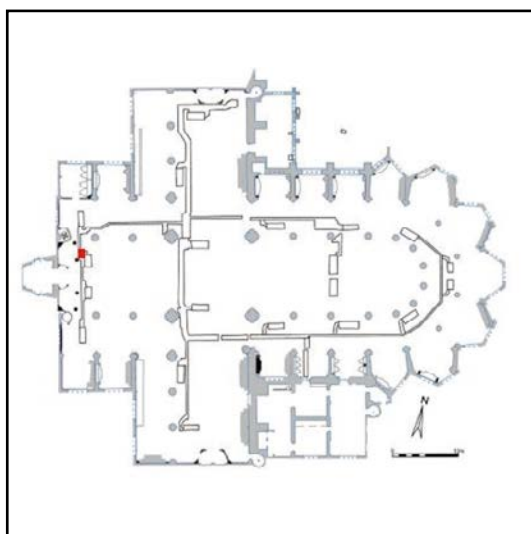
Er zijn geen sporen van in situ begraving aangetroffen in deze onderzoekszone. Wel bevinden er zich verschillende lagen onder de opmaaklaag van de huidige kerkvloer die te interpreteren zijn als vergraven lagen die menselijk bot bevatten.

6.3.2.4.32.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.32.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de 17de eeuw.

Figuur 147. Situering van de funderingsput.

6.3.2.4.33. Funderingsput 3

Funderingsput 3 (Fig. 147) is gelegen in het tracé van leiding XXVII, ter hoogte van put IV. Deze put werd aangelegd met het doel de funderingsdiepte van de aangrenzende zuil te achterhalen, maar werd uiteindelijk slechts tot een diepte van ongeveer 50 cm uitgegraven.

6.3.2.4.33.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Tegen de zuilfundering, ongeveer 15 cm onder de huidige tegelvloer, is een stuk van de fundering van de huidige kerkzuil blootgelegd. Deze bestaat uit XXVII-11 en XXVII-12. XXVII-11 bestaat uit een mengeling van baksteen (22/22,5 x 10/11 x 5 cm) en tegels. XXVII-12 bestaat uit zeer harde brokken kalkmortel (cfr. hoofdstuk 5.3.2.4.28.1).

6.3.2.4.33.2. Sporen van begravingen:

Op de locatie van deze funderingsput werden, reeds bij het onderzoek van leidingsleuf XXVII, 2 boven elkaar gelegen begravingen vastgesteld: C. IV-S01-1 en IV-S02-1.⁶⁴ Omdat er een reëel risico bestond dat er nog andere begravingen op een dieper niveau zouden aangetroffen worden, werd na overleg beslist deze funderingsput niet verder uit te graven.

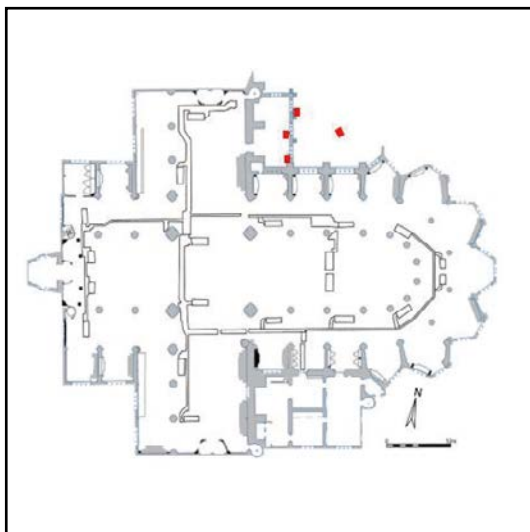
6.3.2.4.33.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

64 Zie hoofdstuk 5.3.2.4.28.2 en 5.3.2.4.5.2

6.3.2.4.33.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de late middeleeuwen.

Figuur 148. Situering van de plaatsen waar tijdens de werfbegeleiding archeologische sporen werden aangetroffen.

6.3.2.4.34. Werfbegeleiding bloemenkelder

De geplande restauratiewerken ter hoogte van de zogenaamde Bloemenkelder (de aanbouw ter oosten van het noordelijke transept) werden niet voorafgaandelijk archeologisch onderzocht. In plaats daarvan vond een werfbegeleiding plaats tijdens de restauratiewerken. Uiteindelijk werden op 4 plaatsen (2 aan de binnenzijde en 2 aan de buitenzijde van de bloemenkelder) archeologische sporen geregistreerd (Fig. 148).

6.3.2.4.34.1. Sporen van de bouwfases van de huidige kerk:

Tijdens de funderingswerken aan de binnenzijde van de bloemenkelder werd op 2 plaatsen een put gegraven langs de huidige fundering van de oostelijke buitenmuur. Hierbij kwam een oude fundering in baksteen aan het licht (BN-

Figuur 149. Oude fundering binnen de bloemenkelder: aan zuidelijke zijde zien we een quasi parallel verloop aan de huidige fundering van de oostelijke buitenmuur, op ongeveer 20 cm afstand.

Figuur 150. Oude fundering binnen de bloemenkelder: aan noordelijke zijde is de vertrapte fundering van de huidige buitenmuur onmiddellijk tegen de oude fundering geplaatst.

Figuur 151. Funderingsput langs de oostelijke buitenmuur van de bloemenkelder met fundering BN-2 haaks op de huidige muur.

Figuur 152. Muurrestant BN-3 in de tuin ten oosten van de bloemenkelder.

1). In de meest noordelijke put (Fig. 150) was deze onmiddellijk tegen de huidige fundering gelegen, in de meest zuidelijke put (Fig. 149) lag deze reeds op een afstand van 20 cm van de muur verwijderd. Gezien de oriëntatie van deze muurfragmenten, quasi gelijk aan de huidige muur van de bloemenkelder, kan verondersteld worden dat deze funderingsresten tot een oudere fase van de kerk in haar huidige vorm behoren. De opbouw van de muur in baksteen (formaat 21/22/22,5 x 11 x 5 cm) in plaats van in natuursteen, ondersteunt deze veronderstelling.

Ook aan de oostelijke buitenzijde van de bloemenkelder werden enkele sleuven gegraven. In een put onmiddellijk langs de oostelijke buitengevel van de bloemenkelder, kon een muurrestant geregistreerd worden dat zich haaks op de huidige gevel bevindt (BN-2) (Fig. 151). De huidige fundering is er bovendien overheen gebouwd. Mogelijk staat deze muur in verband met deze aangetroffen aan de binnenzijde van de bloemenkelder.

Rioleringswerken in de tuin ten oosten van de bloemenkelder brachten nog een laatste muurrest aan het licht: BN-3 (Fig. 152).⁶⁵ Deze lijkt aan noordwestelijke zijde de aanzet van een steunbeer te vertonen. De muur bevindt zich op ongeveer 15,5 m van de oostelijke buitenmuur van de bloemenkelder en lijkt er met een noord/noordwest-zuid/zuidoost oriëntatie parallel mee te lopen.

6.3.2.4.34.2. Sporen van begravingen:

Er werden geen sporen van begravingen vastgesteld. De beperkte diepte van de uitgravingen voor de restauratie van de bloemenkelder maakte het aantreffen van begravingen sowieso onwaarschijnlijk. Enkel muurresten, waarbij de ontmanteling dikwijls slechts tot net onder het vloerniveau geschied, waren bewaard op dit niveau.

6.3.2.4.34.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk:

Er konden geen sporen toegewezen worden aan bouwfases die in verband te brengen zijn met een voorloper van de huidige kerk.

6.3.2.4.34.4. Oudste sporen:

In deze zone werden geen sporen aangetroffen ouder dan de late middeleeuwen.

6.3.2.4.35. Begravingen

Een assessment van de begravingen is te vinden in bijlage⁶⁶. Belangrijk is evenwel om ook een overzicht te geven van de posities van de skeletten omdat ze een aanwijzing kunnen zijn over op welke plek geestelijken begraven zijn geweest in de kerk.

In totaal zijn 36 begravingen aangetroffen. Van twee individuen was de positie niet vast te stellen (bv. knekelputbegravingen). Ook van de begraving met NO-ZW oriëntatie kan uitgegaan worden van een knekelputbegraving. Het betrof immers een begraving aan de rand van de werkput waardoor de oriëntatie niet duidelijk was vast te stellen. Daarnaast vertonen 30 begravingen een W-O oriëntatie en 3 een O-W oriëntatie (Fig. 153-154). Van deze laatste mag verondersteld worden dat ze geestelijken waren. Deze begravingen bevinden zich in de zones I en XIX, respectievelijk in het koor en de kooromgang. In deze zones zijn geen begravingen aangetroffen met een andere oriëntatie. Enige voorzichtigheid is echter

⁶⁵ Volledig opgetrokken in baksteen met formaten 22 x 10,5/11 x 5/6 cm.

⁶⁶ Van de Vijver 2019.

geboden aangezien in zone XVIII, die naast XIX ligt, maar liefst vier individuen begraven waren met een W-O oriëntatie, waaronder ook een kind. Alleszins kan besloten worden dat voor de begraving van de geestelijken het koor en de kooromgang de voorkeur genoot, maar dat deze plek niet strikt voor hen alleen voorbehouden was.

ORIËNTATIE	AANTAL
NO-ZW	1
O-W	3
W-O	30
Onbekend	2
Eindtotaal	36

Figuur 153. Overzicht van het aantal individuen per oriëntatie.

ORIËNTATIE	ZONES													EINDTOTAAL
	I	III	IV	V	VII	VIII	XI	XII	XIX	XV	XVI	XVIII	XXVII	
NO-ZW						1								1
O-W	1								2					3
W-O		6	4	2	2		3	3		4		4	2	30
Onbekend											1	1		2
Eindtotaal	1	6	4	2	2	1	3	3	2	4	1	5	2	36

Figuur 154. Overzicht van het aantal individuen per oriëntatie en per werkput.

6.4. BESCHRIJVING VAN HET BESTAND AAN CULTURELE VONDSTEN EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE VONDSTEN

6.4.1. Beschrijving van de analysemethoden en -technieken

De vondsten zijn tijdens het terreinwerk doormiddel van een uniek volgnummer (inventarisnummer) gekoppeld aan een individueel laagnummer. Op die manier is er een dubbele controle waardoor het foutenpercentage tijdens het inzamelen van de vondsten bijna volledig kan gereduceerd worden. Bij de analyse worden de vondsten per laagnummer (spoorniveau) ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank. Deze databank voorziet een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie, datering en assessment. Hieraan zijn de verschillende vondst- en staalnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, spoorcombinatie- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden. Het aardewerk wordt in technische groep onderverdeeld, en nadien per vorm geteld. Voor de datering van het aardewerk wordt steeds de volledige spoorcombinatie (spoorcombinatie) in ogenschouw genomen. Van de relevante stukken zijn foto's gemaakt, die ter illustratie zijn bijgevoegd bij de spoorbeschrijving in hoofdstuk 5.3.2.4. Het metaal is gedroogd en ingepakt volgens de regels van de kunst. Van al het metaal is een röntgenfoto gemaakt. Op deze manier is van elk object een archeologische registratie gemaakt. De kistnagels die bij de opgraving zijn verzameld zijn na deze registratie afgevoerd.

6.4.2. Beschrijving van de uitwerkingsmethoden

Zie 3.5.1.2

6.4.3. Beschrijving van de vondsten

De aard van de werken had tot gevolg dat er slechts kleine kijkvensters in de kerk werden gemaakt (convectorputten, funderingputten en leidingsleuven). Dit had tot gevolg dat er slechts een beperkt aantal vondsten is gerecupereerd. Bovendien bevinden deze vondsten zich, met uitzondering van de begravingen en de aan de begravingen gekoppelde vondsten (bv.: kistnagels), steeds in secundaire positie. De relevante vondsten zijn besproken in hoofdstuk 5.3.2.4. bij de respectievelijke contexten (spoorcombinatie). Een overzicht van de determinatie van de vondsten is terug te vinden in de lijst in bijlage.

6.4.4. Beschrijving en analyse van de vondstcategorieën

Zie 5.3.2.4 en lijsten in bijlage.

6.4.5. Analyse van de typologische, chronologische en ruimtelijke indeling van de vondsten

Gezien het zeer kleine vondstenbestand ten gevolge van de aard van de werken en de aanwezigheid van vooral vondsten in secundaire positie is dit voor deze opgraving weinig relevant. In hoofdstuk 5.3.2.4. zijn de verschillende relevante vondsten besproken in relatie tot de contexten (spoorcombinaties) waarin deze zijn gevonden.

6.5. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

6.5.1. Relatieve datering op basis van het sporenbestand en vondstenbestand

Zie hoofdstuk 5.3.2.4 en lijsten in bijlage.

6.5.2. Absolute datering op basis van vondsten

Zie hoofdstuk 5.3.2.4 en lijsten in bijlage.

6.5.3. Absolute datering op basis van natuurwetenschappelijke dateringstechnieken

Zie hoofdstuk 5.3.2.4 en lijsten in bijlage.

6.5.4. Absolute datering op basis van historische bronnen

Zie hoofdstuk 5.1.2.3.

6.5.5. Tafonomische opbouw en formatie van de archeologische site

In de 19de eeuw werd de huidige marmeren vloer in de kerk aangelegd. Vanaf dat moment is er ook niet meer begraven en is het bodemarchief in de kerk dus niet of nauwelijks meer gewijzigd. De stratigrafie kenmerkt zich in de bovenste lagen onder deze vloer vooral als een gehomogeniseerd pakket met grote hoeveelheden menselijk bot. Vaak zijn grafkuilen/uitgravingen hierin niet meer herkenbaar. Kistaflijningen (houtresten) zijn dan samen met menselijke beenderen in anatomisch verband het enige aanknopingspunt om een begraving te lokaliseren. Daarnaast zijn er fragmentarisch ook oudere vloerniveaus bewaard, zowel van de huidige kerk als van haar voorganger. Muren van oudere fases van de kerk bevinden

zich vaak zeer ondiep onder de huidige vloer. Bij de afbraak ervan zijn deze muren tot op maaiveldniveau verwijderd. Het is slechts door latere begravingen of de aanleg van grafkelders dat deze funderingen gefragmenteerd geraakten. Op één plaats zijn ook sporen aangetroffen die ouder zijn dan een fase van de kerk. Het gaat om kuilen die ingegraven zijn in een laag die als tuin-/landbouwlaag te interpreteren is.

6.6. SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE

6.6.1. Gemotiveerde interpretatie van de vondsten, vondstcategorieën, sporen, spoorcombinaties, spoorcategorieën, archeologische structuren, en activiteitenzones

De Sint-Martinuskerk bevindt zich in de oudste ontstaanskern van Aalst en was tot 1873 de enige parochiekerk van Aalst. De oudste vermelding van de kerk dateert van 1183, maar zeer waarschijnlijk is ze van oudere datum. Verschillende indicaties (naamgeving, historische context, topografische ligging, archeologische indicaties) duiden immers op een mogelijk vroegmiddeleeuwse oorsprong. Bijgevolg konden tijdens het onderzoek verschillende bouwfasen en herstellingen verwacht worden en dit over een lange periode. Ook sporen van vóór de in gebruik name als parochiekerk waren niet uit te sluiten.

De aard van de werken leidde er toe dat het onderzoek een patchwork aan archeologische gegevens opleverde, die niet steeds in tijd en ruimte met elkaar in verband te brengen zijn. Toch konden voor een aantal spoorcategorieën enkele algemene conclusies of hypothesen geformuleerd worden. Het archeologisch ensemble dat het onderzoek genereerde, valt onder te brengen in 1 van volgende 4 categorieën: sporen van de bouwfasen van de huidige kerk, sporen van begravingen, sporen van voorloper(s) van de kerk en oudste sporen. Per categorie wordt er, indien relevant, verder een ruimtelijk onderscheid gemaakt tussen koor en kooromgang, viering, schip, noordelijke en zuidelijke kruisbeuk.

6.6.1.1. Sporen van de bouwfasen van de huidige kerk

De volledige vloer van de huidige kerk is aangelegd met tegels in wit en zwart marmer. Ter hoogte van het koor en de kooromgang ligt de vloer een trede hoger dan in de rest van de kerk. De marmertegels bevinden zich op een zandbed met een variërende dikte. Op basis van een opschrift aangetroffen op de onderzijde van een marmertegel, kan de aanleg van deze vloer rond 1866 worden geplaatst. In nagenoeg alle putten en sleuven bevindt zich onder de huidige vloer (inclusief zandige opmaaklaag) een postmiddeleeuwse ophogingslaag uit de 18de-19de eeuw. Op verschillende plaatsen werden tevens kettingmuren van de huidige kerk geregistreerd.

6.6.1.1.1. Koor en kooromgang

Ter hoogte van het koor en de kooromgang bevindt zich onder de huidige marmervloer (inclusief zandige opmaaklaag) een postmiddeleeuwse ophoging uit de 18de-19de eeuw. Onder deze ophoging werden verspreid verschillende muurfragmenten aangetroffen die mogelijk in verband te brengen zijn met een bouwphase van de huidige kerk. In sommige gevallen betreft het slechts puinige en slecht bewaarde funderingsresten (vb. I-26) waarvan de precieze bouwphase niet kan achterhaald worden. Ook sporen van bouwactiviteiten werden aangetroffen in de vorm van tijdelijke looppniveaus (vb. III-7) of uitbraaksporen (III-5)

Sommige funderingen kunnen wel met zekerheid gelinkt worden aan de huidige kerkfase. Op verschillende plaatsen werden (getrapte) funderingen van de zuilen die het koor begrenzen aangetroffen: XII-5, XVII-11 en XX-7. Op basis van de beperkte dateerbare contexten, kan de aanleg van deze funderingen minstens na 1450 gesitueerd worden, wat overeenkomt

met de historische gegevens over de bouw van de kerk. In de noordoostelijke hoek van de kooromgang bevindt zich een muur in een rechte hoek die 2 zuilfunderingen met elkaar verbindt (XX-1). De functie van deze muur is onduidelijk. Een interpretatie als kettingmuur lijkt plausibel door de verbinding met de funderingen van de zuilen van de kooromgang, al is een interpretatie als grafkelder of fundering voor een bovengrondse constructie ook niet uit te sluiten.

6.6.1.1.2. Viering

Ter hoogte van de viering werden onder de marmervloer verschillende zandige (opmaak) pakketten aangetroffen. De bovenliggende zandlaag fungeerde als opmaaklaag voor de huidige marmervloer. Het onderliggende pakket is hoogstwaarschijnlijk in verband te brengen met de herstellingen aan de kerk na de zware brand in 1947, waarbij er vooral ter hoogte van de viering ernstige schade werd opgelopen. Aan noordwestelijke zijde van de viering bevindt zich onder de zandige lagen een deels bewaarde vloer in baksteen (VII-1). Tot welke bouwfase deze vloer kan gerekend worden en met welke muren hij correspondeert is onduidelijk, doch op basis van de voorlopige datering in de 16de eeuw kan verondersteld worden dat deze behoort tot een fase van de huidige kerk. Op een dieper niveau komt onder deze vloer de fundering tevoorschijn van de noordwestelijke zuil die de huidige viering flankeert.⁶⁷ Ook aan zuidwestelijke zijde van de viering werd de fundering van een zuil geregistreerd.⁶⁸ Bij beide zuilfunderingen konden gerecupereerde grafstenen herkend worden.

6.6.1.1.3. Noordelijke en zuidelijke kruisbeuk (transept)

De noordelijke kruisbeuk leverde een totaal verschillend beeld op dan het koor en de viering. Hier werden onder de zandige opmaaklaag van de huidige vloer enkel postmiddeleeuwse (18de-19de eeuw) sporen in de vorm van muurresten, pakketten en puinkuilen geregistreerd. Voor de noordelijke toegangspartij tot de kerk bevinden zich muurrestanten in baksteen die toe te schrijven zijn aan de fundering voor een voorloper van de huidige toegangspartij.

Ook de zuidelijke kruisbeuk bevatte onder de zandige opmaaklaag van de marmervloer verschillende pakketten die in de 18de-19de eeuw te dateren zijn en die de onderliggende lagen met begraving afdekken. De aanwezigheid binnen deze pakketten van bouwstof en van kalkmortel lijkt te wijzen op verschillende werk- of loopniveaus tijdens bouwwerken aan de kerk.

6.6.1.1.4. Schip

In de putten voor het westelijke toegangsportaal van het schip (putten IV en V) werden onmiddellijk onder de zandige opmaaklaag van de huidige marmervloer plaatselijk bewaarde resten van een vloer aangetroffen. Het betreft enkel de mortellaag waarin de tegels oorspronkelijk vervat zaten. In put V werden hieronder enkele kasseien geregistreerd die eveneens een vloerniveau lijken gevormd te hebben (Fig. 29). Op hetzelfde niveau bevond zich tevens een zeer slecht bewaarde restant van een vloertje in baksteen. Deze vloerresten werden afgedekt door puinige lagen die op basis van het gerecupereerde materiaal allen ten vroegste in de tweede helft van de 18de eeuw te plaatsen zijn. De slechte bewaring van de sporen maakt een verdere interpretatie op vlak van aard en functie onmogelijk. Gezien de ondiepe ligging van deze vloerresten en het feit dat deze afgedekt worden door postmiddeleeuwse lagen, kan evenwel verondersteld worden dat ze in verband te brengen

67 XXI-13
68 XXIX-6

zijn met een bouwfase van de huidige kerk. Voor de westelijke toegang kon tevens een stuk van de fundering van een nog bestaande kerkzuil blootgelegd worden.⁶⁹

Putten VI en XVI, gelegen respectievelijk in de zuidelijke en de noordelijke zijbeuk van het schip, zijn sterk vergelijkbaar met elkaar. In elke put kan een grote postmiddeleeuwse kuil herkend worden, waarvan de aanzet zich steeds op de grens tussen middenschip en zijbeuk lijkt te bevinden en die telkens nog verder doorloopt richting de zijbeuken.⁷⁰ Vermoedelijk zijn deze kuilen in verband te brengen met een 18de-eeuwse herstellingsfase van de huidige kerk. In de noordelijke put XVI werd nog een andere puinrijke kuil geregistreerd, waarvan de oorspronkelijke positie en functie niet kon achterhaald worden.⁷¹ In de noordelijke zijbeuk werd nog een fundering van een pijler teruggevonden.⁷² Doordat enkele de bovenkant zichtbaar was in de sleuf, kon de volledige opbouw van deze fundering niet onderzocht worden en is nog onduidelijk waar ze precies deel van uitmaakte.

6.6.1.2. Sporen van begravingen

Verspreid over de kerk konden in totaal 68 spoorcombinaties als inhumatiegraf herkend worden. Hierbij konden niet steeds menselijke resten geregistreerd worden. De lange periode van begraven zorgde immers vaak voor het geheel of gedeeltelijk vergraven van oudere graven bij de aanleg van een nieuw graf. De meerderheid van de begravingen gebeurde in eenvoudige houten grafkisten, doch er konden tevens verschillende resten van grafkelders herkend worden. In totaal zijn 36 individuen aangetroffen in anatomisch verband. Van twee individuen was de positie niet vast te stellen (bv. knekelputbegravingen). Daarnaast vertonen 30 begravingen een W-O oriëntatie en 3 een O-W oriëntatie. Van deze laatste mag verondersteld worden dat ze geestelijken waren. Deze begravingen bevinden zich in de zones I en XIX, respectievelijk in het koor en de kooromgang. In deze zones zijn geen begravingen aangetroffen met een andere oriëntatie. Enige voorzichtigheid is echter geboden aangezien in zone XVIII, die naast XIX ligt, maar liefst vier individuen begraven waren met een W-O oriëntatie, waaronder ook een kind. Alleszins kan besloten worden dat voor de begraving van de geestelijken het koor en de kooromgang de voorkeur genoot, maar dat deze plek niet strikt voor hen alleen voorbehouden was.

6.6.1.2.1. Koor en kooromgang

In het priesterkoor (putten I en II) vangt onder de postmiddeleeuwse ophogingslagen een vrij complexe stratigrafie aan die in verband te brengen is met opeenvolgende begravingen, waarbij oudere graven (soms bestaande uit grafkelders, soms uit gewone kistbegravingen) geheel of gedeeltelijk vergraven werden. In totaal werden 16 (restanten van) begravingen herkend worden: 12 kistbegravingen en 4 restanten van grafkelders. Op basis van het beperkt en gefragmenteerd aangetroffen aardewerk in de graven en de lagen waarin deze zich bevinden, zijn deze begravingen ten vroegste in de 16de eeuw te situeren. Op 1 m diepte werd de onderzijde van de begravingen niet bereikt.

De kooromgang ten noorden en ten zuiden van het priesterkoor vertoonde een situatie die sterk vergelijkbaar was met deze in het koor zelf.⁷³ Onder de vloer en de zandige opmaaklaag ervan bevonden zich enkele postmiddeleeuwse (ophogings)lagen en (puin)kuilen. Hieronder vatte een eerder complexe stratigrafie aan van opeenvolgende begravingen, waarbij oudere

69 XXVII-11 en XXVII-12

70 VI-2 en XVI-2

71 XVI-3

72 XXVII-14

73 Putten XI en XII en sleuf XXV ten noorden en putten XV en III en sleuf XXIII ten zuiden van het priesterkoor

graven vaak geheel of gedeeltelijk vergraven werden. Ook hier werd de onderzijde van de begravingen op 1m diepte niet bereikt. Het bleek niet steeds mogelijk de eigenlijke grafkuilen te onderscheiden van de omliggende kerkgrond. Aan de zijde ten noorden van het koor werden tevens 2 vrij intacte grafkelders aangetroffen. Van één ervan werd geopteerd voor behoud in situ (Fig. 70). Van de andere grafkelder bevond enkel de zuidwestelijke buitenhoek zich in de convectorput (Fig. 49 & 51). In totaal konden in deze zone 25 begravingen geregistreerd worden: 20 kistbegravingen en 5 grafkelders. Enkele 14C dateringen, uitgevoerd op botfragmenten van 2 kistbegravingen in stratigrafisch verband, plaatsen deze begravingen ten vroegste in de tweede helft van de 17de eeuw.⁷⁴

In de kooromgang ter hoogte van de apsis⁷⁵ is de stratigrafische opbouw gelijkaardig doch minder complex. Er kunnen maximaal 2 pakketten onderscheiden worden: een bovenliggende laag met verspitte kistfragmenten en botresten en een onderliggend pakket waarbinnen de graven wel nog geheel of gedeeltelijk bewaard zijn. Op 1m diepte werd de onderkant van de begravingen niet behaald. In totaal werden in deze zone 8 begravingen aangetroffen: 7 kistbegravingen en 1 knekelput.

6.6.1.2.2. *Viering*

Ter hoogte van de viering konden, binnen de hier aanwezige complexe stratigrafie van bouwen en herstellingswerken, toch enkele begravingen geregistreerd worden. Ten noorden van de viering betreft het een muurrest van een grafkelder en een kistbegraving die op basis van een radiokoolstofdatering uit de 15de tot de 17de eeuw dateert. Op een dieper niveau, ongeveer 1,7m onder het huidige vloerniveau, werd nog een grafkuil herkend, ditmaal met een radiokoolstofdatering tussen 1270 en 1390 AD. Het betreft het oudst aangetroffen graf van dit onderzoek. Ten zuiden van de viering werd nog menselijk bot in anatomisch verband aangetroffen, doch hier kunnen voorlopig geen verdere uitspraken over gedaan worden.

Noordelijke en zuidelijke kruisbeuk (transept)

Ter hoogte van de noordelijke en de zuidelijke kruisbeuk zijn geen in situ begravingen aangetroffen. Wel is de stratigrafie te interpreteren als een postmiddeleeuwse laag waarin meermaals begraven is. Dit is af te leiden uit de grote hoeveelheid verspit menselijk botmateriaal dat aanwezig is in deze lagen. Op één plaats kwam op de maximale verstoringsdiepte (1 m) een fragment van een bakstenen muur aan het licht⁷⁶ dat waarschijnlijk deel uitmaakte van een grafkelder.

6.6.1.2.3. *Schip*

Bij de putten voor het westelijke toegangsportaal bevindt zich onder de resten van de verschillende bouwfasen van de huidige kerk een pakket met begravingen dat eerder in de late middeleeuwen te dateren is. Op de maximale verstoringsdiepte werd de onderkant van dit pakket niet bereikt. In dit begravingspakket konden in totaal 9 graven herkend worden: 8 kistbegravingen en 1 grafkelder.

Het aantreffen van begravingen vlak voor het grote toegangsportaal van de kerk, lijkt eerder ongebruikelijk. Mogelijk bevonden deze begravingen zich dan ook oorspronkelijk niet binnen, maar buiten de kerk (op het kerkhof). De kasseien zouden dan in verband gebracht kunnen worden met bijvoorbeeld een paadje op het kerkhof.

74 Cfr. supra

75 Putten XVII, XVIII, XIX en XX en sleuf XXII

76 XIV-4

6.6.1.3. Sporen van voorloper(s) van de kerk

Op verschillende plaatsen binnen de kerk kwamen muurresten aan het licht die niet in verband te brengen zijn met een van de bouwfasen van de huidige kerk. Het betreft sporen van een voorloper van de kerk, mogelijk een Romaanse versie. In de meeste gevallen konden de resten slechts oppervlakkig geregistreerd worden, gezien hun aanwezigheid in een smalle en ondiepe leidingsleuf. Enkel ter hoogte van de viering was het mogelijk de aard en opbouw van de massieven aan een nader onderzoek te onderwerpen.

6.6.1.3.1. Viering

Aan de noordelijke zijde van de viering bevond zich een groot muurmassief (VII-15), gedeeltelijk afgedekt door een restant van een tegelvloer (VII-10) dat mogelijk in de 13de of 14de eeuw te dateren is. Het massief is overwegend opgebouwd uit Doornikse kalksteen en lijkt een zuidwest-noordoost oriëntatie te hebben. Qua interpretatie kan gesteld worden dat deze muur toebehoort aan een kettingmuur die als fundering dient voor de zuilen die het schip van een oudere kerkfase flankeren. Dit valt af te leiden uit het feit dat de muur en de tegelvloer op het eerste grondplan waarop ze zichtbaar zijn mooi op elkaar aansluiten. Op deze plaats vertoont de muur bovendien een kromming die met een fundering van een zuil in verband te brengen is. Hieruit kan afgeleid worden dat de desbetreffende oudere fase drieschepig zal geweest zijn. Aan westelijke zijde en in het verlengde ervan, is het muurmassief overbouwd door een fundament in baksteen (XXI-5). Hoe dit muurfragment te interpreteren is, is niet duidelijk. Het kan gaan om een uitbreiding van de oudere kerkfase in Doornikse kalksteen of het kunnen de restanten zijn van een recentere grafkelder die op zijn beurt vergraven is voor de constructie van een pijler van de huidige kerk.

Op basis van de stratigrafische relatie met andere sporen is de bouw van muurmassief VII-15 ten vroegste te dateren rond 770 en ten laatste in de 13de of de 14de eeuw. De afbraak tot slot is ten laatste te dateren voor 1620. Op basis van de stratigrafie kan dus niet nauwkeurig genoeg gedateerd worden. Het gebruikte bouw materiaal, Doornikse kalksteen, kan ons wel verder helpen. Deze steensoort, ontgonnen in de omgeving van Doornik, wordt gelinkt aan de Romaanse bouwtraditie.⁷⁷ In die zin is het dus het meest waarschijnlijk dat de muur te interpreteren is als de fundering van een Romaanse, i.e. 11de- of 12de-eeuwse, fase van de kerk.

Aan de zuidelijke zijde van de viering zijn eveneens twee massieven aangetroffen (VIII-2 en VIII-21), elk toe te wijzen aan een andere fase van de kerk en waarbij VIII-21 vermoedelijk het oudst is. Beide massieven zijn overwegend opgebouwd in Doornikse kalksteen en kalkzandsteen. Bij VIII-2 is, net zoals in zone VII, de fundering van een zuil te herkennen in het massief. Wellicht gaat het dan ook om dezelfde fase als deze van het massief in zone VII en is deze muur te interpreteren als de fundering van de zuidelijke zijde van het schip van een Romaanse voorloper van de kerk.

6.6.1.3.2. Koor en kooromgang

Aan noordelijke zijde van het priesterkoor, in leidingsleuf XXIX is een massieve muur (XXIX-1) in Ledesteen⁷⁸ aangetroffen. Deze muur met oost-west verloop ligt exact in het verlengde van het massief in Doornikse kalksteen in zone VII. Mogelijk behoort dit fragment toe aan de Romaanse fase van de kerk, al is een oudere datering niet uit te sluiten. Aan de oostzijde lijkt deze muur getrapt te verspringen in zuidelijke richting. Alleszins kan dit getrapt inspringen

⁷⁷ Groessens 2009, 38.

⁷⁸ De Ceukelaire 2018, 4.

126940.0000

126960.0000

180900.0000

180880.0000

180860.0000

126940.0000

126960.0000

138

Figuur 155. Hypothetisch grondplan van de Romaanse kerk op basis van de aangetroffen muurmassieven en projectie van het grondradaronderzoek.

126980.0000

127000.0000

126980.0000

127000.0000

180900.0000

180880.0000

180860.0000

Aalst Sint-Martinuskerk

Opgraving

2017G8

12-AAL-SMK

Hypothetisch grondplan van de
Romaanse kerk op basis van
de muurmassieven

LEGENDE

- Muren
- Opgegraven natuurstenen massieven
- Hypothetisch grondplan Romaanse kerk
- Onderzoekszone
- Grondradaronderzoek

Schaal 1:250

Digitaal aangemaakt op: 13/12/2018

Bron: SOLVA & K. Breda Arch. Bur.

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

mogelijk wijzen op de aanzet van de koorsluiting of apsis van een oudere kerkfase.

6.6.1.3.3. Noordelijke en zuidelijke kruisbeuk (transept)

In de zuidelijke kruisbeuk werd een groot deel van convectorput IX ingenomen door een massieve fundering (IX-1), opgebouwd in Doornikse kalksteen en een enkele brok Ledesteen. Deze muur is te interpreteren als een buitenmuur van een oudere kerkfase. De zuidelijke uitsprong is te interpreteren als steunbeer. Aan de noordzijde is duidelijk een (binnen)hoek waarneembaar. Op het eerste grondplan is er wellicht zelfs sprake van opgaand muurwerk. De mooi afgewerkte blokken zijn hiervoor een aanwijzing. Hoewel geen absolute datering voor dit massief voorhanden is, kan op basis van de bouwwijze wel gezegd worden dat deze fundering net zoals de muren in de zones VII en VIII toebehoort aan een Romaanse voorloper van de huidige kerk.

In de noordelijke dwarsbeuk bevonden zich twee grote natuursteenmassieven (XXVIII-11 en 12) in Doornikse kalksteen en Ledesteen⁷⁹. Vermoedelijk behoren ze tot dezelfde fase, maar werden ze van elkaar gescheiden door de aanleg van een grafkuil in de muur. Het noordelijke massief (XXVIII-12) heeft aan de westelijke kant een afgewerkte zijde terwijl het zuidelijke massief (XXVIII-11) aan de zuidzijde een mooi afgewerkt parement vertoont. Wellicht is het noordelijk deel te interpreteren als een steunbeer, tegen een muur met een oost-west verloop. Mogelijk behoren deze resten eveneens toe aan de Romaanse fase van de kerk en kan het geïnterpreteerd worden als de noordelijke begrenzing van de kerk.

6.6.1.3.4. Schip

In leidingsleuf XXVI, gelegen in de noordelijke zijbeuk van het schip, bevindt zich een muurfragment in Doornikse kalksteen dat een noord-zuid verloop kent (muur XXVI-6). Gelet op het gebruik van Doornikse kalksteen als bouw materiaal is het mogelijk dat dit muurfragment in verband staat met de eerder besproken muurfragmenten in zone VII, VIII en IX. In dat geval zou het muurfragment geïnterpreteerd kunnen worden als de westelijke sluitmuur van de kerk.

6.6.1.3.5. Overige

In leidingsleuf XXX, gelegen in één van de kapellen aan de zuidelijke kooromgang, zijn een aantal massieven aangetroffen die onderdeel zijn van de kettingmuur van de huidige kooromgang. Aan de onderzijde zijn deze opgebouwd uit kalkzandsteen (XXX-2 en XXX-5), aan de bovenzijde uit baksteen (XXX-3). Het valt evenwel niet uit te sluiten dat deze natuurstenen funderingen, met een oost-west verloop, toebehoren aan een voorloper van de huidige kerk.

6.6.1.3.6. Hypothetische plattegrond

Op basis van de karakteristieken van bovenvermelde muurresten kan getracht worden een mogelijke plattegrond van de oudere, vermoedelijk Romaanse kerk te achterhalen.

Het betreft een drieschepig kerkgebouw dat net als de huidige kerk een quasi west-oost oriëntatie kende. Gezien de beperkte oppervlakte van de onderzochte zones, kon de oorspronkelijke breedte van de kerkmuren enkel bij het meest zuidelijke muurmassief (XXX-2 en XXX-5) achterhaald worden. Dit massief, dat vermoedelijk deel uitmaakte van de buitenmuur

van de zuidelijke zijbeuk van de kerk, heeft een totale breedte van 1,75 m. Het middenschip heeft vermoedelijk een breedte van ongeveer 7,5 m⁸⁰ en de zijbeuken zijn ongeveer 5,5 m breed⁸¹. Uitgaande van de veronderstelling dat het noord-zuid georiënteerde massief in de noordelijke zijbeuk van het schip (XXVI-6) de westelijke sluitmuur van de kerk is en dat aan het massief ter hoogte van het priesterkoor (XXIX-1) de aanzet van de apsis zichtbaar is, kan een effectieve lengte van ongeveer 37 m gemeten worden⁸². Hierop voortbouwend kan gesteld worden dat de koorsluiting vermoedelijk minimaal een halve cirkel zal beslaan hebben en dat de totale lengte van de Romaanse kerk dus minstens 42 m bedroeg.

Het massief in de zuidelijke dwarsbeuk, met een binnenhoek aan de noordzijde en een steunbeer aan de zuidzijde (IX-1) wijst vermoedelijk op de aanwezigheid van een toegangspartij aan zuidelijke zijde van de kerk. Mogelijk bevond zich ook aan noordelijke zijde dergelijke toegangspartij. Het onderzoek leverde verder geen aanwijzingen op voor de aanwezigheid van een transept bij deze Romaanse kerk. Ook van een nog oudere kerk werden geen sporen gevonden.

6.6.1.4. Oudste sporen

Gezien de beperkte diepte van het archeologisch onderzoek, werden op de meeste plaatsen geen sporen aangetroffen ouder dan de late middeleeuwen. Enkel ter hoogte van de viering, waar plaatselijk verder verdiept werd teneinde een beter zicht te krijgen op de oudste sporen en hun onderlinge samenhang, werden oudere sporen geregistreerd.

6.6.1.4.1. Viering

Aan noordelijke zijde van de viering, ter hoogte van convectorput VII, kon vastgesteld worden dat zowel een graf als een muurmassief waren ingegraven/aangelegd in een stratigrafie van lagen en kuilen die tot de oudste aangetroffen sporen binnen de kerk kunnen gerekend worden. Gezien de beperkte oppervlakte waarbinnen deze sporen onderzocht werden, is het niet steeds mogelijk inzicht te verwerven in de aard en functie van de sporen.⁸³ Van jong naar oud bevindt zich onder de muur en de grafkuil een opeenvolging van 5 lagen, waarvan er één mogelijk tot een grafkuil behoorde en één een interpretatie als uitbraakspoor kreeg.⁸⁴ Onder deze stratigrafie konden 2 opeenvolgende kuilen herkend worden (VII-33 en VII-37), die ingegraven waren in de oudst aangetroffen laag VII-40. Onder deze laag werd op een diepte van 2 m onder het huidige vloerniveau de moederbodem aangetroffen.

In verscheidene lagen werd bouw materiaal gerecupereerd van het Romeinse type (tegulae en imbrices). Eén laag bevatte bovendien enkele mortelbrokken met baksteengruis, doorgaans geassocieerd met een Romeinse bouwtraditie. Helaas leverden deze lagen geen ander materiaal op, zodat op deze wijze geen fijnere datering kon bekomen worden. In 3 spoorcombinaties konden evenwel houtskoolresten gerecupereerd worden voor radiokoolstofdateringen: de mogelijke grafkuil VII-38, de op één na oudste kuil VII-33 en de oudste laag VII-40. Zowel grafkuil als kuil leverden een datering op tussen 770 AD en 980 AD.⁸⁵ De stratigrafisch oudste laag VII-40 dateert tussen 690 AD en 890 AD.⁸⁶ Op basis hiervan kan gesteld worden dat vanaf ongeveer 1 m onder het huidige vloerniveau, een stratigrafie

80 Afstand bepaald op basis van de aangetroffen muurmassieven ten noorden en ten zuiden van de viering (VII-15 en VIII-2) en binnensmuurs gemeten.

81 Afstand bepaald op basis van het aangetroffen muurmassief ten zuiden van de viering (VIII-2) en het muurmassief in één van de kapellen aan de zuidelijke kooromgang (XXX-2 en XXX-5) en binnensmuurs gemeten.

82 Dit is de lengte van het schip en het koor zonder de koorsluiting en binnensmuurs gemeten

83 Verschillende sporen werden voorlopig als laag geïnterpreteerd, aangezien een functie als kuil niet met zekerheid kon vastgesteld worden.

84 VII-19/VII-30, VII-38 (grafkuil), VII-44, VII-45 (uitbraakspoor) en VII-46

85 Uitgevoerd door KIK, RICH-26500 (1146 ± 25 BP) en RICH-26508 (1146 ± 24 BP)

86 Uitgevoerd door KIK, RICH-26499 (1219 ± 24 BP)

aanvangt van om en bij 1 m dikte die in de vroege middeleeuwen te situeren is. Het betreft overwegend sporen uit de Karolingische periode, doch onderaan de stratigrafie bevindt zich mogelijk een oude tuin- of cultuurlaag die uit de laat-Merovingische of de Karolingische periode stamt (VII-40). Met uitzondering van VII-38, dat een mogelijke interpretatie als grafkuil kreeg, kunnen deze sporen niet met zekerheid aan enige religieuze activiteit gelinkt worden. Mogelijk betreft het gewone nederzettingssporen.

6.6.2. Bevindingen ten opzichte van de resultaten van eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek

De resultaten van het archeologisch onderzoek uit 2017 kunnen afgetoetst worden aan deze van eerder uitgevoerd onderzoek.

6.6.2.1. Noodonderzoek van 1997-1998⁸⁷

Het noodonderzoek uit 1997-1998, uitgevoerd ter hoogte van het Sint-Anna-gestoelte in de noordelijke kruisbeuk, leverde resultaten op die aansluiten bij deze van het huidige onderzoek. Tijdens dit noodonderzoek werden eveneens overwegend begravingen geregistreerd, waarbij er een onderscheid kon gemaakt worden tussen de (hoger gelegen) begravingen in de huidige kerk en de (dieper liggende) begravingen op het kerkhof dat voorafgaat aan de bouw van de huidige kerk. Omwille van de beperkte verstoringsdiepte tijdens het huidige onderzoek, werden deze kerkhofbegravingen niet aangetroffen.

Het onderzoek van 1997-1998 bracht ook een afvalpakket met bouwpuin aan het licht, waarin zich zandsteen, tegulafragmenten en witte en roze kalkmortel bevinden en dat een radiokoolstofdatering in de 10de eeuw opleverde. Als mogelijke interpretatie voor deze laag geven de archeologen aan dat het kan gaan om de afbraakresten van een ouder kerkgebouw uit de Karolingische of Romaanse periode. Tijdens het huidige onderzoek werden eveneens enkele sporen aangetroffen die tegulafragmenten en roze kalkmortel bevatten, ongeveer 15 m ten zuidoosten van de locatie van het noodonderzoek uit 1997-1998.⁸⁸ Het betreft overwegend sporen uit de Karolingische periode, met onderaan de stratigrafie mogelijk een oude tuin- of cultuurlaag die uit de laat-Merovingische of de Karolingische periode stamt. Deze sporen werden afgedekt door een massief dat aan de Romaanse kerk wordt toegeschreven (VII-15).

6.6.2.2. Grondradaronderzoek van 2013⁸⁹

Voorafgaand aan het huidige onderzoek vond in 2013 eerst een grondradaronderzoek plaats. De projectie van de resultaten van dit grondradaronderzoek op het opgravingsplan toont aan dat de bevindingen van beide onderzoeken elkaar mooi aanvullen wat betreft het reconstrueren van de voorlopers van de huidige kerk.

Het grondradaronderzoek lokaliseerde verscheidene archeologische sporen ter hoogte van het koordksaal en het priesterkoor, alsook resten van een mogelijke westelijke afsluitmuur in het schip. Al deze resten werden geïnterpreteerd als behorende tot vroegere fasen van het huidige kerkgebouw of tot grafkelders. Van de voorlopers van de huidige kerk zouden geen duidelijke sporen waarneembaar zijn, omdat deze geacht werden zich buiten het bereik van de georadar te bevinden. Een projectie van de gereconstrueerde plattegrond van de Romaanse kerk op de resultaten van het grondradaronderzoek toont aan dat bepaalde vastgestelde anomalieën overeenkomen met de veronderstelde locatie van de Romaanse

87 De Grootte & Moens, 1999, 56-57 en zie Hoofdstuk 5.1.3.1.

88 Cfr. Supra

89 Verdonck, 2013 en zie Hoofdstuk 5.1.3.1.

funderingen en dat deze er dus mogelijk wel degelijk deel van uitmaken.

Er kan gesteld worden dat een voorafgaand grondradaronderzoek aanwijzingen kan geven voor de aanwezigheid van structuren en sporen in de ondergrond en het de interpretatie van de uiteindelijke opgravingsresultaten en het formuleren van verdere hypothesen kan ondersteunen. Echter, het ontbreken van anomalieën bij de georadar wil niet zeggen dat er geen sporen aanwezig kunnen zijn. De projectie van de resultaten van het grondradaronderzoek op de resultaten van het huidige onderzoek toont duidelijk dat bepaalde funderingen niet gedetecteerd werden, niettegenstaande ze zich wel degelijk binnen het bereik van de georadar bevinden (Fig. 155). De natuurstenen massieven in zones VII, VIII en IX zijn bijvoorbeeld niet zichtbaar op de georadar. Verschillende omgevingsfactoren kunnen er voor zorgen dat een bepaalde ondergrondse structuur op één plaats wel zichtbaar is en op een andere plaats niet. Bijgevolg kan de exacte positie en omvang van de vastgestelde anomalieën niet met zekerheid vastgesteld worden. Bovendien kunnen niet alle types archeologische sporen gedetecteerd worden, zo komen eenvoudige kistbegrovingen bijvoorbeeld niet aan het licht.

6.6.3. Besluit

Het archeologisch onderzoek in de Sint-Martinuskerk heeft, ondanks de beperkte omvang van de vloerverwarmingsputten, toch fundamenteel nieuwe informatie opgeleverd die van belang is, niet alleen voor de kerk, maar ook voor de stad.

Er werd verwacht dat er nog iets van de oudere kerkfasen bewaard ging zijn, maar er werd niet gedacht dat deze kleine putten het mogelijk zouden maken om een idee te krijgen van de omvang en het uitzicht van de Romaanse kerk. Zo werd vastgesteld dat de Romaanse kerk, gebouwd in de 11de of de 12de eeuw, drie beuken had en waarschijnlijk meer dan 41 meter lang was.

Op één plaats in de viering konden de archeologen dieper graven en hier troffen ze enkele oudere kuilen aan. Het was echter wachten op de radiokoolstofdateringen tot duidelijk werd hoe belangrijk deze sporen waren voor de geschiedenis van de stad.

De resultaten van deze dateringen plaatsen deze kuilen in de Karolingische periode, de periode tussen 700/750 en 900 na Christus. Dit zijn de oudste dateringen tot op heden binnen de kerk. Hoewel niet met zekerheid kan aangetoond worden dat de aangetroffen sporen in relatie staan tot een kerkgebouw - een voorloper van de Romaanse kerk in dat geval - duidt de locatie van de kuilen, nabij de latere natuurstenen massieven, er op dat deze zone van de kerk in die periode wel reeds intensief werd gebruikt. Het versterkt het beeld dat de vroegmiddeleeuwse aanwezigheid zich inderdaad niet beperkte tot de zone van het Oud-Hospitaal, maar dat een veel ruimer gebied langs de Dender in deze vroege periode reeds in gebruik genomen was.

Met de resultaten van de opgravingen is een belangrijke stap gezet in onze kennis over het oudste Aalst.

6.6.4. Afbakening van zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is

Binnen het opgravingsareaal werden geen zones aangetroffen waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is.

6.7. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSDOELEN BEANTWOORD

Zie hoofdstuk 5.6.

6.8. SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK (GERICHT OP GESPECIALISEERD PUBLIEK)

Het archeologisch onderzoek in de Sint-Martinuskerk heeft, ondanks de beperkte omvang van de vloerverwarmingsputten, toch fundamenteel nieuwe informatie opgeleverd die van belang is, niet alleen voor de kerk, maar ook voor de stad.

Er werd verwacht dat er nog iets van de oudere kerkfases bewaard ging zijn, maar er werd niet gedacht dat deze kleine putten het mogelijk zouden maken om een idee te krijgen van de omvang en het uitzicht van de Romaanse kerk. Zo werd vastgesteld dat de Romaanse kerk, gebouwd in de 11de of de 12de eeuw, drie beuken had en waarschijnlijk meer dan 41 meter lang was

Op één plaats in de viering konden de archeologen dieper graven en hier troffen ze enkele oudere kuilen aan. Het was echter wachten op de radiokoolstofdateringen tot duidelijk werd hoe belangrijk deze sporen waren voor de geschiedenis van de stad. De resultaten van deze dateringen plaatsen deze kuilen in de Karolingische periode, de periode tussen 700/750 en 900 na Christus. Dit zijn de oudste dateringen tot op heden binnen de kerk. Hoewel niet met zekerheid kan aangetoond worden dat de aangetroffen sporen in relatie staan tot een kerkgebouw - een voorloper van de Romaanse kerk in dat geval - duidt de locatie van de kuilen, nabij de latere natuurstenen massieven, er op dat deze zone van de kerk in die periode wel reeds intensief werd gebruikt. Het versterkt het beeld dat de vroegmiddeleeuwse aanwezigheid zich inderdaad niet beperkte tot de zone van het Oud-Hospitaal, maar dat een veel ruimer gebied langs de Dender in deze vroege periode reeds in gebruik genomen was.

Met de resultaten van de opgravingen is een belangrijke stap gezet in onze kennis over het oudste Aalst.

6.9. SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK (GERICHT OP NIET-GESPECIALISEERD PUBLIEK)

Het archeologisch onderzoek in de Sint-Martinuskerk heeft, ondanks de beperkte omvang van de vloerverwarmingsputten, toch fundamenteel nieuwe informatie opgeleverd die van belang is, niet alleen voor de kerk, maar ook voor de stad.

Er werd verwacht dat er nog iets van de oudere kerkfases bewaard ging zijn, maar er werd niet gedacht dat deze kleine putten het mogelijk zouden maken om een idee te krijgen van de omvang en het uitzicht van de Romaanse kerk. Zo werd vastgesteld dat de Romaanse kerk, gebouwd in de 11de of de 12de eeuw, drie beuken had en waarschijnlijk meer dan 41 meter lang was

Op één plaats in de viering konden de archeologen dieper graven en hier troffen ze enkele oudere kuilen aan. Het was echter wachten op de radiokoolstofdateringen tot duidelijk werd hoe belangrijk deze sporen waren voor de geschiedenis van de stad. De resultaten van deze dateringen plaatsen deze kuilen in de Karolingische periode, de periode tussen 700/750 en 900 na Christus. Dit zijn de oudste dateringen tot op heden binnen de kerk. Hoewel niet met zekerheid kan aangetoond worden dat de aangetroffen sporen in relatie staan tot een kerkgebouw - een voorloper van de Romaanse kerk in dat geval - duidt de locatie van de kuilen, nabij de latere natuurstenen massieven, er op dat deze zone van de kerk in die periode wel reeds intensief werd gebruikt. Het versterkt het beeld dat de vroegmiddeleeuwse aanwezigheid zich inderdaad niet beperkte tot de zone van het Oud-Hospitaal, maar dat een veel ruimer gebied langs de Dender in deze vroege periode reeds in gebruik genomen was.

Met de resultaten van de opgravingen is een belangrijke stap gezet in onze kennis over het oudste Aalst.

07 | BIBLIOGRAFIE

7. BIBLIOGRAFIE

7.1. BOEKEN

BARTHOLOMIEUX B, Taelman E., De Maeyer W., Van Cauwenbergh S., Vanholme N. en Cherretté B. (2015) *Aalst Vredeplein – Keizersplein. Onderzoek van de laatmiddeleeuwse stadsomwalling*, SOLVA Archeologie-rapport 9. Onuitgegeven rapport SOLVA.

DE CEUKELAIRE M. (2018) *Natuursteenanalyse Aalst Sint-Martinuskerk*. Onuitgegeven rapport KBIN.

GAIMSTER D. (1997) *German Stoneware 1200-1900: Archaeology and Cultural History*. Londen.

VERDONCK L. (2013) *Georadarprospectie van de Sint-Martinuskerk te Aalst, Rapport Geofysische Survey 2013-02*. Onuitgegeven rapport UGent.

VAN DE VIJVER K. (2019) *Archeo-antropologisch assessment van de menselijke resten van de opgraving in de Sint-Martinuskerk te Aalst (2017), Rapport 2019-10 / Onderzoeksprogramma “Mens en Milieu in het Quartair”*. Onuitgegeven rapport KBIN.

7.2. ARTIKELS

CALLEBAUT D. (1983a) De topografische groei van Aalst of hoe een Zelfhof een gebastioneerde stad werd, in: *Miscellanea Archaeologica in honorem H. Roosens, Archaeologia Belgica* 255. pp. 227-249.

CALLEBAUT D. (1983b) Het Onze-Lieve-Vrouw-Hospitaal te Aalst, in: *Archaeologica, Conspectus MCMLXXXII* 253. pp. 91-95.

CALLEBAUT D. (1983c) Het Oud-Hospitaal te Aalst (O.VI.), in: *Archaeologia Mediaevalis* 6. p. 42.

DE GROOTE K. (2010) The contribution of archaeological sources to the research of the formation of towns. The example of Aalst, a border town in the county of Flanders, in: *Exchanging Medieval Material Culture. Studies on archaeology and history presented to Frans Verhaeghe, Relicta Monografieën* 4. pp. 249-266.

DE GROOTE K. (2013) De stadswording van Aalst. Of hoe een Merovingische nederzetting uitgroeide tot een laatmiddeleeuwse stad, in: *Monumenten en Landschappen* 32. pp. 4-32.

DE GROOTE K. & MOENS J. (1999) Noodonderzoek in de St-Martinuskerk te Aalst (O.VI), in: *Archaeologia Mediaevalis* 22. pp. 56-57.

DE GROOTE K. & MOENS J. (2009) Archeologisch onderzoek in de Louis D'Haeseleerstraat te Aalst. Een test voor het ontwikkelingsmodel van de stad (O.-VI.), in: *Archaeologia Mediaevalis* 32. pp. 120-122.

DE GROOTE K., MOENS J. & AMEELS V. (2010) Verzegeld door de eerste stadswal. Merovingische nederzettingssporen onder de speelplaats van het Sint-Jozefscollege te Aalst (O.-VI.), in: *Archaeologia Mediaevalis* 33. pp. 43-47.

GROESSENS E. (2009) De Doornikse steen, bouwmetaal sinds de Romeinse periode en een parel tussen de Belgische marmers, in: *Geological survey of Belgium professional paper n.305 - 2009/1: 3de Vlaams – Nederlandse Natuursteendag, 14 –15 mei 2009, Gent. Vergane glorie of glorieus verdergaan?* pp. 25-46.

SEVENANT M., MENSCHAERT J., COUVREUR M., RONSE A., ANTROP M., GEYPENS M., HERMY M. & DE BLUST G. (2002) *Ecodistricten: Ruimtelijke eenheden voor gebiedsgericht milieubeleid in Vlaanderen. Deelrapport II: Afbakening van ecodistricten en ecoregio's: Verklarende teksten*.

VAN DE PERRE D. (2011) De stedenbouwkundige ontwikkeling van Aalst, Ninove en Geraardsbergen tot 1500: een vergelijkende studie, in: *Het Land van Aalst* 63/1. pp. 39-80.

7.3. WEBSITES

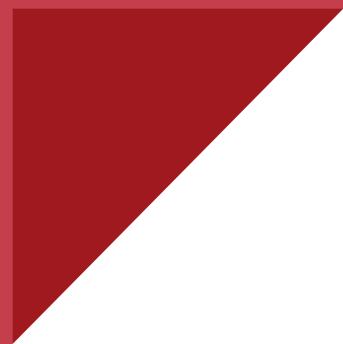
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

<http://www.dov.vlaanderen.be/>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/>

<https://www.onroenderfgoed.be/>

08 | BIJLAGEN

12 AAL SMK 2017 G8
ZONE XI
GPL A
SPOOR
PROFIEL

504

8. BIJLAGEN

8.1. HANDLEIDING BIJ HET RAADPLEGEN VAN DE BIJLAGEN

De bijlagen bij het rapport zijn ingedeeld in een algemene gegevensfiche over het project inclusief trefwoorden, een lijst met overzichtsfoto's, een structuurlijst, een contextlijst, een sporenlijst, een vondstenlijst en een fotolijst op spoorniveau. Tevens wordt een overzicht geboden van uitgevoerd post-excavation onderzoek en mogelijkheden voor verder onderzoek.

Deze lijsten worden aangevuld met de afgeleverde vergunningen voor metaaldetectie en prospectie met ingreep in de bodem enerzijds, en de bijzondere voorwaarden waaraan het onderzoek dient te beantwoorden, opgesteld door de bevoegde overheid - het Agentschap Onroerend Erfgoed - anderzijds.

We geven hierbij enige duiding met betrekking tot de diverse lijsten in deze bijlage.

De lijsten worden automatisch gegenereerd uit de SOLVA-databank. In deze databank worden tijdens de opgraving en de rapportage alle data die tijdens een archeologisch project worden gegenereerd, samengebracht. Het gaat hierbij dus zowel om velddata (foto's, plannen, beschrijvingen, relaties tussen sporen, vondsten, ...) als documenten die tijdens de rapportage worden gegenereerd (aardewerktekeningen, informatie over behandeling van materiaal, het archeologisch rapport, diverse laboanalyses, administratief archief zoals vergunningen, bijzondere voorwaarden, ...). In het kader van de rapportage genereert de databank een reeks lijsten zoals gevraagd in de "Minimumnormen voor archeologische registratie en rapportage" en de "bijzondere voorwaarden" bij het concrete project.

Conform de structuur van de databank (zie hoofdstuk methodologie, verwerking) worden de bijlagen hiërarchisch opgebouwd. Alle velddata worden in de databankstructuur op drie niveaus ingedeeld: spoorniveau, contextniveau en structuurniveau. We verduidelijken met een voorbeeld.

Onder de noemer 'sporen' verstaan we het kleinste niveau van notulering, de kleinste eenheid als het ware: bijvoorbeeld een aflijning in een grondplan of een laag in een kuil bij een coupe-tekening. Dit is het niveau waarop vondsten afzonderlijk worden ingezameld.

Verschillende sporen kunnen toebehoren aan een 'context': zo vormen verschillende lagen in een kuil samen de context 'kuil'.

Op gelijkaardige wijze kunnen verschillende contexten gegroepeerd worden tot een overkoepelende 'structuur': diverse paalkuilen behoren bijvoorbeeld toe aan de structuur 'gebouw'.

In de databank, en dus ook in deze bijlagen, worden de velddata volgens vastgestelde thesauruslijsten toegewezen aan de noemers 'sporen', 'contexten' en 'structuren'. Door archeologische begrippen (gebouw, crematiegraf, grafkuil, laag, ...) via een vastgestelde thesauruslijst aan een specifiek niveau toe te wijzen (spoor, context, structuur), bestaat de garantie dat bij bevraging van de databank naar een bepaald archeologisch begrip, effectief ook alle ingevoerde data in de resultatenlijst voorkomt (anders gezegd, we vermijden daardoor dat 'grafkuil' de ene maal bij 'context', en de andere maal bij 'structuur' wordt ondergebracht).

De lijsten in deze bijlage zijn volgens dezelfde hiërarchie opgebouwd. In de bijlage wordt achtereenvolgens een overzicht gebracht van structuren, contexten en sporen. Op deze wijze kan van 'groot' naar 'klein' afgedaald worden in de informatie. Er wordt bovendien

met kruisverwijzingen gewerkt: bij structuren staat vermeld uit welke contexten ze zijn opgebouwd, bij contexten staat vermeld uit welke sporen ze zijn opgebouwd. In omgekeerde richting staat bij de sporenlijsten vermeld tot welke context en structuur een spoor behoort, en bij de contextlijst staat vermeld tot welke structuur een context behoort. De structuurlijst bevat dus een overzicht van gerelateerde contexten. De contextlijst bevat een overzicht van gerelateerde structuren (hoger niveau) en sporen (lager niveau), alsook een overzicht van alle foto's, plannen, vondsten en stalen. De sporenlijst bevat een overzicht van gerelateerde contexten en structuren, alsook een overzicht van alle foto's, plannen, vondsten en stalen. De gedetailleerde spoorbeschrijvingen zijn uitsluitend in de sporenlijsten zelf terug te vinden. Op elk niveau tot slot staat een interpretatie en zo mogelijk ook een datering vermeld.

Voor de duidelijkheid geven we mee dat niet elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een context (en dus structuur), evenmin als elke context aan een structuur kan toegewezen worden.

Wat de wijze van nummering betreft, geldt als algemene regel dat contexten en structuren de naam dragen van het spoornummer dat als eerste aan die 'context' (en eventueel bij uitbreiding 'structuur') wordt toegewezen. In een rapport zijn het doorgaans de contextnummers en, indien gegroepeerd onder een structuur, de structuurnummers die in de tekst de leidraad vormen.

Tot slot enkele bijzonderheden:

Verstoringsen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een context gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau.

In het geval dat het een rapportage van een vooronderzoek betreft, worden sporen in principe niet aan een context (en bij uitbreiding een structuur) toegewezen. Contexten en structuren worden pas aangemaakt op het moment van een archeologische opgraving, aangezien op dat ogenblik alle beschikbare informatie aanwezig is, en dit dus dan wel een zinvolle oefening is. Tijdens een vooronderzoek zijn heel wat relaties bijvoorbeeld nog niet duidelijk.

De enige uitzondering op deze regel wordt gemaakt wanneer bij de verwerking van een vooronderzoek reeds duidelijk is dat de sporen gelegen zijn in een zone die niet voor verder onderzoek in aanmerking komt. Dan worden sporen waar mogelijk wel tot contexten gegroepeerd (en worden dus in de databank contexten (en eventueel structuren) aangemaakt). Op deze wijze wordt gegarandeerd dat informatie rond potentiële contexten of structuren niet verloren gaat bij een bevraging van de databank. Een voorbeeld verduidelijkt dit: een geïsoleerde grafkuil, die geen aanleiding geeft tot verder onderzoek, wordt wel als context gedefinieerd in de databank, omdat deze zo ook in de resultatenlijst van een bevraging zal voorkomen. Zoniet zou deze grafkuil voor de databank 'onzichtbaar' worden.

8.2. LIJSTEN

- Gegevensfiche project
- Keywords
- Dagrapporten
- Structuurlijst, met vermelding van de gerelateerde contexten
- Contextlijst, met vermelding van de gerelateerde structuren en sporen, foto's, plannen, vondsten en stalen
- Spoorlijst, met vermelding van de gerelateerde contexten, structuren, foto's, plannen,

vondsten en stalen

- Vondstenlijst
- Potentieel en uitgevoerd onderzoek
- Tekeninglijst
- Overzichtsfoto's
- Fotolijst
- Verdonck L., 2013. *Georadarprospectie van de Sint-Martinuskerk te Aalst. Rapport Geofysische Survey 2013-02*. Onuitgegeven rapport UGent.
- Technisch bestek restauratiedossier
- Van de Vijver K., 2019. *Archeo-antropologisch assessment van de menselijke resten van de opgraving in de Sint-Martinuskerk te Aalst (2017), Rapport 2019-10 / Onderzoeksprogramma "Mens en Milieu in het Quartair"*. Onuitgegeven rapport KBIN.
- De Ceukelaire M., 2018. *Natuursteenanalyse Aalst Sint-Martinuskerk*. Onuitgegeven rapport KBIN.
- Rapport KIK: 14C-dateringen
- Röntgenfoto's metaal

8.3. GRONDPLAN

Het archeologisch onderzoek in de Sint-Martinuskerk heeft, ondanks de beperkte omvang van de vloerverwarmingsputten, toch fundamenteel nieuwe informatie opgeleverd die van belang is, niet alleen voor de kerk, maar ook voor de stad.

Er werd verwacht dat er nog iets van de oudere kerkfasen bewaard ging zijn, maar er werd niet gedacht dat deze kleine putten het mogelijk zouden maken om een idee te krijgen van de omvang en het uitzicht van de Romaanse kerk. Zo werd vastgesteld dat de Romaanse kerk, gebouwd in de 11de of de 12de eeuw, drie beuken had en waarschijnlijk meer dan 41 meter lang was

Op één plaats in de viering konden de archeologen dieper graven en hier troffen ze enkele oudere kuilen aan. Het was echter wachten op de radiokoolstofdateringen tot duidelijk werd hoe belangrijk deze sporen waren voor de geschiedenis van de stad.

De resultaten van deze dateringen plaatsen deze kuilen in de Karolingische periode, de periode tussen 700/750 en 900 na Christus. Dit zijn de oudste dateringen tot op heden binnen de kerk. Hoewel niet met zekerheid kan aangetoond worden dat de aangetroffen sporen in relatie staan tot een kerkgebouw - een voorloper van de Romaanse kerk in dat geval - duidt de locatie van de kuilen, nabij de latere natuurstenen massieven, er op dat deze zone van de kerk in die periode wel reeds intensief werd gebruikt. Het versterkt het beeld dat de vroegmiddeleeuwse aanwezigheid zich inderdaad niet beperkte tot de zone van het Oud-Hospitaal, maar dat een veel ruimer gebied langs de Dender in deze vroege periode reeds in gebruik genomen was.

Met de resultaten van de opgravingen is een belangrijke stap gezet in onze kennis over het oudste Aalst.